

19543

**YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AVRUPA TOPLULUĞU'NA KATILMA SÜRECİNDE
TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN YERİ ve
SİSTEMDEKİ OLASI DEĞİŞMELER**

Kasım EREN

**İŞLETME YÖNETİMİ
YÜKSEK LİSANS BİTİRME TEZİ**

Tez Yöneticisi:Doç.Dr.Sema KALAYCIOĞLU

İstanbul - 1989

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
GİRİŞ	1
I- Avrupa Topluluğu'nda Bankacılık	3
A- İtalya	3
1- Merkez Bankası	3
2- Kamu bankaları	4
3- Ulusal menfaatbankaları	4
4- Kooperatif bankaları	4
5- Tasarruf ve rehin bankaları	5
6- İhtisas bankaları	5
7- Yabancı bankalar	5
8- Para-Kredi	5
B- Fransa	7
1- Merkez Bankası	7
2- Ticaret bankaları	7
3- İhtisas bankaları	8
4- Kooperatif bankaları	8
5- Para-kredi	8
C- Federal Almanya	10
1- Merkez Bankası	10
2- Üniversal bankalar (Ticaret bankaları)	11
a- Özel ticaret bankaları	11
b- Kanunla kurulmuş bankalar veya kamu bankaları	11
c- Kooperatif bankalar	11
3- İhtisas bankaları	12
4- Para-kredi	13
D- Belçika	13
1- Parasal ve mali otoriteler	13
2- Koordinasyon ve garanti kurumları	14
a- Reeskont ve Garanti Kurumu	14
b- Dışsatım Koordinasyon Birliği	14
c- Ulusal Kredi Kurulu	15
3- Kamu bankaları ve özel bankalar	15
a- Kamu bankaları	15
b- Özel bankalar	15
4- Para-kredi	16
E- Lüksemburg	17
1- Ulusal bankalar	17
a- Ulusal Tasarruf Sandığı	17
b- Yerel bankalar	17
c- İhtisas bankaları	17
2- Yabancı bankalar	17
3- Para - kredi	18

F- Hollanda	19
1- Merkez Bankası	19
2- Ticaret bankaları	19
3- Tarım kredi bankaları	20
4- Tasarruf bankaları	20
5- İhtisas bankaları	21
6- Para-kredi	21
G- Danimarka	22
1- Merkez Bankası	22
2- Ticaret ve tasarruf bankaları	22
3- Yabancı bankalar	23
4- Para-kredi	23
H- İngiltere	24
1- Merkez Bankası	24
2- İskonto evleri	25
3- Mevduat bankaları	25
4- Kabul evleri (Ticaret bankaları)	26
5- Diğer İngiliz bankaları	26
6- Yabancı bankalar	26
7- Para-kredi	27
I- İrlanda	29
1- Merkez Bankası	29
2- Ortak bankalar veya kliring bankaları	29
3- Diğer bankalar veya ortak-olmayan bankalar	30
4- Yabancı bankalar	30
5- Endüstriyel bankalar	30
6- Para-kredi	31
J- Yunanistan	32
1- Merkez Bankası	32
2- Ticaret bankaları	33
a- Yunanistan ticaret bankaları	33
b- Yabancı bankalar	33
3- İhtisas bankaları veya ihtisas kredi kurumları	34
a- Kalkınma bankaları	34
b- İpotek bankaları	34
c- Ziraat Bankası	34
d- Mevduat ve Borç Fonu	34
e- Posta Tasarruflar Bankası	35
4- Para-kredi	35
K- Portekiz	37
1- Merkez Bankası	37
2- Ticaret bankaları	37
3- İhtisas bankaları	38
a- Tasarruf bankaları	38
i- Genel Tasarruflar Bankası	38
ii- Posta Tasarruf Bankası	39

iii- Yerel bölgeler tasarruf bankaları	39
b- Yatırım Bankası	39
c- Tarım Kredi Kooperatifleri	39
4- Para-kredi	39
L- İspanya	41
1- Merkez Bankası	41
2- Ticaret bankaları ve endüstriyel bankalar	41
3- Tasarruf bankaları ve ihtisas kredi kurumları	41
4- Yabancı bankalar	41
M- AT Üyesi Ülkeler Bankacılık Sistemlerinin Genel Değerlendirmesi	42
1- Benzerlikler	42
a- Bankacılık sistemine giriş	42
b- Büyük bankalar	43
c- Parasal genişlemenin kontrolü	43
d- Uzman kredi kurumları	43
e- Açık ekonomi ve sermaye hareketlerinde canlılık	43
f- Posta tasarruf bankaları	44
g- İştiraklere ilişkin sınırlamalar	44
2- Farklı yönler	44
a- Kamu bankaların payı	44
b- Kamu finansman ihtiyacının yarattığı baskı	44
c- Dış denge	44
d- Piyasa ekonomisinde etkinlik	45
e- Diğer farklı yönler	45
I. Bölümün Dipnotları	46
II- Türkiye'de Bankacılık	49
A- Türk Bankacılık Sisteminin Yapısı	49
1- Merkez Bankası	49
a- Bankalara kaynak sağlanması	50
b- Zorunlu karşılıkların tespit edilmesi	50
c- Faiz oranlarının belirlenmesi	50
d- Bankalararası para piyasasında aracılık işlevinin yerine getirilmesi	50
e- Açık piyasa işlemleri yapılması	50
2- Ulusal ticaret bankaları	50
a- Kamu sermayeli bankalar	50
b- Özel sermayeli bankalar	51
3- Yabancı bankalar	52
4- Kalkınma ve yatırım bankaları	52
a- Kamu sermayeli bankalar	52
b- Özel sermayeli bankalar	53
5- Kamu otoritesi ve bankalar	53
6- Denetim	54
a- İdari denetim	54
b- Mali denetim	55
B- Türk Bankacılık Sisteminin Gelişimi	55

1- Ulusal bankacılık dönemi (1923-1932)	55
2- Devlet bankacılığı dönemi (1933-1944)	56
3- Özel bankacılık dönemi (1945-1962)	56
4- Planlı dönem (1963-1979)	57
5- Dışa açılma dönemi (1980-)	57
a- Dışa açılma sürecinde yeni gelişmeler	58
i- Yabancı bankaların Türkiye'ye gelişleri	58
ii- Türk bankalarının yurt dışındaki faaliyetleri	58
b- Banka faizleri ile ilgili yeni düzenlemeler	59
c- Bankacılıkta yaşanan mali sorunlar	60
d- Döviz piyasaları ile ilgili düzenlemeler	60
e- Özel finans kurumları	61
C- Türk Bankacılık Sisteminin Genel Özellikleri	62
1- Beş büyük bankanın varlığı	62
2- Holding bankacılığı	62
3- Uzman bankalar	62
4- İhtisas bankacılığı ile ticaret bankacılığının içiçe geçmesi	63
5- Posta tasarruf bankalarının yokluğu	63
6- Oligopolistik piyasa modeli	64
7- İştirakler	64
8- Uluslararası sermaye hareketlerinde canlanma	65
D- Değerlendirme	65
II. Bölümün Dipnotları	66
III- Avrupa Topluluğu'na Katılma Sürecinde Türk Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi	68
A- Türk Ekonomisi ve Avrupa Topluluğu	68
1- Genel ekonomik göstergeler	68
a- Reel ekonomik büyüme	68
b- Enflasyon	68
c- Cari işlemler dengesi	69
2- Ekonomik sorunlar	70
a- İşsizlik	70
b- Enflasyon	71
c- Kamu bütçe açıkları	71
d- Dış açıklar ve dış borçlar	71
e- Sermaye piyasası	73
f- Rekabet gücü	74
B- Türk Bankacılık Sisteminin Sorunları	75
1- Ekonomik sorunlar	75
2- Yapısal sorunlar	77
a- Merkez Bankası'nın özerkliği	77
b- Holding bankacılığı	77
c- Şeffaflık	77
d- Mevduatın gelişimi	78
e- Özel bankaların payı	79
f- Maliyetler	80

C- Ekonomide Türk Bankacılık Sistemi ve Topluluğa Katılma Sürecinde Bankacılığın İşlevleri	83
1- Tarımda	83
2- Sanayide	84
3- Dış ticarete	85
4- Turizmde	85
5- Konut ve alt yapı alanında	86
6- Bankacılıkta	86
III. Bölümün Dipnotları	89
IV- Değerlendirme ve Sonuç	90
IV. Bölümün Dipnotları	95
EKLER: 1987 Yılı İtibariyle Türkiye'de Bankalar	96
EK-1 : Ulusal Ticaret Bankaları-I	96
EK-2 : Ulusal Ticaret Bankaları-II	97
EK-3 : Diğer Ticaret Bankaları-I, II	98
EK-4 : Kalkınma ve Yatırım Bankaları-I, II	99
KAYNAKÇA	100

GİRİŞ

14 Nisan 1987 tarihinde tam üyelik başvurusunun yapılmasıyla, Avrupa Topluluğu kural ve ilkeleri çerçevesinde Türk ekonomisinin durumunun ne olduğu ve neler yapılması gerektiği önem kazanmış, bu bağlamda Türkiye, Avrupa Topluluğu'na tam üye olmasını sağlayacak bir sürece, bir katılma sürecine girmiştir. Bu süreç Türk ekonomisinin AT standardına eriştirilmesi için yapılacak işleri kapsamaktadır. Tam üyelik başvurusu katılma sürecini başlatarak bu konuda bir yükümlülük doğurmuştur; bu yükümlülük ekonomiyi oluşturan bütün birimler için geçerlidir.

Bilimsel gelişmeler doğrultusunda günümüz ekonomileri nitelik olarak moneter bir yapı kazanmışlardır. Bu yapının temeli o ülkenin finans sistemidir. Finans sistemininse kalbi bankalar ve bankacılık uygulama ve ilişkilerinden oluşan bankacılık sistemidir. Bu nedenle, eğer Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na katılması konusunda sektörlere bir yükümlülük düşüyorsa önemli işlevlerden biri bankacılık sisteminin olacaktır. Şu halde Topluluğa katılma sürecinde elde edilecek başarı Türk bankacılığının bugünkü durumu ve sahip olduğu potansiyel ile yakından ilgilidir. Tez konusu tespit edilirken buradan yola çıkılmıştır. Bu çalışmada amaç AT bankacılığı ve Türk bankacılığının birarada incelenmesi, ekonominin ve bankacılığın sorunlarının irdelenmesidir.

Tez, dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde AT'na üye ülkelerin bankacılık sistemleri tek tek ele alınmakta, Topluluğun her üyesinde mevcut banka grupları tespit edilmektedir. Bankacılık sistemleri içinde merkez bankalarının görevlerine, yaptıkları uygulamalara değinilmekte, sistemi oluşturan diğer banka grupları genel faaliyet alanları ile birlikte incelenmektedir. Para-kredi politikaları ve bunların uygulanışına, kamunun bankacılık sistemine müdahalesine yer verildiği bölümün sonunda AT üyeleri bankacılık sistemleri genel bir değerlendirmeye tabi tutulmakta, benzerlik ve farklılıklar genel hatları ile belirtilmektedir.

İkinci bölümde Türk bankacılık sistemine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Türk bankacılık sistemi yapı ve bu yapının oluşturduğu grup itibariyle incelenmekte, para-kredi politikalarının yürütülmesi ve sistemin denetimine ilişkin açıklamalar yapılmaktadır. Daha sonra Türk bankacılığının gelişimi, belli dönemlere ayırmak suretiyle ve dönemin koşulları ile bağlantı kurularak ele alınmaktadır. Türk bankacılık sisteminin genel özelliklerine de yer verilen ikinci bölüm kısa bir değerlendirmeye sona ermektedir.

Tezin üçüncü bölümü Türk ekonomisi ve Türk bankacılığının AT karşısındaki durumuna ilişkin açıklamalardan oluşmaktadır. Bu bölümde önce genel bazı ekonomik göstergeler aracılığı ile Türk ekonomisi AT'na üye ülkeler ekonomileri arasında bir karşılaştırma yapılmakta, Türk ekonomisinin bütün olarak sorunları dile getirilmektedir. Sonra Türk bankacılığının sorunları, kökenlerine göre ele alınmaktadır. Bu açıklamaları Topluluğa katılma sürecinde Türk bankacılığının işlevlerine ilişkin açıklamalar izlemektedir.

Dördüncü bölüm değerlendirme ve sonuç bölümüdür. Önceki bölümlerde yapılan açıklamalara ilişkin değerlendirmenin ardından Türk bankacılık sisteminde Topluluğa katılma sürecine katkılarının artırılması için gerçekleştirilmesi gereken değişikliklere ve bankacılıkta üzerinde durulmasında yarar olan konulara yer verilmektedir.

Tez, gözlem ve değerlendirmelere göre biçimlenen kişisel görüş ve önerilerimle sonuçlanmaktadır.

I- Avrupa Topluluğu'nda Bankacılık

A- İtalya

İtalyan bankacılık sistemi başta merkez bankası olmak üzere kamu bankaları, ulusal menfaat bankaları, kooperatif bankaları, tasarruf ve rehin bankaları, yabancı bankalar ve ihtisas bankalarından oluşmaktadır.

1- Merkez Bankası (Banca D'Italia)

1893 yılında sermayesi paylara bölünmüş bir özel ortaklık şeklinde kurulmuş, tek başına para basma yetkisini 1926 yılında elde etmiştir. (X) (1). 1947 yılında çıkarılan bir yasa ile yetkileri artırılıp yeniden düzenlenmiştir. Bankanın sermayesi kamuya aittir.

Hükümetin mali ajanı olarak bankaların yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini kontrol eden Merkez Bankası, banka sisteminin likiditesini borç yönetimi politikasıyla, zorunlu rasyoların tespit edilmesi ve değiştirilmesiyle, açık piyasa işlemleriyle etkileyebilmektedir. Bu arada reeskont limitleri ve oranlarının yeniden düzenlenmesini de belirtmek gereklidir (2).

Merkez Bankası bankaların röfinansman ihtiyaçlarını karşılarken iki yöntem izler. Bunlardan birincisi sabit vadeli avanstır. 1967 yılında başlatılan bu uygulamaya göre 7, 15 veya 22 günde geri ödenmek koşulu ile ve bir defa olmak üzere, bankalara avans verilmektedir. Amaç, bankaların mevsimlik veya kısa dönemli likidite gereksinimlerini karşılamaktır. İkincisi ise reeskont ve tahvil üzerine avans olarak bankalara kaynak sağlanması biçiminde gerçekleştirilen sıradan, basit avanstır (ordinary advance). Avanslar banka tarafından güvenilir kabul edilen devlet garantili senetler, ipotek senetleri vb. senetler karşılığında ve borsa fiyatının belli bir oranı ölçüsünde (Hazine bonolarının % 85'i, diğer senetlerin % 80'i oranında) verilir.

İtalya'da röfinansman uygulamalarının 3 özelliği vardır. Birincisi, bu türden uygulamalar otomatik yapıda değildir. Merkez Bankası röfinansman için başvuran bankanın durumunu ve piyasanın genel likiditesi temelinde her özel koşulu dikkate alıp karar verir. Söz konusu başvuruyu kabul veya reddetme konusunda Banka (MB) takdir yetkisini elinde bulundurmak ister, bu yetkiye göre karar verir. İkincisi cezalı röfinansman uygulamasıdır. 1969 yılında başlatılan bu uygulamanın amacı spekülasyonun kontrol altına alınmasıdır. Bu sistem hemen daima belli bankaları (büyük bankalar) cezalandırmaktadır (Cezalar röfinansmanın maliyetini birkaç puan arttırmak biçiminde uygulanmakta olup zaman içinde bu oranlar değişebilmektedir.). Üçüncü özelliği, Merkez Bankasına röfinansman amacıyla büyük bankaların başvurusudur. Geleneksel olarak İtalyan bankaları kredi için Merkez Bankası'na başvuramazlar. Bu nedenle Merkez Bankası'nın cezalı röfinansmanı az sayıda bankalar için söz konusu olmaktadır (3). Bunun diğer sonucu da reeskont ve avans uygulamasının etkinliğini gündeme getirmesidir. Merkez Bankası'na röfinansman başvurusu az olunca reeskont politikasının başarı şansı azalmaktadır.

(X) Dipnotlar bölüm sonlarında verilmiştir.

2- Kamu Bankaları (Istituto di Credito di Dritto Pubbico)

İlk sermayeleri özel kişiler, devlet ya da diğer kamu organlarının bağışlarıyla sağlanmış, her yılın kârlarının toplanmasıyla artmış olan bu bankalar kamu topluluklarıdır; kamu hizmeti sunmak bu bankaların önde gelen amaçları arasındadır.

Biçimsel ya da nesnel olarak özel bankalarla aynı işleri yaparlar. Ulusal ve uluslararası kredi araçlarını, ticari senetleri ve hazine bonolarını iskonto etmek; devlet tahvili ve devlet garantisini taşıyan tahvillerin alım satımını yapmak, avans vermek; lîret ve döviz üzerinden vadeli ve vadesiz tasarruf hesapları açmak; tarım ve endüstriye orta ve uzun vadeli kredi vermek Kamu Bankaları'nın yaptıkları işlerden bazılarıdır.

Sermayelerinin tümü doğrudan veya dolaylı bir şekilde devlete ait olan Kamu Bankaları grubunda, İtalya'nın en büyük bankası Banca Nazionale del Lavoro da dahil olmak üzere 6 banka bulunmaktadır (4). Kamu Bankaları İtalya'da toplam mevduatın yaklaşık % 20'sini ellerinde bulundurmaktadırlar (5).

3- Ulusal Menfaat Bankaları (Banche di Interesse Nazionale)

Devlet başkanının kararnamesi ile kamu yararına çalıştıkları kabul edilmesi ve çalışma yönetmeliklerinin Hazine Bakanlığı tarafından onaylanması koşuluyla kurulabilen Ulusal Menfaat Bankaları, Kamu Bankalarının yaptığı işlerin çoğunu yapabilmektedirler. Ancak genellikle sanayie kredi vermezler, tarımsal kredilerle de sınırlı olarak uğraşırlar. Bu bankaları diğer bankalardan, özellikle Kamu Bankaları'ndan ayıran nokta, en az 30 ilde örgütlenmelerinin zorunlu oluşudur. Endüstriyel ticaretten önemli çapta çıkarı olmayan Ulusal Menfaat Bankaları geniş sürüm imkanı (pazar payı) bulunan birinci sınıf olması koşulu ile müşteri ve işleri ile orantılı miktarda, portföylerinde pay senedi bulundurmaya yetkilidirler.

Bu grupta yer alan bankaların (6) sermaye paylarının büyük bir bölümü bir devlet holdingi olan IRI'nin elinde bulunmaktadır (7).

Kamu Bankaları ile Ulusal Menfaat Bankaları'nı oluşturan 9 banka İtalya'nın en büyük 9 bankasıdır ve "9 Büyükler" olarak adlandırılmaktadırlar.

"9 Büyükler" dışında kalan ticaret bankaları ise çoğunluğu özel kesime ait kimi büyük, kimi küçük yerel bankalar olarak faaliyette bulunmaktadır. Homojen bir grup oluşturmayan bu bankaların başlıcası Banca Nazionale dell' Agricolture, Banca Toscana, Credito Romagnolo, Banco Lariano ve Credito Commerciale'dir.

4- Kooperatif Bankaları

İtalya'da 1200'ü aşkın banka içinde 160 civarında çeşitli kooperatif bankası vardır. Genellikle yerel nitelikte olmakla beraber, faaliyetlerini başka bölgelere yaygınlaştırmış olanları da vardır. Kooperatif bankaları küçük sanat erbabı ve çiftçilere aittir. Üyelerinden sağladıkları mevduat ve üyeleri dışındaki kişilerden sağladıkları kaynakları, üyelerine çoğu kez orta ve uzun vadeli kredi olarak verirler (8).

Senet iskontosuz, devlet teminatlı veya eşit güvenceli ya da kambiyo senetlerince güvence altına alınmış kısa dönemli kredilere ilave olarak, vadesi 5 yılı aşmayan teminatsız ve ipotekli borçlar biçiminde orta vadeli kredi işlemleri de yapan Taşra ve El Sanatları Bankaları (Casse Rurali e Artigiane), üyeleri adına çiftlik makine ve aletleri ile ürünleri satın almaktadırlar (9).

5- Tasarruf ve Rehin Bankaları

Tasarruf Bankaları (Casse di Risparmio) özel nitelikli imtiyazlı bankalardır. Amaçları tasarruf formasyonunu geliştirmek ve tasarruflar için uygun kullanım alanları bulmaktır. Kişi ya da şirket topluluğu biçiminde kurulan tasarruf bankaları, bankalar yasası ve bazı ilave yasalarla yönetilirler.

Sosyal ve hayırlı (philanthropic) amaçlar için kurulmuş olan tasarruf bankaları, mevduatın büyük kısmını çiftçilerden toplar; bu kaynakları senetlere yatırır, çiftçilere borç olarak verir; gerçek kişilere ipotekli orta ve uzun vadeli kredi biçiminde plase eder; kamu yararına işlerde kullanılırlar. Birçok ülkeden farklı olarak İtalyan Tasarruf Bankaları bütün bankacılık işlemlerini yapabilirler.

Rehin Bankaları (Monti di Credito su Pegno) ise tefecilikle mücadele etmek amacıyla 1400'lü yıllarda oluşturulmuş bankalardır. Esas amaçları menkul nitelikteki eşya karşılığında, (gelir düzeyi düşük olanlara) uygun koşullarda kredi vermektedir (10).

6- İhtisas Bankaları

İtalya'da ihtisas bankaları orta ve uzun vadeli kredi vermeye yetkili kılınmış finansman kurumları ile kamu bankalarının özerk bölümlerinden oluşur. Kaynakları öz sermayeleri, devletin tahsis ettiği özel fonlar ve özellikle çıkarmış oldukları tahvillerdir (11).

İhtisas bankalarının verdikleri krediler özel krediler (special credits) ve sübvansiyonlu (subsidized) krediler biçiminde iki kısma ayrılır. Özel krediler, belirli ekonomik sektörlerin finansmanına yöneliktir. Bu tür kredilerin faizleri ise daha düşüktür. Sübvansiyonlu krediler ise (ihtisas kredi kurumlarının çoğaldıkları bir alan olup) belli gereksinimleri olan firmalara verilen kredilerdir (12).

7- Yabancı Bankalar

Şubeler ve temsilcilikler açmak suretiyle İtalya'da faaliyette bulunmakta olan yabancı bankalar toptancı bankacılık yapmaktadırlar. Geniş halk kitlelerinden mevduat toplamak yerine büyük kuruluşlardan, kamu kurumlarından ve bankalardan toplamaktadırlar. İtalya'da yabancı bankalar ilke olarak büyük sınıai kuruluşları, özellikle yabancı firmaların İtalya'da faaliyet gösteren şube ve yan kuruluşlarını finanse etmektedirler (13).

8- Para-Kredi

İtalya'da para politikasının başlıca fonksiyonu parasal tabanı (monetary base) kontrol etmektir (14). Bu kontrol ekonominin likiditesini, dolayısı ile bankaların likidite durumu-

nu ve iç kredi koşullarında anahtar rolü oynayan bir değişken olarak faiz hadlerini etkilemeyi amaçlar (15).

Tasarruf ve ticaret bankaları birbirleriyle yoğun rekabet halindedirler. Bu rekabet bankalar arasında resmi politikalarla yapılmış anlaşmalar dahilinde faizler üzerinde, organizasyon ve etkinliklerin geliştirilmesi ve hizmet dizilerinin genişlemesi konusunda söz konusu olabilir. Şube arttırmak suretiyle rekabet sınırlandırılmıştır (16).

Bankaların uygulayacakları faiz hadleri resmi bir düzenlemeye tabi tutulmamakla beraber, Merkez Bankası iknâ yöntemi ile mevduat ve kredi faizleri konusunda bankaları anlaşma yapmaya özendirilmektedir. İtalyan Bankalar Birliği (Associazine Bancana Italiano), üyelerine, uygulayacakları faiz konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır. Faiz hadlerinin belirlenmesi konusunda bu tür iknâ ve tavsiyelere ilave olarak, piyasa faizlerini etkileyen başka etmenler de vardır. Bunlardan birisi kamu sektörü finansman açıklarıdır. Bu açıkların Merkez Bankası kaynakları ile kapatılması, banka kredileriyle kapatılması çabaları faiz hadlerini ve dolayısıyla para politikasını etkilemekte, etkin bir para politikası izlenmesi olanagını sınırlandırmaktadır; kamu açıkları bir yandan Merkez Bankası'na diğer yandan bankacılık sistemine ağır yükler getirmektedir. Faizleri etkileyen ikinci etmen ise Merkez Bankası'nın reeskont işlemleri ve avanslara uyguladığı resmi faiz oranıdır. Resmi faiz oranları para piyasasında oluşan faizleri etkileyebilmektedir. Başka bir ifade ile, piyasa faizleri resmi faizlere duyarlıdır (17).

Bankaların ticaret, tasarruf, kooperatif ve rehin bankaları olup olmadıklarına göre farklılaşan özel rezerv (karşılık) uygulamaları vardır (18). Bankaların ayırmakla yükümlü oldukları bu karşılıklar nakit para, devlet tahvilleri, Hazine bonoları, tarımsal ipotek bonoları ve toprak kalkınma bonoları (agricultural mortgage and land development bonds) ile ihtisas kredi kurumları bonolarından (19) oluşturulabilmektedir. Böylece tarımın geliştirilmesinde, bölgesel kalkınmanın sağlanmasında ve ihtisas kurumlarının etkinliklerinin arttırılmasında karşılıklar politikası daha yararlı bir uygulama niteliği kazanabilmekte; bu türden kredi veren kurumlara kaynak sağlanmış olmaktadır.

Kredi politikasında, yukarıdaki kaynak sağlayıcı önlemlere ilave olarak, küçük çaplı veya orta büyüklükte işlemlere, az gelişmiş yörelere ve dışsatum sektörüne sübvansiyonlu kredi sağlanması (20) türünden uygulamalara da rastlanmaktadır.

Para ve kredi işlemlerinin yürütülmesinde Merkez Bankası'nın yanında bir kurum daha vardır: İtalyan Kambiyo Kurumu (Ufficio Italiano dei Cambi). Statü olarak Merkez Bankası'ndan ayrı olan bu kurum, alınması gerekli kararlar ve bunların uygulanmasında Merkez Bankası ile ortak faaliyet içinde bulunur. İtalyan Kambiyo Kurumu, ülkenin döviz rezervlerini yönetmekle yükümlüdür. Bankaların dış işlemlerinin düzenlenmesi, döviz finansmanı sağlanması, başlıca görevleri arasındadır (21).

Bankacılık sektörüne müdahale etme güç ve yetkisi Para ve Kredi Komitesine aittir. Bakanlıklar arası Tasarruf ve Kredi Komiteleri, Hazine Bakanı ve Banca d'Italia (Merkez Bankası)'ndan oluşan bu komite kredi organizasyonunu sağlar, bu konuda etkili yönetsel koşulları tespit eder, Merkez Bankası'nca izlenecek faaliyetler hakkında yönerge çıkarır. Merkez Bankası bankaların denetiminde Komite'ye yardım eder (22).

B- Fransa

Fransız bankacılık sistemi çok sayıda ve çeşitli finans kurumlarından oluşmaktadır. Çok fazla ayrıntıya girmemek için Merkez Bankası, ticaret bankaları, ihtisas bankaları ve kooperatif bankaları ele almayı uygun görüyorum.

1- Merkez Bankası

Fransa Merkez Bankası (Banque de France) 1800 yılında kurulmuş, 1945 yılında devletleştirilmiştir. Para basma tekeli elinde bulunduran Merkez Bankası klasik Merkez Bankası yetkilerine sahip olan bir bankadır. Yetkilerinden bazıları şöyle sıralanabilir: i) Hükümetce izlenmesi benimsenen para politikasının geliştirilmesine ve yürütülmesine katkıda bulunmak, ii) bankaların likidite durumlarını kontrol etmek amacıyla düzenlemeler yapmak, iii) bankacılık sisteminde toplanan fonların kullanımına ilişkin politika ve ilkelerin uygulanmasını sağlamak, iv) reeskont limitlerini ve oranlarını tespit etmek, zorunlu rasyoları belirlemek (23).

2- Ticaret Bankaları

"Kayıtlı Bankalar" olarak da adlandırılan ticaret bankaları 3 gruba ayrılmaktadır. Birinci grup mevduat bankaları grubudur. Çok şubeli büyük bankalar, merkezi Paris'te bulunan bankalar, bölgesel ve yerel bankalar ile yabancı bankalar bu gruba girer. En etkilileri tümü devletleştirilmiş olan çok şubeli büyük bankalardır. Fransız banka sisteminde çok önemli bir yeri olan 3 Büyükler (Credit Lyonnais, Banque National de Paris ve Societe Generale) bu grupta bulunuyorlar. Mevduat bankaları grubunda yer alan merkezi Paris'te bulunan bankalar ile bölgesel bankalar büyüme hızları önemsiz olmasına rağmen oldukça geniş şube ağı kurmuşlardır. Yerel bankaların hem sayısı hem de görelî önemi azalmaktadır. Küçük yerel bankalar ya tasfiye olmakta ya da büyük bankalara katılmaktadırlar. Yabancı bankaların gelişmeleri hızlı olmasına rağmen kredi piyasasındaki önemleri azdır.

2 yıldan uzun vadeli mevduat kabul etmelerine 1966 yılında izin verilmiş olan mevduat bankaları her türlü bankacılık yapan üniversal banka karakterine sahiptirler.

Ticaret bankaları içinde yer alan ikinci grup iş bankalarıdır. İş bankaları endüstri ile yakın ilişkileri olan, kredi vermenin yanında mevcut veya kurulmakta olan teşebbüslere iştirakte bulunan ve danışmanlık hizmeti sağlayan bankalardır. Önceleri ancak 2 yıldan uzun vadeli mevduat toplayabilen iş bankaları, 1966 yılında yapılan düzenlemelerle daha kısa vadeli mevduat toplama olanağına kavuşmuşlardır. Mevduat bankalarına çok benze-

mektedirler. Ancak iş bankalarına iştirakler konusunda daha geniş olanaklar verilmiş iken, mevduat bankalarının iştirakleri dar bir çerçevede tutulmuştur.

Ticaret bankaları içinde üçüncü gruba uzun-orta vadeli kredi bankaları girmektedir. Özel bir statüleri olmayan bu bankalar en az iki yıl vadeli kredi açan, açtığı kredileri genellikle orta vadeli olan, bankalar denetim komisyonundan izin almaksızın iki yıldan kısa vadeli mevduat kabul edemeyen çoğunluğu büyük bankaların fiyali durumundaki bankalardır. Kaynaklarının önemli bir kısmını bağlı oldukları bankalardan sağlamaktadırlar. İştirakte bulunma konusunda mevduat bankalarının tâbi olduğu sınır bu bankalar için de geçerlidir. Verdikleri ödünçler de sermayeleri ile sınırlıdır (24).

3- İhtisas Bankaları

İhtisas bankaları, devlet kontrolü altında faaliyet gösteren resmi kredi kurumlarıdır; özel bir statüleri vardır. Amaçları esas itibariyle özel ve kamu sektörüne orta ve uzun vadeli krediler vermektir. Bazıları genel olarak sanayie kredi verirken, içlerinden bazıları konut ve gemi yapım sanayiine ve endüstriyel işyerleri finansmanı amacıyla kredi vermektedir. Ayrıca, kamu sanayi kuruluşları için kredi sağlayan ihtisas bankaları yanında dışalım ve dışsatım finansmanı, garanti sağlanması türünden faaliyette bulunan ihtisas bankaları da mevcuttur.

İhtisas bankalarının kaynakları çıkardıkları tahviller, hükümet mevduatı, topladıkları mevduat; hükümet tarafından sağlanan çeşitli fonlar ve sigorta kredilerinden oluşmaktadır (25).

4- Kooperatif Bankaları

Bu bankalar kooperatif karakterlidirler. Devlet denetiminde, ancak Bankalar Yasası kapsamı dışında bulunurlar. İhtisas bankaları gibi özel statüleri olan kredi kurumları (établissements de credit à statut legal special) olarak faaliyette bulunan kooperatiflerdir. Bu kooperatifler, kendi gruplarına bağlı ticaret bankaları aracılığı ile veya doğrudan, gittikçe genişleyen bankacılık hizmetleri sunmaktadırlar. Üyeleri kırsal kesimde yerleşik ve tarımsal faaliyetle uğraşan şirketlerdir. Üyelerine kısa vâdeli işletme kredisi ve orta vâdeli donatım kredisi, sabit tesislerin finansmanı için uzun vadeli krediler açarlar. İçlerinden bazıları tarım dışı sektörlerle üretim ve tüketim kredileri, komut kooperatiflerine orta ve uzun vadeli krediler sağlamaktadır. Kaynaklarını açılan avanslardan, tasarruf bono ve tahvil ihracından, alacaklı cari hesaplardan ve özkaynaklarından temin etmektedirler (26).

Fransız bankacılık sistemi içinde yukarıda sözü edilen bankalardan başka, küçük birimleri kullanılabilir kaynağı dönüştüren tasarruf bankaları (sandıkları) ve bankalar yasasına bağlı olarak faaliyet gösteren leasing/factoring işlemleri yapan çeşitli mali kuruluşlar (établissements financiers) da yer almaktadır.

5- Para-Kredi

Fransa'da para politikası ekonomide yalnız para arzını kontrol etmeyi değil, kaynakla-

rın sektörel dağılımını etkilemeyi de amaçlamaktadır. Bu nedenle, parasal araçların büyük bölümü selektif olarak kullanılmaktadır (Fransa, Topluluk üyeleri içinde selektif kredi kontrollerine ağırlık veren ülkelerin başında gelmektedir.). Dışsatım kredileri konut ve yatırım kredileri, üzerinde duyarlı olarak durulan alanlardır.

Fransa'da yürürlüğe konan para ve kredi politikaları oldukça müdahaleci bir niteliğe sahiptir. Bu nitelik para politikası araçlarının kullanımına yansımaktadır. Kanuni karşılıklar oldukça çarpıcı bir biçimdedir. Mevduatın türlerine, iç veya dış kaynaklı olmasına göre farklı olarak saptanabilen kanuni karşılıklar kredilere de uygulanmaktadır. Başka bir ifade ile krediler için de kanuni karşılık ayrılması istenebilmektedir. Para arzı ve/veya banka kredileri, alınan bütün önlemlere rağmen, hedefleri aşarsa bankalar tamamlayıcı kanuni karşılıklar oluşturmakla yükümlü tutulmaktadır. Ancak, bu yükümlülükler selektif olmakta; dışsatım ve donatım finansmanı için kredilere ilişkin hedefler daha geniş tutulmakta böylece bu tür kredilere ilişkin tamamlayıcı karşılıkların oluşması pek gündeme gelmemektedir.

Para-kredi politikasının etkin müdahaleci niteliği, reeskont politikasına da yansımıştır. 1974 yılından bu yana, reeskont kredileri ile finansman sağlamak yerine, Merkez Bankası doğrudan müdahalelerle banka sistemine kaynak sağlamak şeklinde bir yol izlemektedir. Buna göre, Merkez Bankası menkul değerleri doğrudan satın alarak veya bankalara, senet tevdiatı karşılığı kısa vadeli kasa kolaylığı sağlayarak para piyasasına kaynak sağlamaktadır. Bu senetler genellikle kamu sektörü araçları, riski az birinci sınıf ticari senetlerdir. Bu türden bir sınırlama, Merkez Bankası portföyüne giren finansal varlıkların niteliğini yükseltmeyi ve aynı zamanda kontrollü bir genişlemeyi amaçlamakta ayrıca Hazine'ye dolaylı bir biçimde kaynak sağlamaktadır.

Banka sisteminde kaynak genişlemesinin kontrol edilmesinde Merkez Bankası'nın, daha doğrusu hükümetin elindeki bir başka araç da bankalar için geliştirilmiş bulunan ayrıntılı mali sağlamlık ve likidite oranları ile, banka kredi ve garantilerinin kaynaklarına orantılı olarak tespit edilmesi, başka bir ifade ile banka kredileri-banka özkaynakları arasında bir oranın tespit edilmesidir. Böylece kredilerini arttırmak isteyen banka sermayesini de arttırmak durumunda kalmaktadır. Amaç, bankaların yüksek sermayeler ile çalışmalarını sağlamak, sermayesini arttıramayan bankanın kredileri üzerine bir sınır koymaktır.

Faizlerin para-kredi politikası içindeki yerine gelince; faizlerin idari kararlarla düzenlenmesi uygulaması 1966 yılında terkedilmiştir. Ancak, faizler üzerinde kamunun etkinliği hâlâ büyük önem taşımaktadır. Merkez Bankası'nın uyguladığı faiz oranı bir yandan bankaların finansman maliyetini etkilediği gibi, diğer yandan dolaysız olarak bankalararası faiz haddini etkilemekte, dolaylı olarak da mevduat ve kredi faizleri üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle Merkez Bankasının piyasaya müdahale ederken saptadığı faiz oranı, piyasada geçerli kısa vadeli faiz oranının oluşmasında en önemli etmendir. Kaldı ki kısa vadeli mev-

duata ve mevduat sertifikalarına verilecek faizler konusunda idari düzenlemeler de devam etmektedir. Vadesi 1 yılı aşan mevduat ile tutarı belli bir miktarı (100.000 FF) aşan mevduat için verilecek faizlerin serbestçe oluşması öngörülmekte ise de çoğu kez bankalararası anlaşmalar yapılmakta, serbesti de bir anlamda ortadan kalkmaktadır. Ayrıca, aynı kategoriye giren bankalar rekabetten sakınmakta, genellikle birlikte hareket etmektedirler. Bankacılık sisteminde kamu bankalarının önemli bir yerde bulunmaları da faizler üzerinde kamunun etkinliğini arttırmaktadır. Bütün sistem dikkate alındığında faizlerin tümüyle serbest olmadığı, devletin önemli derecede söz sahibi bulunduğu bir yapının var olduğu söylenebilir (27).

Fransız bankacılık sisteminde uygulanan politikaların sonuçlarını ve sistem içindeki bankaları denetleyen organlar Merkez Bankası ile Ulusal Kredi Konseyidir. Yukarıda belirtilen uygulamalara bankaların hangi ölçüde uydukları, banka kaynaklarının belirtilen alanlara hangi ölçüde yönlendirildiği, kambiyo işlemleri ve döviz pozisyonuna ilişkin olarak konmuş olan sınırlamalara (tüm kambiyo işlemleri kambiyo kontrolüne tâbidir) bankaların ne kadar uyduğunun izlenmesi, banka sistemi içindeki denetimlerden bazılarıdır. Bankalararası birleşmeler, pay senetlerinin el değiştirmesi; bankaların iştirakleri gibi konular da denetimin içinde yer almaktadır. Fransa Merkez Bankası ve Ulusal Kredi Konseyi bankacılık sistemini denetlerken Bankalar Birliği bu iki kurum ile bankalar arasında aracılık görevini yerine getirmektedir.

C- Federal Almanya

Alman bankacılık sisteminde başta Merkez Bankası olmak üzere 4800'ü aşkın banka faaliyette bulunmaktadır. Bu bankalar 2 grupta yer alırlar ve her grupta kamu ve özel sektör bankaları birlikte bulunurlar.

1- Merkez Bankası

II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Almanya'da iki kısımlı (FED benzeri) (two-tier) federatif yapısı olan bir sistem kurulmuştur: Bir tarafta, kendi topraklarında Merkez Bankası gibi faaliyette bulunan Eyalet Merkez Bankaları (Land Central Banks); diğer tarafta Eyalet Merkez Bankalarının ortak yankuruluşu (Joint Subsidiary) olan, emisyonun, politikanın koordinasyonundan ve aralarında kambiyo kontrolünün de bulunduğu çeşitli Merkez Bankası işlemlerinden sorumlu Alman Eyalet Bankası (Bank deutscher Lander). Bu ikili yapı 1957 yılına kadar korunmuş (devam etmiş); bu tarihte iki kurum da birleştirilmiş, bugünkü Federal Merkez Bankası (Deutsche Bundesbank) ortaya çıkmıştır (28).

Federal Merkez Bankası'nın faaliyetleri genel olarak para stokunun düzenlenmesi, ülke içinde ve dışında bankalarca yapılan işlemlerin ekonomi yararına gerçekleştirilmesi, ekonomiye kredi sağlanması ile ilgilidir. Bu konularla ilgili olarak Merkez Bankası'nın yararlan-

diği araçlar veya uyguladığı politikalar reeskont politikası, avans kredi politikası (Lombard Policy) (29), açık piyasa işlemleri, karşılık politikası (minimum reserve policy) ve kambiyo politikası olarak belirtilebilir (30). Merkez Bankası bu politikaları özerk olarak yürütür; ancak, hükümet politikasına yardımcı olmak gibi bir yükümlülüğü de vardır.

2- Üniversal Bankalar (Ticaret Bankaları)

Alman bankacılık sisteminin birinci grubu niversal bankalardan (all-round banks) oluşmaktadır. Üniversal bankalar her türlü bankacılık faaliyetini yapabilen (full - service), çok amaçlı bankalardır. 1984 sonu itibariyle Almanya'da 4500'n üzerinde niversal banka faaliyetinde bulunmaktaydı.

Üniversal bankalar 3 alt-gruba ayrılmaktadır.

a- özel ticaret bankaları. Bütün ticaret bankaları toplam iş hacmi içinde yaklaşık % 30 gibi bir paya sahip olan özel ticaret bankalarının sayısı diğer niversal bankalar alt-grubundakilerden daha azdır (1984 sonunda 247). Kurumsal yapılarına ve büyüklük farkına bakılmaksızın bu bankaların esas uğraşları kısa vadeli kredi vermek biçiminde görülür. Bununla birlikte kısa, orta, uzun vadeli kredi verebilir, menkul kıymet yönetimi ve kambiyo işlemleri türünden faaliyetler gösterebilirler. Bütün bu işlemleri ulusal ve uluslararası ölçek ve boyutta yapabilirler.

Büyük bankalar (big branch banks), bölgesel ve diğer ticaret bankaları, özel bankerler ve yabancı banka şubelerinin (31) yer aldığı özel ticaret bankaları içinde büyük bankaların (bunlar 3 Büyükler diye adlandırılan Deutsche Bank, Dresdner Bank ve Commerzbank'tır) nemli bir yeri vardır. Bütün bankacılık alanında toplam varlıkların yaklaşık % 18'ine sahip olan üç Büyükler, F.Almanya'nın dış ticareti ile ilgili ödemelerin yaklaşık % 60'ını yönetmektedirler (32).

b- Kanunla kurulmuş bankalar veya kamu bankaları. Bunlar tasarruf bankaları ve tasarruf bankaları merkez kurumlarından oluşmaktadırlar. Önceleri halktan topladıkları tasarrufları ipotek karşılığı kredi olarak verirken, günümüzde bu temel fonksiyonları yanın-da her türlü bankacılık işlemlerini yapan ticari banka karakterine sahip olmuşlardır.

Tasarruf bankaları, merkez kurumları ile birlikte nakitsiz demeler için bir kliring sistemi oluşturmuşlardır. Merkez kurumları, belediye bankası veya federal devlet bankeri gibi faaliyet gösterirler; garantörleri yerel yönetimlerdir. Sayıları 600 civarında olan bu bankalar ticaret bankaları faaliyetleri içinde % 50 gibi bir paya sahiptirler (33). Büyük projelerin finansmanında ticaret bankaları ile rekabet edebilen kamu (tasarruf) bankaları, bazı riskli yatırımlara giremezler. Söz gelimi başka bir kuruma ait pay senetlerine plasman yapmaları yasaktır (34).

c- Kooperatif bankalar. Üniversal bankalar içindeki nc alt-grubu oluşturan kooperatif bankalar, tarımsal ve ticari kredi kooperatifleri ile kooperatif merkez kurumlarından

oluşmaktadır. Sayıları 3700'ü aşmış olan kooperatif bankaların ticaret bankaları toplam işlemleri içindeki payı yaklaşık % 20'dir. Bazıları Merkez Bankası istatistiklerine girmeyecek kadar küçük, bazıları oldukça büyük (toplam varlıkları 6,7 milyar DM olan kooperatif bankası vardır) olan kooperatif bankalar, kendi kendine yardım (help through self-help) ilkesinden yola çıkarak oluşturulmuşlardır. Topladıkları mevduatı üyelerine (çoğu orta sınıf birer işveren olan çiftçi ve esnaflar) kısa ve orta vadeli kredi olarak verirler. Bununla birlikte, her türlü bankacılık hizmetlerini de sunabilmektedirler (35).

3- İhtisas Bankaları

Alman bankacılık sistemi üniversal bir sistem olmasına rağmen, ihtisas bankaları (specialised banks)'nın sistem içinde önemli bir yeri vardır. Sayıları 300'ün üzerinde olan ihtisas bankalarının bankacılık piyasasındaki payları yaklaşık % 30'dur.

İhtisas bankaları grubu da özel ve kamu bankalarından oluşmaktadır (36). Başlıca ihtisas bankaları şunlardır (37):

– Özel ipotek bankaları. Gayrimenkul ipoteği karşılığı tarımsal ve endüstriyel projeler, konut yapımı ve modernizasyonu için uzun vadeli kredi verirler; Federal Hükümet'e, eyalet ve belediyelere kredi açarlar,

– Kamu ipotek bankaları. Gayrimenkul kredisi ve kamu otoriteleri için kredi açarlar,

– Taksitli satışları finanse eden bankalar. Özel bankalardır. Dolaysız tüketim kredileri ve orta vadeli sermaye yatırımları finansmanında uzmanlaşmışlardır.

– Konut kredi toplulukları. Kollektif tasarruf ilkesine göre konut edinmek için sabit faizli kredi sağlamaktadırlar. Bu krediden yararlanabilmek için önce belli miktar tasarrufun bankaya yatırılması gerekmektedir; kredi belli bir süre sonra verilir. Bu tür kredi işleri ile uğraşan kurumlar içinde kamu ve özel sektöre ait bankalara rastlanmaktadır.

– Kefalet bankaları. Küçük-orta boyuttaki (büyüklükteki) işlerde karşılaştıkları finansal sorunları gidermek amacıyla zanaat (craft), ticaret ve sanayide çalışan müşterileri adına bankalara güvence verip, böylece kredileri daha kolay almalarını sağlarlar. Özel bankalar ve kooperatif kredi garanti birlikleri bu alanda faaliyet gösteren bankalardır.

– Posta ciro ve tasarruf ofisleri. Vadesiz mevduatın ödemelerde bulunmak amacıyla bulundurulması, tasarruf mevduatının nakledilmesi gibi faaliyetleri vardır.

– Özel fonksiyonlu bankalar. Bu bankalar arasında düşünülebilecek olan İhracat Kredi Şirketi (AKA) yabancı dışalımçı ve bankalara alış kredisi verir, Alman dışsatımcılara üretim harcamaları ve kredili dışsatım finansmanı için üretici kredisi sağlar. Alman Endüstri Bankası (IKB) ise endüstri, tarım ve hizmetler sektörüne, tercihan küçük ve orta ölçekli işlerin finansmanı amacıyla orta ve uzun vadeli kredi vermektedir. Özel fonksiyonlu bankalar karma bir yapıya sahiptirler (38). Başka bir ifade ile özel fonksiyonlu bankalar içinde hem kamu hem de özel sektör bankaları vardır. Genel olarak dış ticaret, küçük işletmeler, konut yapımı türünden işlerde uzmanlaşmışlardır.

4- Para-Kredi

Para-kredi politikasının yürütülmesi ile en yakından ilgilenen kurum Federal Merkez Bankası'dır. Merkez Bankası'nın bu amaçla elinde bulunan imkânlar daha önce açıklanmıştı. Merkez Bankası, sahip olduğu bu imkânlardan yararlanarak banka sisteminin likidite düzeyinin belirlenmesinde etkin rol oynar. Özellikle gelişmiş bir ekonomik yapı ve banka sisteminin varlığı sayesinde banka kredileri ve bunların dağılımının saptanması, uluslararası likit değerler üzerinde kontrollerin yapılması nispeten kolay olmaktadır. Merkez Bankası'nın kambiyo kontrolü, ulusal para değerinin korunması, istikrarının devam ettirilmesine yönelik olup, bu değerlerin alım satımı biçiminde yürütülmektedir. Bu türden işlemlerle tedavüldeki para miktarı da otomatik olarak artıp azalmaktadır.

1967 yılında faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla Merkez Bankası para politikası araçlarının önemi daha da artmış, faizler açık piyasa işlemleri ve reeskont politikası yardımıyla yönlendirilmeye başlanmıştır. Faizlerin serbest bırakılması bankalararası rekabetin artmasına, tasarruf ve yatırım alanlarında sunulan hizmetlerin genişlemesine neden olmuştur.

F.Almanya'nın dış ödemeler bilançosunun açık vermeyişi, kamu iç borçlanma gereksinimlerinin az olması; çok sayıda finans merkezlerinin (Frankfurt, Hamburg, Berlin, Stuttgart, Münih, Hannover gibi) varlığı ve sağlıklı bir sermaye piyasasının oluşturulması para-kredi politikası üzerindeki baskıları azaltan, aynı zamanda daha geniş olanaklar sağlayan etmenlerdir. Bu ortam içinde para-kredi politikası araçları etkin olarak kullanılabilir.

D- Belçika

Belçika bankacılık sistemi 3 katlı bir yapıdan oluşmaktadır. Başta parasal ve mali otoriteler yer alır. Ortada koordinasyon-garanti kurumları bulunur. Bunları kamu ve özel sektör bankaları izler.

1- Parasal ve Mali Otoriteler

Bu gruba giren kurumlar banka sisteminin işleyişini yakından izleyen, bu konuda çeşitli yetkilerle donatılmış olan kurumlardır.

Bu kurumların ilki Belçika Merkez Bankası (Banque Nationale de Belgique)'dir. 1850 yılında kurulmuştur. Merkez Bankası'nın sermayesinin yarısı 1948 yılında devlet tarafından satın alınmıştır. Banka bir kamu ortaklığıdır; sınırlı özerkliği vardır.

Merkez Bankası makro ekonomik ve konjonktürel yönden bankacılık sisteminin kontrolü ile uğraşır. En başta gelen görev ve faaliyetleri i) bankaların yükümlülüklerini ve/veya banka kredileri için parasal karşılık (39) oranlarını belirlemek, ii) reeskont ve cari hesap avansları için sınır kaynak, iii) kredi tavanlarını saptamak, iv) faiz hadlerini yönlendirmektir.

Belçika-Lüksemburg Kambiyo Kurumu (Institut Belgo-Luxembourgeois du Change) ise Belçika-Lüksemburg arasındaki ekonomik birlik (1921) nedeniyle, her iki ülke için geçerli olmak üzere kambiyo kontrolü ile ilgili mevzuat hükümlerinin uygulanması, uluslararası sermaye hareketlerinin düzenlenmesi amacıyla 1944 yılında kurulmuştur. Sermaye giriş ve çıkışları arasındaki dengesizliği gidermek için döviz mevduatına ve döviz üzerinden alacaklara, dışarıda yerleşik kişilerin Belçika frangı mevduatına ve alacaklarına sınırlar koymaya, bu tür mevduata ödenecek faizi saptamaya hatta faiz ödenmesini yasaklamaya yetkilidir.

Parasal ve mali otoriteler arasında yer alan üçüncü kurum Rantlar Fonu (Fonds des Rantes)'dur. Merkez Bankası'ndan borç alarak, para piyasasından borçlanarak (bunu en çok 4 ay vadeli bono çıkarmak suretiyle yapar) sağladığı kaynakları devlet tahvilleri, Hazine bonolarına yatırır; açık piyasa işlemleri yapar. Rantlar Fonu özerk bir kurumdur; kuruluş yılı 1945'tir.

Parasal ve mali otoriteler içinde yer alan dördüncü kurum Bankacılık Komisyonu (Comision Bancaire)'dur. 1935 yılında kurulmuştur. Bankalara kuruluş izni verilmesi, borç ödeme güçlerini yüksek tutabilmeleri için yükümlülükleri ile öz sermayeleri arasında belli oranların saptanması Bankacılık Komisyonu'nun yetkileri arasında yer almaktadır (40).

Merkezi otoritenin bir organı olan Maliye Bakanlığı gerek Merkez Bankası üzerindeki etkinliği ve gerekse yönetsel ve hukuksal düzenlemelerin yapılmasında bulunduğu konum itibarıyla Belçika bankacılık sistemi içinde, gerekli olduğunu hissettiği an sisteme müdahale eder.

2- Koordinasyon ve Garanti Kurumları

Merkez Bankası ile bankalar arasında yer almaktadırlar. Bu kurumları ve faaliyetlerini şöylece belirtmek mümkündür;

a- Reeskont ve Garanti Kurumu (Institut de Reescompte et de Garantie). Bankaların, sınai, ticari ve tarımsal teşebbüslerin özel kredi gereksinimlerini karşılamak, söz konusu kuruluşların alacaklarının paraya çevrilmesini sağlamak amacıyla 1935 yılında kurulmuş, tüzel kişiliği olan ve kamu yararına çalışan bir kurumdur. Merkez Bankası'nın reeskont tavanları ve reeskonta kabul edilecek senetlerin niteliklerine ilişkin olarak tespit ettiği sınırlar içinde, bankaların sunduğu kısa ve orta vadeli ticari senetleri reeskont etmekte, böylece bankaların kaynaklarını, özellikle dışsatım amacıyla yapılacak üretimin finansmanı için, likit halde tutulmasına yardımcı olmaktadır. Kurum ayrıca aşırı mevduat çekilişi nedeniyle zor duruma düşen, âcil olarak likit fonlara gereksinime duyan bankalara, tasfiyeye giren finansman kurumlarına, aktiflerinin en iyi koşullarla paraya çevrilmesinde yardımcı olmaktadır.

b- Dışsatım Koordinasyon Birliği (Creditexport). Merkez Bankası, Reeskont ve Garanti Kurumu, çeşitli kamu kredi kurumları ve özel sektör bankalarından oluşmaktadır. Dışsatımın orta ve uzun vadeli finansmanını koordine eder. Kaynakları, üye kurumlar tarafından

açılmış iskonto limitlerinden veya kotalardan oluşur. Birlik, finansman sağlanmasına aracılık ettiği dışsatis sözleşmesinde, kayıtlı meblağın % 85-90'ını karşılamaktadır.

c- Ulusal Kredi Kurulu (National del Credere Board). Uluslararası ticaretin doğurduğu ticari ve politik riskleri karşılamak üzere 1939 yılında, bir sigorta organizasyonu olarak kurulmuştur. Özellikle sermaye malları dışsatisine ilişkin kredi sigortasında hayati rol oynamaktadır. Ticari ve politik risklere ek olarak, bazan döviz riskini ve dış ülkelere yapılan doğrudan sermaye yatırımları riskini de üstlenmektedir (41).

3- Kamu Bankaları ve Özel Bankalar

a- Kamu bankaları. Kamu kredi kurumları olarak da adlandırılabilen bu kurumlardan en önemli olanlar şunlardır:

– Ulusal Tasarruf Bankası (Caisse Generale d'Epargne et de Retraite) Vadesiz ve 6 ay-5 yıl vadeli tasarruf mevduatından oluşan kaynaklarını devlet tahvillerine plase etmekte; sanayi sektörüne ve konut satın alma işlemlerine dolaysız kredi sağlamaktadır (42). Kurum, dünyanın en büyük tasarruf bankaları arasında yer almaktadır. CGER'nin kuruluş amacı, küçük birikim sahiplerinin mevduatını toplamak (43), küçük ve atıl fonları harekete geçirmektir.

– Ulusal Endüstri Kredi Kurumu (Societe Nationale de Credit a L'Industrie) Merkez Bankası gibi sermayesinin yarısı devlete ait olan SCNI, Belçika'nın en büyük 5 bankası içinde yer almaktadır. I. Dünya Savaşı sonrasında, ekonomik gelişme çabalarına yardımcı olmak amacıyla 1919 yılında kurulmuştur. Kaynaklarını devlet ve bankalar tarafından garanti edilmiş tahvil ihracından elde eden SNCI; endüstriyel, ticari ve tarımsal teşebbüslere yatırım kredisi vermektedir.

– Belçika Yerel Yönetimler Kurumu (Credit Communal de Belgique) yerel yönetimlere, özellikle uzun vadeli, kredi vermek amacıyla 1960 yılında kurulmuştur. CCB'in kaynakları yerel yönetimlerden sağlanan mevduat ve satışa çıkarılan tahvillerden oluşur; banka bu kaynakları, üyeleri olan yerel yönetimlerin çeşitli gereksinimlerini karşılamak için kullanır (44).

b- Özel bankalar. 1930 yılı öncesi, ticaret bankaları ilgilendikleri ortaklıkları kendilerine bağlamak için bu kuruluşlara kademeli olarak ve giderek artan oranda orta-uzun vadeli kredi sağlamışlar, ortaklıkların yönetim kurullarında temsil edilmişlerdir. Yönetime katılma ve sermayelerine ortak olma süreci içinde sermayenin yoğunlaşması ilkesine koşut bir biçimde bugünün Belçika'sında ekonomi ve bankacılıkta etkili bankalar ortaya çıkmıştır. "Üç Büyükler" olarak adlandırılan (Societe Generale de Banque, Banque de Bruxelles, Kreditbank) bu bankalar, değişik sanayi alanlarında faaliyet gösteren şirketleri bünyesinde barındıran holdingleri aracılığı ile ekonomide etkin bir yer edinmişlerdir.

Özel tasarruf bankaları çoğunlukla ipotekli krediler ve devlet tahvillerine plasman ile ilgilenmektedirler. Bununla birlikte (faaliyetleri açısından) gittikçe ticaret/kliring bankalarına benzemektedirler.

Belçika'da, bünyesindeki tasarruf bankası aracılığı ile faaliyet gösteren, çiftçiler tarafından oluşturulmuş ve onlara hizmet eden "Bourenbond" kooperatifi banka sistemi içinde yer alan bir kurum olarak değerlendirilebilir (45).

4- Para-Kredi

Belçika'da para ve kredi politikasının yürütülmesiyle en yakından ilgilenen organ Belçika Merkez Bankası'dır; bankacılık sisteminin likidite durumunu düzenlemek amacıyla parasal karşılıklar saptamaktadır. Karşılık saptanması para politikasından sorumlu otoritelere dolanımdaki para hacmini etkileme olanağı verir. Para otoritelerince saptanmış, bankaların uymak zorunda olduğu resmi likidite oranı, elde mevcut kaynaklara göre, yoktur; bununla beraber Merkez Bankası bankaların likidite durumunu yakından izlemektedir. Gerçekten, Merkez Bankası bankaları zaman zaman portföylerinde devlet tahvili ve Hazine bonoları bulundurmaya, bunların tutarlarını topladıkları mevduatla orantılı olarak arttırmaya mecbur edebilir. Bu zorunluluk sayesinde bir yandan kamu borçlanmasıyla emisyon hacminin artması önlenir, bankaların likiditeleri kontrol edilir, diğer yandan mevduat arttıkça Hazine'ye otomatik olarak kaynak sağlanmış olur.

Bankalar, portföylerindeki devlet tahvili ve Hazine bonolarını güvence olarak göstererek Merkez Bankası'ndan kısa süreli avans alabilirler. Ancak, bankaların Merkez Bankası'ndan kaynak sağlamanın başlıca yolu reeskont uygulamasıdır. Bu nedenle Merkez Bankası'nın reeskont uygulaması, buna ilişkin olarak elinde bulunan araçların önemini artırır. Bu araçlar ise hemen her ülkede olduğu gibi reeskont haddinin tespit edilmesi, ticari senetlerde aranan nitelikler ve her banka için oluşturulan reeskont kotasıdır.

Merkez Bankası hızlı likidite genişlemesini önlemek için bankaların açacakları kredilere sınırlama getirebilir. Ancak kredi tavanı uygulaması selektiftir; genellikle dışsattım, yatırım ve uzun vadeli krediler bir sınırlamaya tâbi tutulmazlar.

Merkez Bankası kredi maliyeti ve faiz haddini doğrudan veya dolaylı olarak etkileme olanağına sahiptir. Kamu kredi kurumları (kamu bankaları) ve özel bankaların başlıca tasarruf araçlarına verecekleri faizlerin ne olacağını Kredi Faiz Hadleri Müşterek Komitesi (46), Merkez Bankası'na dınışarak belirler. Döviz mevduatına verilecek faiz ise Avrupa Para Piyasası'nın koşulları dikkate alınarak belirlenir.

Yüksek tutarlı mevduat hesaplarına uygulanacak faizler konusunda mali aracı kurumlara danışılmakta, esnek bir yapı oluşturulmuş bulunmaktadır.

Mali aracı kurumlar kısa vadeli kredilere uygulayacakları faizleri –kaynakların yapısı ve maliyetlerini, kredinin risk derecesini ve kredi tutarını dikkate alarak– serbestçe tespit etmektedirler. Bunun üst sınırını mali aracı kurumlar arasındaki rekabet, alt sınırını

ise para otoritelerince alınmış bulunan kararlar belirler (47).

Para piyasasında oluşan faizlerin ayrıca Merkez Bankası reeskont oranından etkilenmekte olduğu söylenebilir. Başka bir ifade ile para politikası ve kredi politikası yürütülürken Merkez Bankasının tespit ettiği iskonto oranı banka faizleri için bir referans niteliği taşımaktadır.

E- Lüksemburg

Lüksemburg bankacılık sistemi AT üyesi diğer ülkelerden bir parça farklıdır; çünkü ülkede klasik anlamda bir Merkez Bankası mevcut değildir. Merkez Bankası'nın bulunmadığı sistem iki gruptan oluşan bir yapı görünümündedir: ulusal bankalar grubu ve yabancı bankalar grubu.

1- Ulusal bankalar

Ulusal bankalar; Lüksemburg'da kurulmuş, uluslararası faaliyetleri olmakla beraber ülke içinde de bankacılık hizmetleri sunan, bir bölümü yabancı bankaların filyal kuruluşu şeklinde olan kurumlardır.

Lüksemburg'da bankalar arasında kliring/ticaret bankaları, yatırım bankaları vb. türünden bir ayırım yapılmamaktadır. Bankalar universal karakterli olup, her türlü bankacılık işlemleri yapabilmektedirler. Ancak, belli alanlarda faaliyet gösteren kurumlar yok da değildir. Buradan hareketle ulusal bankalar 3 alt gruba ayrılabilir.

a- Ulusal Tasarruf Sandığı (Caisse d'Epargne de l'Etat). Lüksemburg'un en önemli mali otoritesidir. Bir kamu kuruluşu olup, Lüksemburg'un en büyük bankasıdır (48). Küçük tasarrufları toplamak amacıyla 1856 yılında kurulmuş bir tasarruf bankası olması yanında, para politikasını yürüten bir Merkez Bankası kimliğine sahiptir. Lüksemburg frangının arzı, dolaşımı ve sınırlanması gibi yetkiler Banka'ya aittir. Mevduat toplama yetkisi olan C.E.E. konut, yapı işleri, tarım ve yerel yönetimlerin desteklenmesi için orta-uzun vadeli krediler vermektedir.

b- Yerel bankalar. Şubeleri aracılığı ile ekonomideki birikimleri toplamaktadırlar. Yerel bankalar Ulusal Ticaret Bankası ile rekabet halindedirler.

c- İhtisas bankaları. Konut sektörüne uzun vadeli kredi veren kurumlar ve mesleki emeklilik sandıkları, kişisel krediler ve leasing konularında uzmanlaşmış (49) kurumlar ile tarımsal faaliyetler için uygun koşullarla kredi sağlayan tarım sandıkları bu gruba giren başlıca finans kurumlarıdır.

Lüksemburg frangı ile Belçika frangı parite esasına göre işlem gördüğünden, Lüksemburg'daki bankaların mevduatının önemli bir kısmı Belçika'da yerleşik kişiler üzerine kayıtlıdır. Bankalar Belçika para otoritelerinin saptamış olduğu faiz hadleri üzerinden Belçika Merkez Bankası'ndan kaynak sağlayabilmektedirler (50).

2- Yabancı Bankalar

Yeterli kaynak elde edilemediğinden, Lüksemburg'daki yabancı bankalar ve faaliyetleri

ile ilgili yeterli açıklamalar yapmak mümkün olmamıştır. 1974 yılı itibariyle 4 AT ülkesinden 18 bankanın Lüksemburg'da faaliyette bulunduğu görülmektedir. Ayrıca AT dışından bankaların da bu ülkede faaliyette bulunması kuvvetle muhtemeldir.

Lüksemburg gelişmiş bir finans merkezidir; yürürlükte olan mevzuatın ise esnek ve çekici olması, yabancı bankaların bu ülkede faaliyette bulunmalarını olumlu yönde etkileyen bir etmen olarak düşünülmesine yol açmaktadır. Bankalara serbest bir faaliyet ortamının sunulduğu Lüksemburg'da yabancı bankaların gelişmiş olması beklenebilir.

3- Para-Kredi

Lüksemburg'da klasik anlamda bir Merkez Bankası mevcut değildir. Böyle bir eksiklik para ve kredi politikasının yürütülmesini karmaşık bir niteliğe büründürmektedir. Diğer ülkelerde Merkez Bankalarının ellerinde bulunan yetkiler Lüksemburg'da belli bir kuruma verilmemiş birden fazla kurum arasında bölüşülmüştür (51).

Lüksemburg'da para politikasının dolaylı araçlarını kullanma olanağı –yukarıdaki nedenlerle– sınırlıdır. Bu yüzden zaman zaman doğrudan kredi kontrolleri uygulanmakta; kredi tavanları saptanmaktadır. Ancak, selektif kredi politikası tercih edildiğinden, sosyal ve ekonomik açıdan önemli görülen krediler kapsam dışında tutulmakta veya bazı ayrıcalıklar tanınmaktadır. Bu türden selektif uygulamalar kredi faizleri için de söz konusu olabilmekte; küçük ve orta çaplı firmaların bazı sınıai projelerine verilen kredilere düşük faiz oranları ve faiz indirimleri uygulanmaktadır.

Açık krediler ve senet iskontolarına uygulanacak asgari faiz oranı Bankalar Birliği (Association des Banques et Banquiers Luxembourgeois - ABBL) tarafından saptanmaktadır. Bankalar, tabanı oluşturan oran üzerinde faiz hadlerini belirlemek hususunda serbestiye sahiptirler.

Faiz hadleri genellikle pazar koşullarına bağlıdır; bankalar uzun vadeli kredi vermekte çekingen davranmakta, kredileri orta vadeli vererek, faizleri koşullara göre değiştirme olanağını ellerinde bulundurmamak istemektedirler.

Lüksemburg'da son kredi mercii (last resort) işlevini Belçika Merkez Bankası yerine getirmektedir. Bankalar, Belçika para otoritelerinin saptamış olduğu faiz hadleri üzerinden Belçika Merkez Bankası'ndan reeskont yoluyla kaynak sağlamaktadırlar.

Lüksemburg frangi üzerine mevduat için likidite rasyosu getirilmiştir. Dövizli mevduat için bu türden bir yükümlülük yoktur (Bu durum, bankaları dövizli mevduata daha fazla ağırlık vermeye yöneltirken, uluslararası piyasalardan Lüksemburg'a –bankacılığa ilişkin liberal tutumuna da etkisiyle– döviz akışına katkıda bulunmakta, Lüksemburg'un uluslararası finansal piyasalardaki ağırlığını arttırmaktadır.). Bankaların toplam borçları öz sermayelerinin belli bir katı ile, sabit değerleriyle iştirakleri ve bankalar dışındaki iştirakleri için vermiş olduğu (veya vereceği) krediler toplamı ise ödenmiş sermaye ve yedek akçelerinin toplamı ile sınırlandırılmış bulunmaktadır.

Belçika ile Lüksemburg arasındaki yakın ekonomik ilişkiler ekonomik ve mali yapıyı önemli ölçüde Belçika ile bağlantılı hale getirmiştir. Merkez Bankası'nın yapması gereken işleri Belçika Merkez Bankası yapmakta, tedavüldeki banknotları yine Lüksemburg adına basmaktadır. Ülkenin döviz rezervleri de Belçika'ninkilerle birleştirilmiş olarak bu ülkenin Merkez Bankası tarafından yönetilmektedir.

Bankalar Belçika'lılara ait uluslararası tahvil faizlerinin, hisse senedi kâr paylarının ödenmesine aracılık etmekte, esnek mevzuat sayesinde böylece büyük çapta veya hacimde işler yapabilmektedirler (52).

F- Hollanda

Hollanda bankacılık sistemi Merkez Bankası, ticaret bankaları, tarım kredi bankaları, tasarruf bankaları ve ihtisas bankalarından oluşur.

1- Merkez Bankası

Hollanda'nın başlıca para otoritesi olan kurum Merkez Bankası (De Nederlandsche Bank)'dir. 1814 yılında kurulmuş, 1948 yılında devletleştirilmiştir. Klasik anlamda Merkez Bankaların sahip oldukları yetkiler belli görevleri yerine getirir. Bu görevler, hemen her ülkede Merkez Bankası'na verilmiş olan türdendir: i) Tedavüle banknot çıkarmak, ii) devletin haznedarlığını yapmak, iii) son kredi mercii olarak hareket etmek, iv) para otoritesi olarak bankaları denetlemek gibi.

Açık ekonomi olması nedeniyle para piyasasında istikrarın korunması ve likiditenin düzenlenmesi için Merkez Bankası'nın güçlü rezervlere sahip olması, başka bir ifade ile rezerv durumunun güçlü olması büyük önem taşır. Bu nedenle -tedavüldeki banknotlar, vadesiz DG (Hollanda guldeni) mevduat hesapları ve banka ödeme emirlerinden oluşan pasiflerin yarısı kadar- Merkez Bankası'nın döviz rezervleri bulundurması gerekmektedir. Ayrıca Merkez Bankası bankaların döviz borç ve alacaklarını sınırlandırabilmektedir.

Bankalararası birleşmeye izin vermek, likidite ve mali sağlamlık oranlarını belirlemek, kredi sınırlarını tespit etmek, (mali yapısının bozulmaması ve rekabet gücünün azalmaması koşulu ile) bankaların sermaye iştirakinde bulunmasına izin vermek bir para otoritesi olarak Merkez Bankası'nın yetkileri arasındadır (53).

2- Ticaret Bankaları

1979 sonu itibariyle Hollanda'da faaliyette bulunan ticaret bankalarının sayısı 80'dir (54). Nederlandsche-Middenstandbank'taki % 33 kamu payı hariç, Hollanda ticaret bankalarının tümü özel bankadır.

Ticaret bankaları açık veya teminatlı, kısa ve orta vadeli (en çok 10 yıl süreli) her türlü krediler vermekte; leasing ve factoring işlemleri yapmaktadırlar. Hükümet garantisi ile küçük işletmelere görece olarak düşük faizli meslek kredileri de vermektedirler. Kamu sektörü harcamalarını finanse edebilmek için hükümet Hazine bonoları aracılığı ile, yerel yönetim-

ler ise kısa ve uzun vadeli krediler almak suretiyle ticaret bankalarına borçlanmaktadır.

Bankaların, iskonto ettikleri senetleri paraya çevirebilecekleri ikinci bir piyasa olmadığından, senet iskontosu yoluyla kredi vermeleri, dışsatım finansmanı dışında, yaygın değildir; portföylerindeki ticari senetlerin yeri de önemsizdir.

Bankaların kaynakları arasında vadeli mevduat ve cari hesap bakiyeleri dışında, tasarruf mevduatı ile kamu özel finansman pazarlarından sağlanan ödünçler önemli bir yer tutmaktadır. Bankalar birikimleri çekebilmek için çeşitli tasarruf plânları da geliştirmekte ve sunmaktadırlar.

Ticaret bankaları grubu içinde iki banka, Algemene Bank Nederland (ABN) ile Amsterdam-Rotterdam Bank (AMRO), kredi piyasasında üstün role sahiptir. Bu iki banka (İki Büyükler) tüm ticaret bankaları grubu aktif toplamının % 60'ına sahip olduğu gibi, dünyanın en büyük bankaları arasında yer almaktadırlar. Bu iki banka arasındaki başlıca fark, faaliyetlerinin coğrafik dağılımıdır. AMRO, faaliyetlerini daha çok Hollanda finansal pazarlarında yoğunlaştırdığı ve denizaşırı faaliyetlerini yabancı bankalarla kurduğu ortak girişimlerle sürdürdüğü halde, ABN'in Hollanda'daki faaliyetlerinin yanısıra, diğer ülkelerde de geniş bir şube ve filyal ağı bulunmaktadır (55).

3- Tarım Kredi Bankaları

1979 sonu itibarıyla Hollanda'da 1000 civarında tarım kredi bankası mevcuttur. Tarım kredi bankaları kooperatif şeklinde kurulmuşlardır. İki ayrı grup (Eindhoven ve Utrecht) halinde merkezleşmişler; 1972 yılında birleşmişler, böylece Rabobank Nederland olarak tanımlanan "Cooperative Centrale Raiffeissen - Boeranleebank"ı oluşturmuşlardır.

Tarım kredi bankalarının üyeleri çiftçiler ve zanaatkârlardır; üyeleri tarafından çalıştırılırlar. Kaynaklarını üyelerinden sağlayıp yine üyelerine kredi olarak verirler. Bu yönleriyle ticaret bankalarından ayrılan tarım kredi bankaları, ticaret bankaları faaliyet alanlarının birçoğunda da faaliyet göstermektedirler (56).

4- Tasarruf Bankaları

Küçük tasarrufları harekete geçirmek amacıyla kurulmuş, sosyal karakterli bankalardır. Küçük tasarruf sahipleri arasında karşılıklı yardımlaşmayı sağlamak ve küçük tasarrufları bankacılığın olağan risklerine karşı korumak gibi işlevleri bulunmaktadır. Tasarruf bankalarının faaliyetlerinde emniyet ön planda tutulduğundan hisse senetlerine, taşınmaz mallara plâsmanları, özel kişilere verdikleri krediler dar ölçüler içinde tutulmuştur. Ancak tasarruf bankalarının faaliyet alanları gittikçe genişlemektedir. Biraraya gelerek kurdukları ticaret bankası niteliğindeki "Bank der Bondssparbanken" aracılığı ile ticari işletmelerde daha fazla kredi verme olanağını elde etmişlerdir.

Hollanda'da Posta Yönetimi Tasarruf Bankası ise tasarrufları toplayıp ipotek karşılığı konut kredisi ve tüketici kredisi vermek suretiyle varlığını hissettirmekte, zamanla sunmuş olduğu hizmet paketini genişletmektedir.

5- İhtisas Bankaları

Bu grup, belli alanlarda uzmanlaşmış kredi kurumlarından oluşmaktadır. Bu kurumlardan bazıları sermaye piyasasından fon toplayarak küçük belediyelere kredi verir; bazıları, önceden ticaret bankaları faaliyetleri dışında kalan ama şimdi faaliyet gösterdikleri dışsattım kredileriyle uğraşır. Bazı kuruluşlara, hükümet garantisi sağlayacak zor duruma düşen firmalara orta-uzun vadeli (sermaye benzeri) kredi veren, bu firmaların mali yapısını güçlendirmeyi amaçlayan ihtisas bankaları da vardır. İhtisas bankaları arasında, şirketlere mali destek sağlamak amacıyla, sermayelerine azınlıkta kalmak koşulu ile iştirak eden kurumları; ticari ve politik riskleri sigorta eden kurumlar yanında konut kredileri alanında uzmanlaşmış bankaları; taksitli satışları finanse eden, leasing işlemleri yapan ticaret bankaları ve sigorta şirketlerinin fiyalleri biçimindeki kurumları da saymak mümkündür.

Hollanda'da ticaret, tarım kredi ve tasarruf bankaları banka ciro merkezi (bank giro center) kurmuşlardır. Bu merkezde bankalardan geçen ödeme trafiğinin idari işleri yürütülmektedir. Kredi Kayıt Bürosu ise bankaların özel kişilere vermiş oldukları kredilere ilişkin bir risk merkezi görevini yapmaktadır (57).

6- Para-Kredi

Hollanda'da izlenen para-kredi politikası dışa açık bir ekonomik yapı üzerine kuruludur. Bu politika Hollanda Merkez Bankası tarafından yürütülür; amacı likidite fazlaları nedeniyle ekonomik istikrarın bozulmasını engellemektir. Bu amaçla bankalar için ayrıntılı likidite ve mali sağlamlık oranları tespit edilmiş, bankaların yurt dışı mevduat hesapları için de, gerektiğinde özel oranlar uygulanmıştır (Kambiyo kontrolüne Merkez Bankası önem vermektedir).

Bankaların açacakları krediler özsermayelerinin belli bir katı ile sınırlandırılmıştır. Merkez Bankası geniş anlamda para stokunun (tedavüldeki banknotlar, vadesiz mevduat, vadeli mevduat, döviz tevdiatı, devlet ve yerel yönetimlerden kısa vadeli alacaklar) ve likidite ile milli gelir arasındaki orana ilişkin hedeflerin belirlenmesine öncelikle önem vermektedir.

Uygulanan kredi politikası genel niteliklidir; ancak seyrek de olsa selektif politika uygulamaları görülmektedir: Bazı orta ve uzun vadeli dışsattım kredilerine Merkez Bankası'nca finansman kolaylıkları sağlandığı gibi faiz hadleri de düşük tutulmaktadır. 1979 yılına kadar tüketici kredilerine tavan uygulanmış, ancak daha sonra bu uygulamaya son verilmiştir.

Faizler genellikle piyasa koşullarına göre belirlenmektedir. Bununla beraber vadesiz çek hesaplarına uygulanacak faizlerin bankalar arasında yapılan anlaşmalarla belirlendiği, desteklenmesi uygun görülen dışsattım kredi faizlerinin Merkez Bankası'nca saptandığı görülmektedir. Bunların dışında yönetsel kararlarla saptanmış faizler bulunmamaktadır. Ancak, Merkez Bankası'nın bankalara açtığı kredilere uyguladığı faizler dolaylı bir şekilde de olsa piyasa faizlerini etkilemekte, bankaların uygulayacakları kredi faizi için bir ölçü, Merkez Bankası'nın resmi faiz haddi ile devlet tahvili faizleri ise piyasa kredi faizleri için bir taban

oluşturmaktadır.

Mevduat faizleri bankalar arasında rekabet ile belirlenmekte, küçük bankalar genellikle daha yüksek faiz ödemektedirler (58).

G- Danimarka

Danimarka bankacılık sisteminde yer alan bankalar 3'e ayrılırlar: Merkez Bankası, ticaret ve tasarruf bankaları ile yabancı bankalar (59).

1- Merkez Bankası

Hükümet ile birlikte para otoritesi olarak görev yapan Merkez Bankası (Danmarks Nationalbank) 1936 yılında kurulmuştur. Banka'nın genel sorumluluğu parasal sistemin sağlıklı işlenmesini kontrol etmek, parasal işlemler ve ödünç verme faaliyetlerini düzenlemektir (60). Merkez Bankası bu görevleri yaparken klasik para politikası araçlarından yararlanır. Bu nedenle, Merkez Bankası'nın diğer Batı Avrupa ülkeleri Merkez Bankaları ile aynı yetkilere sahip olduğu söylenebilir. Ancak uygulamada bazı farklılıklar da göze çarpmaktadır: Danimarka Merkez Bankası ticari senetleri reeskonta kabul etmemektedir. Bunun nedeni bankacılık uygulamalarının diğer ülkelerdeki uygulamalardan yer yer değişik olmasıdır. Gerçekten, Danimarka'da bankalar çoğunlukla açık kredi açtıklarından, Merkez Bankası'na reeskont için başvurma olanağı azdır. Böyle bir durum Merkez Bankası reeskont politikasının işlevliliğini doğal olarak azaltmaktadır. Bankacılık sistemine kaynak sağlamak gerektiğinde, Merkez Bankası, bankalara etkinliği az olan reeskont kredileri yerine direkt kredi açmaktadır (61).

2- Ticaret ve Tasarruf Bankaları

Önceleri faaliyetleri birbirinden farklı olan ticaret ve tasarruf bankaları, 1974 yılında yürürlüğe konan Ticaret ve Tasarruf Bankaları Yasası ile, aynı alanda çalışma olanağına kavuşmuşlardır. Öz sermaye, yatırımlar ve likidite gibi konularda ticaret bankaları ile eşit kural ve sınırlamalara bağlı tutulmaya başlanan tasarruf bankaları böylece dış işlemler yapabilmekte ve senet iskonto edebilmektedirler.

Yaklaşık 80 bankanın yer aldığı bu banka grubunun özelliği az sayıda büyük banka ("Üç Büyükler" diye adlandırılan Privatbanken, Den Danske Bank, Copenhagen Handelsbank), orta büyüklükte birkaç banka ve çok sayıda küçük bankadan oluşmasıdır denebilir (62).

Bankalar Danimarka'da çeşitli bankacılık hizmetleri sunabilmektedirler. Genel olarak belirtmek gerekirse mevduat ve kredi hesapları açmak, kambiyo işlemleri yapmak, menkul değer alımsatımı ve mali danışmanlık yapmak biçiminde bu hizmetleri saymak mümkündür.

1978 yılında bankacılık mevzuatında yapılan düzeltmelerden sonra, bankaların ülke dışında şube açmaları, yan kuruluş (subsidiary) oluşturmaları, konsorsiyum bankalarına

katılmaları mümkün olmuştur (63).

Bugün Danimarka'da bankalar ticaret ve sanayi kesimine kredi vermekte (içinde cari hesap kredilerinin önemli bir yer tuttuğu bu kredilerin kimi güvenceli kimi açık kredi biçimindedir), inşaat sektörüne de proje finansmanı için kredi sağlamaktadırlar. Ayrıca iş sektörü ve tüketiciler için, geri ödemesi periyodik taksitlerle olan krediler de açabilen ticaret ve tasarruf bankaları, kabul kredisi ve garantiler şeklinde dış kredileri de verebilmektedirler (64).

3- Yabancı Bankalar

Yabancı bankaların Danimarka'da şube açmaları 1975 yılından beri serbesttir. Ancak eğer söz konusu banka AT üyesi bir ülkeye mensup değil ise Sanayi Bakanlığı'ndan izin almak zorundadır.

Yabancı bankalar Danimarka'da yerli bankalarla aynı koşullarda faaliyet göstermektedirler. Yabancı bankalar için gerekli olan söz konusu çalışma koşullarının tespit edilmesi ve uygun çalışma ortamının sağlanması Sanayi Bakanlığı'na düşen bir görevdir.

Kökenleri tespit edilememekle beraber, 1987 sonları itibariyle Danimarka'da 6 yabancı banka şubesi ve sayıları 20'yi bulan temsilcilik büroları vardır (65).

Danimarka bankacılık sistemi yukarıdaki 3 gruptan oluşmaktadır. Bununla birlikte Danimarka finans sistemi içinde yer alan ve bankacılığı çok yakından ilgilendiren İpotek Kredi Kurumları'na da kısaca değinmekte yarar vardır. İ.K.K., ekonomik gelişmeye kredi sağlayarak katkıda bulunmaları amacıyla oluşturulmuş finansal kurumlardır. Ticaret ve sanayi kesimine, konut sektörüne kredi açmakta, firmalara özellikle uzun vadeli krediler vermektedirler. Gayrimenkul ipoteği karşılığında, iş sahasına göre 10-35 yıllık bonolar çıkarıp satmakta; geniş kredi olanaklarını bu kaynaktan elde etmektedirler (66).

4- Para-Kredi

Para ve kredi politikası ekonominin ve banka sisteminin likidite durumuna göre saptanır ve uygulanır. Bu amaçla uygulanan politikalar genel olarak şu önlemlerle yürütülür:

– Bankacılık sisteminin uyguladığı faizleri etkileyen resmi iskonto oranını tespit etmek. Danimarka'da bankalar yasal bir zorunluluk olmadığı halde, gerek mevduat ve gerekse kredi faizlerini Merkez Bankası'nın iskonto haddine göre ayarlamaktadırlar. Merkez Bankası'nın iskonto haddi izlenecek para politikasının bir göstergesi ve bankalar için bir referanstır.

– Ticaret ve tasarruf bankaları için kredi tavanı tespit etmek. Kredi sınırları ticaret ve tasarruf bankaları grupları için ayrı ayrı ve global olarak belirlenir. Başka bir ifade ile kredi sınırı grup için sözkonusudur, tek tek bankalara kredi sınırı konmaz. Kredi sınırları iki tranşa (tranch) ayrılır. İlk tranşa (% 75) resmi iskonto haddinin 1 puan üzerinde, ikinci tranşa (% 25) ortalama tahvil faizi kadar faiz uygulanır.

Ticaret ve tasarruf bankalarının etkin olarak faaliyet gösterdiği para piyasasında, faizlerin üst sınırı kredilerin ikinci tranşına uygulanan faiz, alt sınırı ise Merkez Bankası'nın

banka mevduatına ödediği (67) ve iskonto haddinin 3 puan aşağısında olan faiz tarafından belirlenmekte; piyasada faizler bu sınırlar içinde cari ve beklenen likidite koşullarına göre oluşmaktadır.

– Bankaların Merkez Bankası'ndan borçlanmalarını düzenleyen kuralları belirlemek. Bankacılık sisteminin likidite durumunu göz önüne alarak Merkez Bankası bankalara kredi vermektedir. Verilecek krediler 3'er aylık dönemler için saptanır. Her bankaya öz sermayesinin belli bir oranında verilen bu kredilerin çoğu açık kredi şeklindedir.

– Devlet tahvilleri satışı ve açık piyasa işlemleri. Bu türden uygulamalar bir yandan bankaların likiditesini doğrudan etkilerken, dolaylı olarak da faizleri yönlendirebilmektedir. Çünkü tahvil piyasasında oluşan faizler para piyasasında geçerli olarak faizleri etkileyebilmekte; tahvil satışları ve açık piyasa işlemleri tahvil piyasası kanalı ile bankacılık sistemine etkide bulunabilmektedir (68).

Bu önlemler ekonomik konjonktüre göre çeşitli yoğunlukta uygulanmakta, etkinlikleri değişebilmektedir. Ancak faiz politikasının hemen her dönemdeki ortak bir yanı olduğunu söylemek mümkündür. Danimarka'nın ödemeler bilançosunun açık vermesi sermaye hareketlerinin önemini arttırmaktadır. Ülke dışına sermaye çıkışını önlemek, sermaye girişini ise hızlandırmak amacıyla iç faiz oranları uluslararası faiz oranlarından daha yüksek tutulmaya çalışılmakta, faiz politikası birincil olarak dış dengeyi gözetecek şekilde uygulanmaktadır. Bunun sonucunda, iç ekonomik amaçlar için bu politikadan yararlanma olanağı azalmaktadır.

Uygulanmakta olan para-kredi politikasının bankacılık sistemi üzerindeki etkileri ve alınan sonuçları para otoriteleri olarak hükümet ve Merkez Bankası izler. Bankalar yarasınca öngörülen koşulların yerine getirilip getirilmediği (69), bankacılık alanında mevcut ilkelere bankaların uyup uymadığı konusuna bankaların denetlenmesi de para otoriteleri olarak hükümetin ve daha çok Merkez Bankası'nın görevleri arasındadır.

H- İngiltere

İngiltere bankacılık sistemi Merkez Bankası, iskonto evleri, mevduat bankaları, kabul evleri, diğer İngiliz bankaları ve yabancı bankalardan oluşmaktadır.

1- Merkez Bankası

İngiltere Merkez Bankası (Bank of England) 1694 yılında kurulmuş, 18. yüzyıl başlarından itibaren merkez bankacılığı görevlerini yerine getirmeye başlamıştır. Hazine ile ilişkileri sınırlı, özel bir ortaklık olarak kalan Merkez Bankası 1946 yılında kamulaştırılmış ve Hazinesinin bir organı haline dönüştürülmüştür. Merkez Bankası, bir finans merkezi olan Londra ile hükümet arasında bir bağlantı aracı durumundadır. Banka Merkez Bankası işlemlerini yerine getirirken sınırlı biçimde özerk davranabilmektedir.

Devletin haznedarlığını, banka ve mali kurumlarla denizaşırı ülkeler Merkez Bankalarının

bankerliğini (70) yapan İngiltere Merkez Bankası İngiltere ve Galler yöresi için tedavüle para çıkarma tekeline sahiptir. Merkez Bankası'nın başlıca görevleri i) banka kredilerinin yönlendirilmesine ilişkin niceliksel ve niteliksel yönergeler yayınlamak, ii) bankalardan Merkez Bankası'nda özel (mevduat munzam karşılığı) ve tamamlayıcı mevduat bulundurmalarını istemek, iii) asgari ödünç (verme) oranını değiştirmek suretiyle piyasa faiz hadlerini etkilemek, iv) açık piyasa işlemleri yapmak (özellikle devlet tahvili ve Hazine bonolarını alıp satarak bankaların likidite durumlarını ayarlamak) ve bankaların ellerindeki likit değerleri ile borçları veya yükümlülükleri arasındaki oranı belirlemek şeklinde özetlenebilir (71).

2- İskonto Evleri

İskonto evleri (Discount Houses) İngiliz Merkez Bankası ile bankalar arasında aracılık yapmakta olup, Merkez Bankası'nın piyasaya müdahale etmesine aracılık etmektedirler. Sayıları 10'un üzerindedir. Ekonominin gereksinimi olan paralar iskonto evleri aracılığıyla ekonomiye ve bankacılık sistemine aktarılmaktadır.

İskonto evlerinin en önemli işlevi, Hazine bonoları ve kısa vadeli devlet tahvilleri olarak kamu sektörüne, ticari senetleri iskonto ederek özel kesime finansman olanakları sağlamaktır. Vadesiz olarak bankalardan borçlanmakta; kısa vadeli menkul değerler ve para piyasası araçları dağıtıcıları olarak, bankaların yükümlülüklerine karşılık ellerinde bulunduracakları likit varlıkların pazarını oluşturmaktadırlar (72).

İskonto evleri, kendi fonları ya da bankalardan aldıkları kredileri, kısa vadeli senet alımına kullanarak dolaylı yoldan kredi temin etmekte, kısa vadeli senetlere yaptıkları yatırımlar yoluyla yaşamlarını sürdürmektedirler (73).

3- Mevduat Bankaları

Mevduat bankaları İngiliz bankacılık sisteminin kalbini oluşturmaktadırlar. Tahsil edilmesinin daha kolay olacağı düşüncesiyle, kaynaklarını yatırım finansmanından çok, işletme sermayesi biçiminde, sanayi kuruluşlarına plase etmektedirler. Mevduat bankalarının temel işlevi de zaten budur. Ancak zamanla faaliyet alanlarını genişletmişler, uzun vadeli yatırım kredileri ve tüketici kredileri de vermeye başlamışlardır.

Londra, Edinburg ve Belfas'ta para ve çek havaleleri için oluşturulan takas odalarına üye olmaları nedeniyle "Kliring Bankaları" diye adlandırılan bu bankalar 2 alt gruptan oluşmaktadır: Londra Kliring Bankaları ve İskoç Kliring Bankaları. Sayıları 3 tane olan İskoç Kliring Bankaları topladıkları kaynaklar açısından ve sayısal olarak önemli bir yer tutmazlar. Kliring bankaları deyince akla Londra Kliring Bankaları gelir. Bu alt grup, ki mevduat bankaları esas olarak bunları içerir, 6 özel İngiliz bankası (National Westminster Bank, Barclays Bank, Midland Bank, Lloyds Bank, Williams and Glyn's Bank ve Couttos and Co)'ndan oluşur. Williams and Glyn's Bank'ın tüm sistem içindeki yeri önemsizdir, Couttos and Co, Nat-West Bank'a aittir. Bu nedenle mevduat bankaları (Londra Kliring Bankaları) "4 Büyükler"den oluşur.

Mevduat bankaları kişisel tasarruf mevduatının dörtte üçünü, şirket hesaplarının hemen

tümünü bünyelerinde toplamaktadırlar. Bankalardaki toplam mevduatın yaklaşık % 20'sini ellerinde bulunduran mevduat bankaları İngiliz denizaşırı bankalarıyla var olan bağlantılarıyla (özellikle Barclays Bank ve Lloyds Bank) uluslararası finans pazarlarında faaliyet göstermekte, ayrıca çeşitli iç ve dış finans kurumlarını ellerinde bulundurmaktadırlar (74).

4- Kabul Evleri (Ticaret Bankaları)

Kabul evleri (Acceptance Houses), aynı adı taşıyan Komite'ye üye finans kurumları olarak tanımlanmaktadırlar (75). Kökenleri merkantilist döneme kadar uzanır. Çok iyi bildikleri tacirler adına kambiyo senetlerine ilişkin dar kapsamlı faaliyetlerle uğraşır iken, günümüzde modern bankacılık yapmaktadırlar. Uluslararası bankacılık, ticaret ve yatırım bankacılığı olmak üzere 3 ana alanda faaliyet göstermektedirler (Faaliyetlerinin yaklaşık yarısı döviz üzerine yapılan işlemlerden oluşmaktadır). Şirketlere iç ve dış bankacılık işlemleri konusunda yardımcı olan kabul evleri, yatırım senetlerine ilişkin portföy yönetimini yerine getirmekte; kabul poliçeleriyle iç ve dış ticareti finanse etmekte, leasing ve factoring işlemleri yapmaktadırlar.

Kabul evleri ile mevduat bankaları arasındaki fark şu şekilde özetlenebilir: Bir mevduat bankası sağladığı mevduat ve sahip olduğu şubeleri ile yaşamasına karşın, kabul evi ismi ve akılcı yönetimi ile yaşar. İskonto evleri ile kabul evleri arasındaki en önemli fark ise şudur: İskonto evleri kısa vadeli senetlere yatırım yapar, kredi verir; kabul evleri kredi vermek yerine senetleri garanti eder, müşterisinin kredi bulması, nakit ihtiyacını karşılaması konusunda, verdiği garantiyle yardımcı olur (76).

5- Diğer İngiliz Bankaları

Bu gruba İngiliz denizaşırı bankaları, bazı küçük mevduat bankaları, Kabul Evleri Komitesi'ne üye olmayan ticaret bankaları girer. 1980 sonu itibariyle 21'i denizaşırı banka olmak üzere bu grupta 65 banka vardır. Grup içindeki bankaların önemli bir bölümü Londra Kliring Bankaları'nın filyalleri, başka bir deyişle İngiliz mali piyasasında ve uluslararası düzeyde bankacılık yapmak üzere kurmuş oldukları finansman kurumlarıdır. Bankacılık sistemi içinde tüm mevduatın % 15'i bu grupta yer alan bankalarda bulunmaktadır. Denizaşırı bankaların da bu grupta yer alması nedeniyle, topladıkları mevduatın içinde yüksek oranda döviz mevduatı bulunmaktadır. Kredi ve avansları asıl olarak diğer bankalara ve iskonto piyasasına yöneliktir (77).

6- Yabancı Bankalar

Çoğunluğu A.B.D. ve Japonya bankaları olmak üzere diğer yabancı bankalar ve konsorsiyum bankaları (78) bu gruba girer. Faaliyetleri uluslararası ticareti finanse etmek; uluslararası para piyasalarında ve özellikle Avrupa Para Piyasası'nda bankacılık işlemlerini yerinden yönetmek; bilgi ve istihbarat sağlamak; İngiliz bankaları gibi klasik bankacılık hizmetleri yapmak şeklinde özetlenebilir.

Topladıkları mevduatın çoğunluğu dövizli mevduat olan yabancı bankalar büyük ölçüde

döviz kredisi olmak üzere İngiltere dışına yönelik olarak kredi faaliyetlerini yerine getirmektedirler.

İngiliz bankacılık sisteminde kaynakların (bankacılık kaynakları) üçte ikisi yabancı bankaların denetimi altındadır. Bu olgu AT üyesi ülkeler içinde İngiltere'nin en önemli özelliğini oluşturmaktadır.

1981 başında sayıları 350 olan yabancı bankalar 1982 yılında 450'ye ulaşmıştır. Londra'nın mali merkez oluşu ve İngiliz yetkililerinin yabancı banka faaliyetlerine ilişkin liberal davranışlarının bu hızlı çoğalmanın nedenleri olduğu belirtilmektedir. Gerçekten, İngiltere'de yabancı bankaların faaliyette bulunmaları için Merkez Bankası'ndan sıradan bir istemde bulunmaları yeterlidir. Bir yabancı bankanın kurulması ve faaliyete geçmesiyle bir İngiliz bankasının faaliyete geçmesi arasında bir ayırım gözetilmemektedir.

Konsorsiyum bankaları mevduat ölçütü açısından yabancı bankalar grubunun en alt düzeyinde olmasına karşın, işlevleri diğer yabancı bankalardan daha önemlidir. Genellikle denizaşırı müşterilerine vadeli döviz kredisi veren konsorsiyum bankaları, büyük kredi istemlerinin karşılanabilmesi için oluşturulan ikraz birlikleri veya konsorsiyumlarında ve uluslararası tahvil piyasasında çok etkin rol oynamaktadırlar (79).

İngiltere'de, konut alımlarını finanse eden Yapı Toplulukları (Building Societies) ve kaynakları bütünüyle kamuya ait olan Tasarruf Bankaları (Savings Banks) mali sistem içinde olmalarına ve banka işlevini yerine getirmelerine rağmen bankacılık sistemi dışında tutulmaktadır.

7- Para - Kredi

İngiltere'de para ve kredi politikasını yürüten organ Merkez Bankası'dır. Ekonominin ve bankacılık sisteminin likiditesinin düzenlenmesi amacıyla aldığı önlemler serbest piyasa ekonomisinin işleyişine en uygun önlemlerdir.

Merkez Bankası para ve kredi politikasını uygularken İngiliz sterlininin değerinin istikrarlı olmasına büyük önem verir. Bu amaçla döviz piyasasının düzenli olarak işlenmesini gözetir, döviz kurumu yakından izler. Ancak, döviz piyasasındaki faaliyetlerini piyasa ekonomisinin işleyişini bozucu yönde değil, kurallarına uygun olarak gerçekleştirir.

Ulusal paranın iç istikrarının sağlanması amacıyla da para stokunu yakından izler. İngiltere'de para stokundaki genişleme hızının kontrolü, enflasyonun frenlenmesi için temel koşul olarak görülmekte; bu nedenle parasal hedeflere ulaşılması büyük önem taşımaktadır. Söz konusu hedefler tedavüldeki banknotlar ile banka ve diğer mevduat kabul eden kurumlar (tasarruf bankaları, finans evleri, leasing şirketleri ve yapı toplulukları gibi)'daki özel ve kamu kesimi mevduatı dahil olmak üzere sterlin mevduatından oluşan geniş anlamda para stoku biçiminde saptanmaktadır. Bu hedeflere varmak için çeşitli uygulamalar yapılabilmektedir. Bunlardan birincisi bankacılık sistemine Hazine bonoları satılması ve bankaların likiditelerinin daraltılması; ikincisi bankaların kredi politikalarına ilişkin niteliksel yönerge-

ler yayınlamak suretiyle kredilerin sektörel dağılımına ilişkin yol gösterici esaslar belirlenmesi, tavsiyelerde bulunulmasıdır (1971 yılına kadar bankaların açmış olduğu krediler dolaysız olarak kontrol edilmekteyken bu tarihten sonra kredilerin hacim ve/veya türlerine, sektörel dağılımına ilişkin sınırlar konulunca yönergelere son verilmiştir).

Para ve kredi politikasının yürütülmesinde etkin rol oynayan başka kurumlar da vardır: İskonto evleri. İngiliz Merkez Bankası'ndan kredi alabilen yegane kurumlar iskonto evleridir. Hükümetle yapmış oldukları anlaşma ile, çıkarılmış ya da çıkarılacak olan bütün Hazine bonolarını satmak üzere alır, bankalara satarlar. Bu şekilde senetler bankalara dolaylı yollardan satılmakta; finans gereksinimini karşılayan hükümet de kredi için Merkez Bankası'na başvurmak zorunda kalmamaktadır. Bankalar ise portföylerindeki senetleri likidite ihtiyacını karşılamak amacıyla iskonto evlerine iskonto ettirmekte; iskonto evleri de gereken kaynağı son kredi mercii olan Merkez Bankası'na başvurarak sağlamaktadırlar. İskonto evleri bu nitelik ve işlevleri dolayısıyla hem Merkez Bankası ile hükümet arasında, hem de Merkez Bankası ile bankalar arasında aracılık yapan, para piyasasının merkezinde bulunan mali kurumlar hüviyetini elde etmektedirler.

İngiltere'de, tespit edilmiş bir asgari likidite oranı yoktur. Ancak her banka, Merkez Bankası'nın yönergelerine göre aktif ve pasiflerini yönetirken yükümlülüklerini karşılamayı ön planda tutmak durumundadır. Ayrıca banka kredilerinin ve ekonomide likidite düzeyinin kontrol edilmesi için Merkez Bankası'nda özel mevduat (mevduat munzam karşılığı) bulundurulması gerekmektedir.

Faizlerle ilgili düzenlemelere gelince; İngiliz bankacılık sisteminde kliring bankaları (mevduat bankaları) ile diğer bankalar arasında sürekli olarak farklı uygulama söz konusu olmuştur. Diğer bankalar mevduat hesaplarına değişik faiz uygularken kliring bankaları adeta bir kartel oluşturarak faiz oranlarını birlikte saptamışlardır. Bu uygulama 1971 yılına kadar sürmüştür. Günümüzde ilke olarak faizler üzerinde bir kontrol bulunmamaktadır. Ancak kliring bankalarının uyguladığı faizlere resmi olmayan bir biçimde etki yapılmaktadır. Faizlere kamu müdahalesinin başlıca kanalı, Merkez Bankası'nın son kredi mercii (last resort) olarak iskonto piyasasına verdiği ödünçlere uyguladığı iskonto faiz oranı (minimum lending rate)'dır. Bu faiz resmi faiz olarak değerlendirilebilir. Merkez Bankası bu faizle fon maliyetini ve kısa vadeli faizleri etkileyerek parasal hedeflerle uyum sağlamaya çalışır. Resmi faiz referans faiz niteliğindedir ve bankalarca uygulanan faiz buna duyarlıdır. Bu duyarlılık sayesinde piyasa faizlerini her iki yönde (aşağı ve yukarı doğru) etkilemek mümkün olur.

Faiz konusundaki uygulamalarda piyasa ekonomisinin kuralları mümkün olabildiğince etkin tutulmakta ise de, uygulamalar tümüyle yansız (unbias) değildir; sınırlı da olsa tercihli faizler uygulanmaktadır. Söz gelimi orta ve uzun vadeli dışsatım kredileri ve gemi yapım sanayiine verilen kredilere sübvansiyon uygulanabilmekte, bu tür kredilerin faizleri daha düşük tutulabilmektedir.

Para ve kredi politikası, gelişmiş piyasa ekonomisinin oluşturulduğu İngiltere'de bazı istisnai durumlar dışında oldukça liberaldir. Buradan yola çıkılarak, uygulamalarda serbest piyasa ekonomisi kurallarına diğer AT ülkelerinden daha fazla yer verildiği söylenebilir. Bu kurallar içinde para politikası araçlarından olan ve serbest piyasa ekonomisinin işleyiş ve mantığına en uygun bir uygulama olan açık piyasa işlemleri, diğerlerine tercih edilmektedir. Özellikle açık piyasa işlemlerinin piyasa faizlerini etkileyebilmesi (bu bağ gelişmiş ekonomilerde kurulmuştur) bu tercihi destekleyen önemli bir etmendir (80).

I- İrlanda

İrlanda bankacılık sistemi Merkez Bankası, ortak bankalar ve diğer bankalar gruplarından oluşmaktadır.

1- Merkez Bankası

Diğer ülkelerde olduğu gibi İrlanda bankacılık sisteminde de Merkez Bankası sistemin en başında yer almaktadır. İrlanda Merkez Bankası (Banc Ceannais na hEireann) 1943 yılında kurulmuştur. Merkez Bankası'nın esas sorumluluğu, ülkenin para sistemini yönetmek; İrlanda paundunun iç ve dış değerini korumak ve kredi kontrolörlüğü yapmaktır. 1971 tarihli yeni Merkez Bankası Yasası ile Merkez Bankası'na etkili ve kararlı bankacılık sisteminin oluşturulması görevi verilmiş; finans piyasasının ekonomik duruma uygun olarak düzenlenmesi konusunda yetkilerle donatılmıştır. Özel çıkarlardan çok kamu yararını gözeten faaliyetlerde bulunan ulusal bir bankadır.

Ülkenin para otoritesi olan Merkez Bankası para politikasının belirlenmesi ve yürütülmesi ile görevlidir. Banka hükümetin temsilcisi, danışmanı ve kambiyo sorumlusudur (81).

Merkez Bankası para otoritesi olması yanında lisans ve denetleme kurumudur; bankacılık başvurusu Merkez Bankası'na yapılır. Bankacılık için yapılan başvuru bir Topluluk üyesinden ise, başvuru sahibi, o ülkede 1977 AT Bankacılığı Uyumlaştırma Yönergelerine göre yetkili bir kredi kuruluşu olmalı ya da Merkez Bankası'nca kabul edilebilecek bir biçimde üye ülkenin kanunlarına göre kurulmuş olmalıdır. AT dışından ise, Merkez Bankası tarafından kabul edilebilir biçimde kurulmuş olmalı ve tespit edilen oran kadar sermaye payı İrlanda'lılara ait olmalıdır (82).

2- Ortak Bankalar veya Kliring Bankaları

Ortak bankalar (Associated Banks) veya kliring bankaları olarak adlandırılan bu grup, 4 Büyükler (Allied Irish Banks, the Governor and Company of the Bank of Ireland, Northern Bank Limited ve Ulster Bank Limited) olarak adlandırılan 4 bankadan oluşmaktadır. Bu grup 1965 yılında oluşmuştur. İlk iki banka İrlanda bankası, diğer ikisi ise İngiliz kliring bankalarının yan kuruluşu (subsidiary)'dur (83). Banka kaynakları içindeki payları

yaklaşık % 70'tir.

Sayıları 1000'i aşan şubeleriyle bütün İrlanda sathına yayılmış olan kliring bankalarının belli başlı faaliyetleri şu şekilde özetlenebilir: Firmaların mevsimlik kredi ihtiyaçlarını karşılamak için cari hesap kredisi açmak, konut alımların ve tarım ürünleri destekleme alımlarını finanse etmek, taksitli krediler ve ticaret bankacılığı ile uğraşan fiyaller oluşturmak, menkul kıymet yatırımlarına aracılık etmek ve para transferlerini gerçekleştirmek (84).

3- Diğer Bankalar veya Ortak-Olmayan Bankalar

Kliring bankaları dışında kalan bankalar ortak-olmayan bankalar (non-Associated Banks) grubunu oluşturmaktadırlar. Ticaret bankaları, yabancı bankalar ve sınai bankalar olmak üzere 3 alt gruptan oluşan "non-associated" bankaların sayısı 40 civarındadır.

İrlanda ticaret bankaları (Merchant Banks) 8 bankadan oluşmaktadır. En büyük 7 ticaret bankası "associated" bankalarının fiyali durumundadır. Şubeleri kliring bankaları kadar yaygın olmayan ticaret bankaları toptancı bankacılık (wholesale banking) yapmaktadırlar. Kambiyo hizmetleri, mevduat ve kredi kolaylıkları sağlayarak iş sektörüne (business sector) özel hizmetler ve finansman sunulmasında anahtar rol oynamaktadırlar. Büyük kredi müşterilerinin ve kamunun borç gereksinimlerini karşılamak için yurt dışındaki bankalarla konsorsiyum veya kredi bankaları grubu oluşturmak amacıyla bağlantı kurabilmektedirler. Ticaret bankaları kliring bankalarının rakibi değil, tamamlayıcısıdır (85).

4- Yabancı Bankalar

Yabancı bankalar 9 AT bankası ve 6 AT dışından gelen banka olmak üzere 15 bankadan oluşmaktadır (1984 yılı itibariyle). Bunların büyük çoğunluğu toptancı bankacılık yapmakta, büyük ölçekli finansman sağlamakta ve dış ticaret işleriyle uğraşmaktadır. Bazıları halka perakendeci bankacılık (retail banking) hizmetleri sunarken, bazıları kambiyo ve toptancı para piyasasında (wholesale money market) oldukça etkin çalışmaktadır (86).

5- Endüstriyel Bankalar

Endüstriyel bankalar ise kişilere ve üretim faaliyetlerinde bulunan şirketlere kredi verme konusunda uzmanlaşmışlardır. Müşterilerinin gereksinim duyduğu varlığı satın alıp kiralamak suretiyle leasing olanakları sunabilen endüstriyel bankalar, aynı zamanda kendi yetkileri çerçevesinde önemli mevduat-toplayıcı (deposit-taker) kurumlardır (87). Küçük endüstriyel bankalar daha çok tüketim malları kredisi verir, büyük olanlar ise dışsatım ve/veya dışalım finansmanı ile uğraşırlar (88). 1984 yılı itibariyle İrlanda'da 14 endüstriyel banka faaliyette bulunmaktadır (89).

Yukarıda belirtilen bankaların dışında, birikimlerin toplanması ve kredi verilmesi ile uğraşan kurumlar da vardır. Bunlar yapı toplulukları ve kamu sektörü finansman kurumları diye özetlenebilir. Yapı toplulukları (building societies) faiz karşılığında topladıkları küçük tasarrufları ipotek karşılığı konut kredisi biçiminde vererek konut sektörünü finanse eder-

ler. Yapı toplulukları kamu otoriteleri gözetiminde çalışan bağımsız finans kurumlarıdır. Bu kurumların küçük tasarruflara verdikleri faiz banka faizlerinden daha yüksektir; bu nedenle orta ve küçük birikimler için iyi bir seçenektir. Ellerindeki likidite fazlalarını bankalara mevduat olarak yatırılabilen yapı toplulukları ayrıca devlet bonoları da satın alarak kamu finansmanına katkıda bulunabilmektedirler. Kamu sektörü finansman kurumları ise mevduat yatırma yönünde kolaylıklar sağlayan çok şubeli Posta Yönetimi Tasarruf Bankası; birikim sahiplerine yatırım hesapları ve cari hizmetler veren, topladığı fonların önemli bir bölümü Hazine tarafından kullanılan tasarruf bankaları; tarımsal gelişmeyi finanse etmek için kurulmuş olan Tarım Kredi Şirketi ve endüstriye orta ve uzun vadeli kredi veren, iştiraklerde bulunan, leasing kolaylıkları sağlayan Tarım Kredi Şirketi'dir (90).

6- Para-Kredi

İrlanda'da para ve kredi politikasının yürütülmesi ile en yakından ilgilenen kurum Merkez Bankası'dır. İrlanda'da ekonominin ve dolayısı ile bankacılık sisteminin likidite düzeyinin kontrol edilmesi, faiz hadlerinin ve uluslararası sermaye hareketlerinin yönlendirilmesi, üzerinde durulan başlıca konulardır.

Merkez Bankası bankacılık sistemine dolaylı ve/veya doğrudan müdahalelerde bulunmakta, düzenlemeler yapmaktadır.

Bankacılık sistemine dolaysız müdahalelerin başında, Merkez Bankası'nın tespit ettiği likidite oranları gelmektedir. İrlanda'da bütün lisanslı bankalar 2 tür likidite oluşturmak zorundadırlar. "Birincil likidite oranı" (primary liquidit ratio) banka kaynaklarının belli bir oranının (% 10) likit olarak banka kasalarında veya mevduat olarak Merkez Bankası'nda bulundurulmasını gerektirmekte, "ikincil likidite oranı" (secondary liquidity ratio) ise banka kayanaklarının belli bir oranının kamu senet ve tahvillerine yatırılmasını öngörmektedir. Bu oran kliring bankaları (associated banks) için yüksek (% 25) diğer bankalar (non-associated banks) için daha düşük (% 12-15)'tür (91). Birincil likidite oranı Merkez Bankası'nın bankacılık sistemine müdahalesi, sektörün güven içinde yaşayabilmesi amacıyla yapılan düzenleme biçiminde yorumlanabilir. Bu, klasik 'disponibilite oranı' na benzemektedir. İkincil likidite oranı ise daha özgün olup, bankaların kamu finansmanına katılmalarını sağlamaya yönelik bir uygulama biçiminde değerlendirilebilir.

Merkez Bankası'nın bankacılık sistemine doğrudan müdahalesi bir başka yönden, bir başka biçimiyle karşımıza çıkmaktadır. İrlanda'da kliring bankaları bütün varlıklarının (gross assets) belli bir oranı (% 6.5), riskli varlıklarının yine belli bir oranı (% 7-15) kadar, diğer bankalar ise bütün varlıklarının belli bir oranı (% 4) kadar fon ayırmak zorundadırlar (92). Bunlara ilave olarak bankaların kredileri ve iştirakleri de belli sınırlamalara tâbi tutulmuştur.

Merkez Bankası'nın bankacılık sistemine dolaylı müdahaleleri ise faizler konusunda kendini gösterir. Merkez Bankası'nın bankalara sağladığı kısa vadeli krediler (röfinansman)

ve satın aldığı senetlere uyguladığı faiz haddi (resmi ya da reeskont faizleri) ile Hazine bonoları faiz haddi, bankalararası piyasada oluşan faizleri etkilemektedir. Bunlar bir çeşit referans faizdir ve piyasa faizleri buna karşı duyarlıdır. Piyasa faizlerini, başka bir ifadeyle bankalarca uygulanan faizleri etkileyen ikinci etmen kliring bankalarıdır. Kimi zaman bu konuda söz sahibi olabilen kliring bankaları bu gücü, sistem içindeki etkili konumlarından almaktadırlar. Faizlerin belirlenmesinde üçüncü bir etmen daha vardır: Uluslararası piyasalar. İrlanda ekonomisi dışı açık bir ekonomi olması dolayısı ile uluslararası sermaye hareketleri, iç piyasa faizleri ile dış piyasa faizleri arasında bir bağlantı kurmaktadır. Sermaye kaçışını önlemek ve/veya sermaye girişini hızlandırmak için (94) iç piyasa faizleri uluslararası piyasalarda (Euro markets) oluşan faizlerin altına inmemeli, daha yüksek olmalıdır. İç ve dış piyasa faizleri arasında bir paralelliğin bulunması (uluslararası) kambiyo kontrolünün dolaylı yollardan yapılmasında bir zorunluluktur.

1979 yılına gelinceye dek İrlanda paundu ile İngiliz sterlini arasında korunmakta olan sabit parite nedeniyle İrlanda'nın gerçek anlamda para politikası izlemesi mümkün olmamıştır. Bu olanak sabit parite sisteminin terk edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Ancak, sabit parite sisteminin terk edilmesi İrlanda mali sisteminin İngiliz mali sisteminin etkisinden arındırılmasına yetmemiş, özellikle kliring bankaları içindeki iki banka aracılığı ile bu etki devam etmiştir.

1984 yılında kliring bankaları arasındaki kartel kaldırılmış, böylece faizlere esneklik kazandırmak ve bankalar arasında rekabet eşitliğini gerçekleştirmek (95) hedeflenmiştir. Kartelin ortadan kaldırılması faizlerin piyasa koşullarına göre oluşmasına yardımcı olurken, İngiliz ekonomisinin etkisinin azaltılmasına doğru bir süreci başlatmıştır.

3- Yunanistan

Yunanistan bankacılık sistemi Merkez Bankası, ticaret bankaları ve ihtisas bankalarından oluşur.

1- Merkez Bankası

Yunanistan Merkez Bankası (Bank of Greece) devlet kontrolü altında faaliyet gösteren bir anonim şirkettir. Borsadaki hisselerin çoğu kamuya aittir. 1928 yılında kurulmuş olan Merkez Bankası'nın başlıca etkinlikleri para basılması, para ve kredi politikasının düzenlenmesi; altın ve döviz varlıklarının yönetimi, bankaların denetlenmesi, likit varlıklarının bir bölümünün ve kamu kurumları rezervlerinin tutulması; devlete avans ve kredi, özel teşebbüslere borç verilmesi, ticaret bankaları senetlerinin reeskonta kabul edilmesi biçiminde özetlenebilir (96).

Merkez Bankası ülkenin para otoritesidir; bununla birlikte bu konularda etkili bir kurum daha vardır: Kabine Konseyi. Ekonomi politikasının tasarlanması ve yürütülmesinde daha

etkin bir koordinasyonun sağlanması amacıyla 1982 yılında kurulmuştur. Konsey ekonomik politikanın genel hatlarını belirler, ama para ve kredi konularındaki hükümet kararlarının son denetim ve uygulama görevi Merkez Bankası'ndadır (97).

2- Ticaret Bankaları

Ticaret bankaları Yunanistan bankacılık sistemi içinde en önemli gruptur. 33 bankanın yer aldığı ticaret bankaları grubu 2 alt bölümden oluşur: Yunanistan ticaret bankaları ve yabancı bankalar.

a- Yunanistan ticaret bankaları. Toplam sayıları 12'dir; 5'i özel, 4'ü biçimsel olarak kamulaştırılmaksızın "devlet kontrollü" banka, 3'ü ise devlet kontrollü bankaların filyaliidir. Devlet kontrollü (State controlled) bankalar içinde 2 banka, "İki Büyükler" (National Bank of Greece SA, Commercial Bank of Greece SA), gerek banka sistemi ve gerekse ekonomi içinde önemli bir yere sahiptir. Bu iki bankanın Yunanistan ticaret bankaları toplam varlıkları içindeki payları sırasıyla % 55.7 ve % 17.6'dır. Hatta öyle ki National Bank of Greece SA'nın varlıkları bütün ihtisas bankaları varlıkları toplamından daha fazladır. Bu iki bankanın başta bankacılık, sigortacılık, madencilik ve otelcilik olmak üzere, daha birçok alanda faaliyette bulunan 30'u aşkın şirketten oluşan ve kendi adlarını taşıyan şirketler grubu vardır. Bu nedenle iki büyük bankanın izleyeceği politikalar hem bankacılığı hem de ekonomiyi çok yakından ilgilendirir. Bu bankaların ve bu gruptaki diğer 5 bankanın (özel bankalar hariç) dolaylı ve/veya dolaysız olarak "devlet kontrollü" banka olmaları, Yunanistan bankacılık sisteminde devletin önemli ve etkili bir paya sahip olduğunu göstermektedir.

Ticaret bankaları, kredi politikalarını genel kredi düzenlemeleri içinde kendi amaç ve politikalarına göre sürdürmektedirler. Ancak genel bir kural olarak kredilerin büyük bir kısmını işletme sermayesi (working capital), dışsatum veya yatırım programı kolaylığı ve destekler sunmak suretiyle ikincil sektör denilen imalat sanayii ve küçük sanayie doğru yönelmektedir. Krediler esas olarak ulusal para cinsinden verilir, ancak önemli yatırım programları için uluslararası sermaye piyasasından elde ettikleri fonları döviz kredisi olarak verebilirler. Sermaye desteği bazı durumlarda ortaklık (share holdings) şeklini alır. Böylece çoğu ticaret bankasının portföyü endüstriyel ve diğer girişimlerin paylarını içermektedir (98).

b- Yabancı bankalar. Yunanistan'da 20'yi aşkın yabancı banka faaliyette bulunmaktadır. Toplam mevduat içindeki payları % 14 dolayındadır.

Ekonominin uluslararasılaşması, yabancı ve Yunanistan ortak çıkarlı teşebbüslerin oluşumu ve Yunanistan deniz ticaretinin en büyük bölümünün yabancı bankalarca finanse edilmesini takiben, 1960'lı yılların başında yabancı bankalar kurulmaya başlamışlardır. Bu ge-

lişme, yabancı bankaların kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin elverişli yasal düzenlemelerle teşvik edilmiştir. Yunanistan'da yabancı bankaların kurulmasına olumlu yönde etki eden etmenler arasında, bankaların görevlerini düzenleyen mevzuatta yerli ve yabancı bankalar arasında bir ayırım gözetilmemesi ve uluslararası bankacılığa entegre parçalar olmaları dolayısıyla yabancı bankaların rekabet ve etkinlik güçlerinin daha fazla olması sayılabilir (99).

Yunanistan'da (yerli-yabancı) hemen bütün ticaret bankaları universal bankacılık yapmaktadırlar. Başka bir ifadeyle, özel ve kamu sektörüne her türlü bankacılık hizmetleri sunmaktadırlar.

Ticaret bankaları ülkenin başlıca kredi kurumlarıdır; başlıca kaynakları tasarruf mevduatıdır (Günümüzde yerli-yabancı gerçek kişilerin, özel ve kamu hukuku tüzel kişilerinin ve diğer kredi kurumlarının drahmi ve dövizlerini mevduat olarak kabul edebilirler).

Belli miktarda döviz yönetmelerine (döviz tutmalarına da) 1980 yılında izin verilmiş olan ticaret bankalarına, 1984 yılında, döviz kredisi verme olanağı tanınmış, ayrıca kendi fonlarından veya yabancı borçlardan (foreign loans) hammadde dışalımına, sermaye donanımına ve dışsatım faaliyetlerine destek sağlamaları mümkün olmuştur (100).

3- İhtisas Bankaları veya İhtisas Kredi Kurumları

Toplam 8 kredi kurumunun oluşturduğu ihtisas bankaları (specialised credit institutions) 5 grup veya başlık altında incelenebilir:

a- Kalkınma bankaları (Development banks). Biri devlete, diğerleri "iki büyükler"e ait olmak üzere 3 bankadan oluşmaktadırlar. Kamu kalkınma programına göre ülke kalkınmasını ilerletmek için imalât sanayii, küçük sanayi, madencilik, gemicilik ve turizmi geliştirmek, bu alanlarda girişimler oluşturmak, yaygınlaştırmak amacıyla faaliyet göstermekte; Yunanistan'da yapılacak yatırımlara yönelik olarak yabancı sermayeyi çekmekte, sermaye piyasasının gelişmesine yardım etmekte; bölgesel kalkınma programlarına destek olmaktadır.

b- İpotek bankaları (Mortgage banks). Biri özel, diğeri National Bank of Greece SA şirketler grubuna dahil iki bankadan oluşur. Bireylere, kamu girişimlerine, hayır kurumlarına (charity organisations), konut ve otel yapımı için kamu hizmet şirketlerine orta ve uzun vadeli borç vermekte, imar programlarını desteklemekte, finanse etmektedirler.

c- Ziraat Bankası (Agricultural Bank of Greece). Tarım politikasının yürütülmesinden sorumludur. Tarım Bakanlığı'nın denetimi altındadır. Geniş bir şube ağı vardır. Tarım sektörüne her türlü kredi verir; tarım kooperatiflerini destekler.

d- Mevduat ve Borç Fonu (Deposits and Loan Fund). Hükümetin her çeşit emanetini (consignations) elinde tutar, çeşitli kamu tüzel kişilerinin mevduatını gözetir. Maliye Bakanlığı'nın denetimi altında çalışır. Fon memur ve emeklilere konut kredisi sağlar, kamu yatırım programının büyük bir bölümünü finanse eder.

e- Posta Tasarruflar Bankası (Postal Savings Bank). Ülkedeki bütün posta ofislerini kapsayan yaygın bir şube ağı ile faaliyet gösterir. Kamu hizmeti sunar; Ulaştırma Bakanlığı'nın denetimi altındadır. Ticaret bankalarından % 0.5 (puan) fazla faizle topladığı mevduat kamu senetleri (State bonds) satın alınmasında veya Merkez Bankası'na mevduat olarak yatırılmasında kullanılmaktadır. Dönemi, ticaret bankalarınınki ile aynı olan mevduat da toplar; bunları kamu tüzel kişisi girişimlere orta ve uzun vadeli borç olarak, memur ve emeklilere konut kredisi biçiminde verir (101).

4- Para-Kredi

Yunanistan para ve kredi sisteminin özelliği organize olmuş para piyasasının yokluğu, bununla beraber sermaye piyasasının da zayıflığı; çek kullanımının az oluşuna bağlı olarak bankaların kaydi para (account money) yaratma yeteneklerinin sınırlı oluşu ve nihayet bankaların finansman için Merkez Bankası'na başvuramamalarıdır. Bu faktörler geleneksel para ve kredi politikasını (iskonto politikası ve açık piyasa işlemleri gibi) zayıflatmaktadır. Bu nedenle, geleneksel politikalar yerine esas olarak, sağlanan kredilerin toplamını ve devletin ekonomi politikasınca belirlenmiş önceliklere göre, kredilerin ekonomik sektörlere dağılımını etkilemeyi amaçlayan yönetsel para ve kredi politikası seçilmiştir. Böylece, ihtisas bankaları kadar ister yerli ister yabancı olsun bütün ticaret bankalarının aktiviteleri, ekonomik program hedeflerine göre kredilerin özel ve kamu sektörleri arasında arzu edilen biçimde dağılmasını, ülkenin ekonomik kalkınması için önemli görülen aktivitelerin teşvik edilmesini ve verimsiz girişimlerin finansmanından vazgeçilmesini amaçlayan yönetsel müdahalelerle yönlendirilir (102).

Yunanistan'da kredi kontrol ve düzenlemesine ilişkin olarak yürürlükte bulunan sistemde 4 nokta göze çarpar:

– Banka borçlarında rezerv geri ödeme sistemi. Bankalar, borçlarının (kredilerinin) belli bir kısmına tekabül etmek üzere oluşturulmuş kotalara ilişkin olarak Merkez Bankası'na faizsiz mevduat yatırmakla yükümlüdürler. Bu arada diğer borç kategorilerine ilişkin kotalarından çekiş (draw) yapma haklarını ellerinde bulundurlar. Bu sistemin amacı faizleri farklı çeşitli borç (loan) kategorilerinin getirilerini eşitlemektir. Rezerv geri ödeme sisteminde söz gelimi dışalım finanse edildiğinde bankanın Merkez Bankası'nda blokajı artar, küçük sanayi finansmanında mevduatın bir bölümü blokaj dışına çıkarılır. Bu sistemde bankaların belli gereksinimlerini anında karşılamak için daha önceden bir fonun Merkez Bankası'nda oluşturulması söz konusudur.

– Merkez Bankası'nda zorunlu mevduat. Bu uygulamaya göre ticaret bankaları ve Ziraat Bankası, mevduatın belli bir oranına tekabül eden meblağı belli faiz karşılığında Merkez Bankası'na yatırmakla yükümlü tutulmuşlardır. Amaç, bankacılık sisteminde mevcut varlıkları yeniden dağıtmak ve ayrıca banka likiditelerini kontrol etmeye yarayan bir araç geliştirmektir. Bu mevduatın bir kısmı Hazine bonusu ve devlet tahvillerine yatırılabilme-

tedir.

- Hazine bonosu ve kamu senetlerine zorunlu yatırım. Bu türden bir düzenleme ile kamu yatırım programlarının finansmanına ve kamu bütçe açıklarının bir bölümünün kapatılmasına olanak sağlanır.

- Zorunlu başvuru veya zorunlu blokaj. Buna göre belirli ekonomik sektörlerin finansmanı amacıyla mevduatın belli bir oranına müracaat edilir. Böylece bankalar kamu girişimlerinin finansmanı, orta ve uzun dönemli borç sağlanması ve küçük sanayiinin finansmanı için mevduat bloke etmeye mecbur tutulmaktadırlar. Bankalar, topladıkları mevduatın belli bir oranını bu tür işlerde kullanmadıkları takdirde Merkez Bankası'nda düşük faizli bir mevduat hesabı açmak ve bu hesaba gereken parayı yatırmak zorunda kalırlar (103).

Yunanistan'da faizler konusundaki uygulama genel olarak şöyledir: Her çeşit drahmi mevduat için verilecek faizlerin üst sınırı Merkez Bankası tarafından belirlenir. Döviz mevduatı için verilecek faizler ise serbesttir (freely negotiable). Faizler için tespit edilmiş olan sınırlar uluslararası piyasa faizlerine yaklaştırılacak şekilde Merkez Bankası tarafından belli dönemlerde değiştirilir.

Böylece uygulanan para ve kredi politikasının yönetsel müdahalelerle sürdürülmesinin normal bir uzantısı olarak faizler piyasa güçlerince değil, Merkez Bankası'nca belirlenmektedir (104). Amaç ekonomik kalkınma faaliyetlerine finansal destek sağlamak kadar, kamu sektörü ve bankalar için yeterli fon temin etmektir. Bu nedenle ayrıntılı faiz oranları sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem faizlerin enflasyona eşit olduğu en düşük düzeyde tutulması, faaliyet alanlarına göre değiştirilmesi (selektif kredi politikası), uzun dönemli yatırımlara kısa dönemli olanlardan daha düşük faiz (kredi faizi) uygulanması biçiminde karakterize edilebilir (105).

1982 yılında, bankalar tarafından verilen kredileri etkilemeyi ve bankalardaki likiditenin kontrolünü arttırmayı amaçlayan çeşitli kredi politikası önlemleri alınmıştır. Buna göre küçük sanayiinin finansmanına yönelik fon genişletilmiş; ticari bankaların mevduatın belli bir oranını (% 1) likidite sorunu olan işletmelerin kısa dönemli finansmanı için ayıracakları hükme bağlanmış; kamu hizmetlerine yönelik konut kredilerinin faizleri düşürülmüştür. Tasarrufları ihtiyaç duyulan alanlara kanalize etmek, tasarrufların verimli kullanılmasını sağlayacak etkin bir kredi denetim politikası izlemek hedeflenmiş; para kredi politikaları konusunda Merkez Bankası tek yetkili haline getirilmiştir. Kamu finansman gereksinimlerinin karşılanmasına yardımcı olmak amacıyla Merkez Bankası'na tahvil çıkarma yetkisi verilmiş; hükümetin kaynak sağlamak için Merkez Bankası'na daha az başvurması hedeflenmiştir (106). 1982 yılında yapılan düzenlemelerle hükümetin finansman gereksinimlerinin bankalar üzerindeki baskısı da azalmaya başlamış; 1985 yılından itibaren Hazine bonolarının halka doğrudan arz edilmesi uygulamasına geçilmiştir (107).

K- Portekiz

Portekiz bankacılık sisteminde 3 temel grup olduğu söylenebilir: Merkez Bankası, ticaret bankaları ve ihtisas bankaları.

1- Merkez Bankası

Hükümet, Azor ve Madeira Adaları yerel yönetimleri ile Merkez Bankası (Banco de Portugal) ülkenin para ve finans otoritelerini oluşturmaktadırlar. İlk ikisi Portekiz'de ve söz konusu adalarda bankaların kurulması, şubeler açılması ile ilgilenirlerken; Merkez Bankası, ilkeleri hükümet tarafından saptanan ekonomi politikasına uygun olarak para ve finans politikasının kontrol ve yönlendirilmesi ile uğraşır.

1974 yılına gelinceye dek Portekiz'de 3 emisyon bankası (Banco de Portugal, Banco de Angola ve Banco Nacional Ultramarino) vardı. Bu bankalar 1974 yılında kamulaştırılmışlardır. Bugün emisyon bankası, bir başka ifadeyle Merkez Bankası olarak Banco de Portugal, Lizbon ve Oporto'daki şubeleri, Portekiz Anakarası ve adaları kapsayan acenta ağları ve Azor ve Madeira Adaları otonom bölgeleri delegasyonları ile faaliyet göstermektedir. Banka klasik merkez bankacılığı ile uğraşmaktadır. Bu nedenle iç parasal dengeler ve Portekiz eskudosu (Escudo)'nun dış ödeme gücünü gözetirken, aynı zamanda devletin bankacısı olarak Maliye Bakanlığı'nun yönergeleri ışığında finansal sorunlarda yönetim danışmanlığı, ülkenin kambiyo yöneticiliği görevlerini yapmakta; uluslararası ilişkilere aracılık etmektedir. Özellikle döviz kurlarının, altın alım satım kotalarının belirlenmesi; iskonto ve reeskont oranlarının, ödünç ve borç (borrowing and lending) faizlerinin üst sınırının; mali araçların kasa rezerv bileşim ve rasyosunun, bankaların döviz dengelerinin (foreign-exchange working balance) ve kredi tavanının belirlenmesi Merkez Bankası'nın görevleri arasında bulunmaktadır (108).

2- Ticaret Bankaları

Ticaret bankalarının faaliyetlerine geçmeden önce Portekiz'de 1974'te başlayan kamulaştırma uygulamalarına bir parça değinmek yerinde olur; çünkü bu kamulaştırmalar finans sisteminde ve dolayısıyla da bankacılık sisteminde önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

1974 yılında emisyon bankaları ile başlayan kamulaştırma uygulamaları, 1975 yılında birçok finans kurumunu da kapsamış; buna göre, tasarruf bankaları, tarımsal kredi kooperatifleri, yabancı bankalar dışındaki kredi kurumları; -yabancı sigorta şirketleri, karşılıklı (mutual) sigorta kurumları ve önemli bölümü yabancı sermayeli kurumlar hariç- sigorta şirketleri kamulaştırılmışlardır. Bunun ardından ticaret bankaları azalmaya başlamış ve küçük çaplı birimlerin konsantrasyonu biçiminde birleşme eğilimi belirmiş; 14 ticaret bankası, yerini kamulaştırılmış 9 bankaya bırakmıştır. Bankacılıktaki yeniden yapılanma (restructure) sonunda, esas görevleri halktan döviz almak ve satmak olan "Kambiyo Evleri" (Exchange Houses) ortadan kalkmıştır (109).

1977 yılında çıkarılan bir yasayla özel ve kamu (finans) sektörleri birbirinden ayrılmış; daha önce bu alanda faaliyet gösterenlerin haklarına dokunulmaksızın, bundan böyle özel teşebbüsün banka-sigorta faaliyetlerinde bulunmaları yasaklanmıştır. Ancak tasarruf ve yatırım bankaları ile bölgesel kalkınma şirketleri yasak kapsamı dışında tutulmuşlardır. Söz konusu yasaklar 1984 yılında kaldırılmıştır (Özel ve kamu kesimi arasında bir sınır çizen uygulamaya da son verilmiştir.). Özel ticaret ve yatırım bankaları ulusal, bölgesel veya yerel ekonomik ve finansal ihtiyaçları tatmin etmesi ve 11 Şubat 1984 tarihli yasanın 4 ve 25. maddelerinde öngörülen diğer koşulları taşıması kaydıyla kurulabilir duruma gelmişlerdir (110). Portekiz'de 1985 yılı itibarıyla 3 özel banka faaliyette bulunmaktadır.

Ticaret bankalarının faaliyetlerine gelince; bu bankalar esas olarak kısa dönemli kredi faaliyetleriyle uğraşmaktadırlar. Ancak orta ve uzun vadeli dışsattım ve yatırım kredileri faaliyetleriyle de uğraşmakta, hatta vadesi 180 günü aşan mevduat artışlarının belli bir oranını (% 35) bu tür işlemlere yatırmak (place in) yükümlülüğünü taşımaktadırlar. Başlıca kaynakları birey ve firmaların vadesiz, ihbarlı (deposits at notice) ve vadeli mevduatından oluşmaktadır; ayrıca ekonomik yarar olduğu kabul edildiği takdirde bono çıkarmaları öngörülmüş, ancak henüz böyle bir uygulama gerçekleşmemiştir. Önemli bir husus da şudur: Vadesi iki yıla kadar uzayabilen göçmen mevduatı hariç, ticaret bankaları mevduatının vadesi bir yılı aşamaz (111). Bunun amacı, ticaret bankalarını mevduat-kredi dönem ilişkileri çerçevesinde, uzun vadeli önemli miktarda kredi vermektan alıkoymaktır.

Yabancı bankaların faaliyetleri konusunda açıklama yapmak için yeterli bilgi edinilemediğinden, bunların sistem içindeki ağırlıklarına ve önemlerine değinmek mümkün olmamıştır. Bununla birlikte 1985 yılı sonunda Portekiz'de 9 yabancı banka şubesinin var olduğu belirtilebilir.

3- İhtisas Bankaları

İhtisas bankaları grubunu kendi içinde 3 alt-gruba ayırmak mümkündür.

a- Tasarruf bankaları. Tasarruf bankalarının başlıcaları şunlardır:

i- Genel Tasarruflar Bankası. Yönetmel kamu sektörü mevduatının çoğunu elinde tutan bir devlet bankasıdır. Geniş bir acenta ağı vardır. Genel Tasarruflar Bankası (Caixa Geral de Depositos) Portekiz'in en büyük kredi kurumudur; 1980 yılı verilerine göre bankacılık sistemi mevduatının % 20'sini elinde bulundurmaktadır. Özel önemi olan kamu ve özel sektör yatırımlarına, inşaat ve konut alımlarına finansal kaynak sağlayan başlıca kredi kurumu yine C.G.D.'dur.

CGD Portekiz bankacılık sisteminde sorunların çözümlenmesinde, kaynak gereksinimlerinin karşılanmasında geçmiş yıllarda çeşitli roller üstlenmiştir. Söz gelimi 1974-1977 yılları arasında bankacılık sistemindeki likidite azalması nedeniyle sisteme kaynak sağlamakla görevlendirilmiş, 1977-1982 yılları arasında ise röfinansman sağlamıştır.

ii- Posta Tasarruf Bankası. Mevduat hesaplarının, genel olarak küçük tasarrufçuların vadesiz mevduatının yönetiminden sorumludur. "Giro bank" sistemi mevcut olmasa da, ülke sathında posta ofislerinde bu görevi yerine getirmek amacıyla Posta Tasarruf Bankası delegasyonları oluşturulmuştur.

iii- Yerel bölgeler tasarruf bankaları. Sübvans edilmiş faizlerle yatırım ve konut kredisi vermek, ticari senetleri iskonto etmek gibi geniş bir dizi halinde ödünç işlemleri ile uğraştlar.

Tasarruf bankaları hakkında genel olarak şu söylenebilir: Tasarruf bankaları vadesiz ve vadeli mevduat biçiminde tasarrufları toplamakta uzmanlaşmış, ipotek kredileri ve çeşitli ihtisas kredileri verebilen, muhafaza etmek amacıyla senet kabul eden, fon transferleri gerçekleştiren kurumlardır (1985 sonu itibariyle, CGD dahil, tasarruf bankalarının sayısı 17'dir.).

b- Yatırım Bankası. Portekiz'in tek yatırım bankası Banco de Fomento Nacional (BFN)'dir. Tarım, sanayi ve hizmetler sektörüne orta ve uzun vadeli kredi sağlamakta uzmanlaşmış bir kurumdur. Kredi işleri için garanti ve güvence vermeye, özel şirketlerin sermayelerinde pay sahibi olmaya, vadeli ve çeşitli tipte vadesiz mevduat toplamaya, ayrıca iç ve dış piyasalara orta ve uzun vadeli bono ihraç etmeye yetkilidir. BFN ayrıca dışsatım kredileri ve uluslararası borç yönetimiyle de uğraştlar. Kaynaklarının büyük bir bölümü dış kredi işlemlerinden ve Merkez Bankası ile olan işlemlerinden sağlanır. 1977 itibariyle BFN tarafından ihraç edilen (issued) orta vadeli bonolar aracılığı ile ticaret bankalarından BFN'e kaynak transferi için bir proje de yürürlüğe konmuştur.

c- Tarım Kredi Kooperatifleri. Karşılıklı yardımlaşma esasına dayalı olarak, yerel düzeyde kendi birliklerinin yararına kredi işlemleri yapmaktadırlar. Kredilerin kaynağı topladıkları mevduat ve IFADAP (tarım ve balıkçılığı geliştirmek için oluşturulmuş bir finans kurumu)'tan sağlanan borçlardan oluşmaktadır.

Tarım kredi kooperatifleri son yıllarda kredi kurumlarını yöneten sisteme bütünüyle entegre edilmişlerdir. Bu arada, tarım kredi sisteminde mevcut likidite fazlasını yönetmek ve koordine etmek amacıyla bir merkez kooperatif (caixa central) oluşturulması düşünülmektedir (112).

4- Para-Kredi

Ülkenin ekonomik kalkınmasının gerçekleştirilmesi amacıyla, yönetimin tespit ettiği ilkelere ışığında para ve kredi politikasını Merkez Bankası yürütür. İzlenen politikalar bir yandan dış dengesizliklerin düzeltilmesine diğer yandan ekonominin canlandırılmasına yöneliktir (113).

1977 yılından sonra izlenen kambiyo politikasıyla birlikte para politikası dış açıkların kontrol edilmesini amaçlamıştır. Bu politikanın kökeninde 1978 yılında IMF ile yapılan anlaşma yatmaktadır. Bu şekilde dış açıkların kontrol edilmesi izlenen politikanın da temel ilkesi olmuştur. Son yıllarda bu alanda başarılar da elde edilmiş, yıldan yıla çeşitli miktar-

lara ulaşan dış açıklar 1984 yılında kapatılmış, ödemeler dengesi fazla vermeye başlamıştır (114).

Para ve kredi politikasının içe dönük yönü para stokunun ve banka likiditelerinin kontrol edilmesine yöneliktir. Bu nedenle Portekiz'de para politikasının önemli aracı, banka kredileri için bir tavan tespit edilmesidir. Bu sınırlar, bütün ekonomi finans programının bir sonucudur ve ödemeler dengesinin sağlanmasına yardımcı olur.

Bankaların reeskont başyurularının yönetsel olarak değerlendirildiği Merkez Bankası kredi (röfinansman) politikası, yerini finanse edilecek faaliyetin çeşidine göre farklı reeskont oranları dizisinin uygulanmasına dayanan kredi (selektif reeskont kredisi) politikasına bırakmıştır (115). Büyük ekonomik yararı olduğu düşünülen belli faaliyetler için tercihli (preferential) reeskont oranları biçiminde 1969-1977 yılları arasında uygulanan bu sistem, bankaların direkt olarak düşük (subsidized) faizle kredi vermeye başlamalarıyla önemli çapta değişikliğe uğramış, selektif banka kredisi uygulamaları güçlenmiştir. Sübvansiyon farkı için destek ise çoğunlukla Merkez Bankası tarafından sağlanmıştır (116).

1980 yılında kamu sektörü dolaysız finansmanı ve bankacılık sistemi için 30-60-90 gün vadeli dalgalı (floating) kamu borç senetleri içiminde yeni bir araç oluşturmuştur. Bankalararası Senet Piyasasında (Interbank Bond Market) (117) yer alan ve alım satımı bu piyasada yapılan, yatırıldığı (place in) yıl geri ödemesi (repaid) yapılması gereken bu araç/enstrüman Hazine bonosudur. Hazine bonolarının çıkarılması (create) Portekiz para piyasasının geliştirilmesine yönelik bir adım olmuştur. Faizleri piyasada belirlenen bu enstrüman 1980 yılından beri kullanılmaktadır. Bu aşamada belirtilmesi gereken iki nokta vardır: Birincisi olarak, Hazine bonoları para politikası kontrol aracı olmakla beraber, plase edildikleri yıl içinde geri ödenmelerinin zorunlu olması nedeniyle, sağlayacakları fayda sınırlı olmaktadır. İkinci olarak para piyasasının aktivitesi sorunu gündeme gelmektedir. Parasal kontrolde daha aktif bir rol oynayabilmesi için para piyasası araçlarını çeşitlendirmek yanında, piyasayı bankalardan başka mali araçlara da açmak gerekmektedir. Sermaye piyasası ise henüz ekonominin finansmanında büyük bir öneme sahip olmamıştır. Başlıca şirketlerin kamulaştırılmış olması, enflasyon (1986'da % 11.7, 1987'de % 9.8; AT -ağırlıklı- ortalaması % 3), ikincil piyasanın zayıf performansı, tahvillerin likidite oranlarından kaynaklanan belirsizlikler ve finansal araçların yetersiz oluşu piyasayı hareketsizleştirmiştir (118).

1984 yılına kadar Merkez Bankası mevduat ve kredi faizleri için bir üst sınır tespit etmekteydi. Bu uygulama 1984 yılında değiştirilmiş; vadesi 181 gün-1 yıl olanlar hariç, mevduat faizleri serbest bırakılmıştır. Benzer bir değişiklik kredi faizlerinde yapılmış; 1985 yılında, 90-180 gün, 2-5 yıl ve 5 yıldan uzun vadeli krediler dışında, kredi faizleri serbest bırakılmıştır (119). Faizler kısmen libere edilmiş olmakla birlikte yönlendirilmeye devam

edilmekte; uzun dönemli tahvil faizlerinin indekslendiği bono piyasası için referans faizler oluşturulmaktadır.

AT'na giriş anlaşmasının imzalanmasının ardından Topluluk üyeleri ile Portekiz arasındaki sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi amacıyla iç mevzuatta bazı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler çerçevesi içinde, 1985 yılında, piyasada faaliyette bulunmaya yetkili kredi kurumlarının faaliyetlerini daha fazla serbestleştirmek için bankalararası vadesiz kambiyo piyasası (interbank spot market) faaliyete geçmiş, bu kurumlar sermaye hareketlerine karşı Portekiz esküdosu ve diğer dövizleri korumak (save) üzere kendi aralarında döviz alım satımı yapmaya yetkili kılınmışlardır (120).

L-İspanya

İspanya bankacılık sistemi 4 gruba ayrılabilir. Bu gruplar genel hatları ile şöyle özetlenebilir (121).

1- Merkez Bankası

İspanya Merkez Bankası (Bank of Spain) 1856 yılında devlet bankası haline getirilmiş, aynı zamanda banknot ihraç yetkisini de elde etmiştir. Merkez Bankası'nın belli başlı yetkileri mevduat ve kredi faizlerini belirlemek, kamu kredi politikasını yürütmek, bankacılık ve kredi sistemini denetlemektir.

2- Ticaret Bankaları ve Endüstriyel Bankalar

Ticari ve endüstriyel bankalar toplam banka faaliyetlerinin % 60-70'ini yerine getirmektedirler; sayıları 100'den fazladır.

Ticaret bankaları yoğun olarak perakendeci bankacılık ile ilgilenirler; ticari senet iskontosu ve kısa vadeli kredi işlerinde de aktiflerdir. Yurt dışında çok sayıda şube ve temsilcilikleri vardır; yurt dışındaki müşterilere hizmet sunar, dışsatım finansmanına katılırlar. Ticaret bankaları "Eurocurrency" piyasada da faaliyette bulunmaktadır.

Endüstriyel bankalar ise çoğunlukla orta vadeli kredi verirler. Çoğu, toptancı bankacılık faaliyetinde ticaret bankalarının bir kolu olarak faaliyet göstermektedir.

İspanya'da endüstriyel bankacılık gittikçe yok olmaktadır.

3- Tasarruf Bankaları ve İhtisas Kredi Kurumları

Tasarruf bankaları kâr amacı gütmeyen kamu kurumlarıdır. Yerel olarak, çoğunlukla istihdam yaratılması küçük bireysel işletme girişimlerin oluşturulması gibi sosyal amaçlarla kredi verirler.

İhtisas kredi kurumları ise belli alanlarda (endüstri, konut finansmanı, tarım, il ve belediye hizmetleri, balıkçılık gibi) faaliyette bulunan resmi (official) kurumlardır. Orta ve uzun vadeli finansman boşluğunu doldurmak için 1972 yılında reorganize edilmişlerdir.

4- Yabancı Bankalar

İspanya'da 20'yi aşkın yabancı banka faaliyette bulunmaktadır. Kurulmaları uluslararası

itibar (international repute) ve İspanya ile uzun ilişkilere bağlanmış bulunan yabancı bankaların İspanya bankacılık sisteminde yaptıkları temel yenilik (innovation) ticari akseptanstır.

Yabancı bankalar, faaliyetlerini toptancı bankacılık üzerinde yoğunlaştırmışlardır.

İspanya bankacılık sisteminin Orta-Avrupa ülkeleri kadar uzun bankacılık geleneği yoktur. 1983 yılı öncesi, sistemde kambiyo kontrolü yürürlükte, sadece yetkili bankalar kambiyo işlemleri ile uğraşabilir. Yurt dışı faaliyetleri olan bankaların net sermaye ihracı yapmaları yasaklanmıştır. Ayrıca bankaların açık kredi (overdraft) vermelerine izin verilmemektedir (122).

1983 yılına kadar sıkı kambiyo kontrolleri uyguladığı görülen İspanya'nın AT'na girişte bunların bir kısmını kaldırmış olması normaldir. Ancak tümünü kısa bir süre içinde kaldırabileceğini düşünmek zordur; özellikle sermaye çıkışının hâlâ kontrol edildiği söylenebilir.

M- AT Üyesi Ülkeler Bankacılık Sistemlerinin Genel Değerlendirmesi

Şimdiye kadar yapılmış olan açıklamaların ardından Topluluk üyeleri bankacılık sistemleri hakkında bir değerlendirme yapmak gerekirse, konu iki başlık altında ele alınmalıdır. Çünkü bir taraftan Topluluk üyeleri bankacılık sistemlerinde görülen temel benzerlikler, diğer taraftan mevcut olan çeşitli farklılıklar ve farklı uygulamalar genel hatları ile incelenirse daha net sonuçlara ulaşılabilir.

1- Benzerlikler

Bütün AT ülkeleri birarada ele alınınca bankacılık sistemlerinde aynı ya da birbirine yakın amaçlara erişmek üzere benzer türden çeşitli yapılanma ve düzenlemeler görülür:

a- Bankacılık sistemine giriş. Mevcut bir sistem olduğuna göre, bu sistemi oluşturan birimler yani bankalar uyum içinde çalışmak durumundadırlar. Öyleyse bu uyumu kuracak ve devam ettirecek bir mekanizmaya gerek vardır. Bu mekanizma, bankacılık sistemine girişin izne bağlı olmasıdır. Bu izni veren kurumlar para otoriteleridir. AT içinde bazan üye ülkelerin merkez bankaları, bazan bir kamu kuruluşu, para otoritesi hüviyeti ile söz konusu izni verir.

AT üyesi bir ülkede faaliyette bulunmak isteyen banka eğer başka bir üye ülke bankası ise izin, yerli bankalar için yürürlükte olan prosedüre göre, pek bir değişiklik olmaksızın verilir. Ancak banka Topluluk dışından ise daha farklı kurallar uygulanabilmektedir.

Girişin izne bağlı olduğu bankacılık sistemi uygulama esnasında da denetim altındadır. Bankaların konmuş kurallara hangi ölçüde uyum gösterdikleri, ekonomi politikası amaçlarına ne ölçüde yönelik oldukları, ülkenin denetim organı tarafından (bu organ Merkez Bankası veya başka bir kurum olabilir) izlenir. Sistemin aksamadan çalışması bir yandan belli kurallar konmasına, diğer yandan bu kurallara uyulmasına bağlıdır. AT üyelerinde söz konusu denetimi farklı yoğunlukta da olsa yapan kurum veya kurumlar mevcuttur.

b- Büyük bankalar. AT üyesi hemen her ülkede bankacılık sistemi içinde önemli bir ağırlığı olan "büyük bankalar" vardır. Söz gelimi Lüksemburg'da bir; Yunanistan ve Hollanda'da iki; Danimarka, Fransa, F.Almanya ve Belçika'da üç; İngiltere ve İrlanda'da dört; İtalya'da dokuz büyük banka uygulamada para politikasına zaman zaman değişen şiddette etkide bulunurlar. Ancak AT üyeleri bankacılık sistemlerinde "büyük bankalar"ın ait olduğu kesimler farklıdır. Bu farklılık, aynı birlik içinde bulunmaya engel olmamaktadır. Her ülkenin bankacılık yapısı ekonomik ve toplumsal koşulların bir ürünü olduğundan, farklı koşullar farklı sistemleri oluşturmuştur.

c- Parasal genişlemenin kontrolü. Merkez Bankaları ve/veya yetkili kurumlar tarafından yürütülmekte olan para politikalarında ekonominin iç ve dış yapısına göre belirlenmiş hedefler vardır. Ülkeden ülkeye değişmekle beraber, ekonomide parasal genişlemenin kontrolü hep gözetilen bir hedeftir. Bu amaçla bankacılık sisteminin (şüphesiz bütün ekonominin de) likiditesi kontrol altında bulundurulur. Yaygınlığı ve çeşitliliği değişik likidite oranları, munzam karşılıklar ve kredi kontrolleri yürürlüğe konur; bankacılık sistemi likidite düzeyinin, ülkenin ekonomik durumuna uygun olması sağlanmaya çalışılır.

Bankacılık sisteminin likiditesi kontrol edilerek diğer yandan kamu finansman ihtiyacı da karşılanmaya çalışılır. Bu amaçla bankalara, devlet tahvili ve Hazine bonoları doğrudan veya dolaylı olarak ve hatta zorunluluk getirilerek satılabilmektedir. Ancak, bu enstrümanlar kamu finansman ihtiyacının karşılanmasında kullanılırken başka bir işlev de görürler. Faizlerin piyasa koşullarına göre oluştuğu ya da en azından esnek faiz politikalarının geçerli olduğu ekonomilerde, ki çoğu AT üyesi bu tanımın içine girer, piyasa faizleri söz konusu birinci sınıf, riski az (gilt edged) senetlerin getirilerinden etkilenmektedir. Ancak faizleri yalnızca bu senetlerin getirisi etkilemez; merkez bankasının reeskont politikası, piyasa faizleri için bir sinyal ve bir referans niteliğinde olup, önemli yönlendirme fonksiyonu vardır. Bu araçlar yardımı ile finansman maliyeti, oradan da parasal genişleme ve bankacılık sisteminin likidite düzeyi makro hedeflere doğru yönlendirilir.

d- Uzman kredi kurumları. AT üyelerinde belli alanların finansmanında uzmanlaşmış kredi kurumları vardır. Tarım, gemicilik, konut, el sanatları, küçük sanayi vb. çeşitli sektör ve iş kollarına ucuz kredi sağlamak, geliştirmek amacıyla, bazan bu alanlarda çalışanlar tarafından kurulmuş ve karşılıklı yarar esasına göre çalışan kooperatif türünden kurumlar, bazan devletin sermayesine sahip olduğu kamu kurumları oluşturulmuştur. Merkez bankaları da gerektiğinde selektif politikalar güderek bu kurumları destekleyebilmekte, ajantajlar sağlayabilmektedirler.

e- Açık ekonomi ve sermaye hareketlerinde canlılık. AT üyelerinin birbirleriyle ve diğer OECD ülkeleriyle yoğun ekonomik ve ticari ilişkileri vardır. Bu ilişkiler nedeniyle uluslararası sermaye hareketleri hız kazanmakta, yoğunlaşmaktadır. Bunda şüphesiz açık ekonomi

olmanın büyük payı vardır. AT içinde İngiltere, F.Almanya, Lüksemburg, Fransa gibi ülkeler önemli finans merkezleridir; uluslararası sermaye bu merkezler aracılığı ile önemli oranda hareket yeteneği kazanır.

Uluslararası sermaye hareketleri ödemeler bilançosu ile birlikte ekonominin ve bankacılık sisteminin likiditesini etkilemektedir. Sermaye hareketlerinin bankacılık alanına olan yansımalarını kontrol edebilmek amacıyla AT üyelerinde alınmış dolaylı ve/veya dolaysız çeşitli önlemler (banka döviz pozisyonlarının sınırlandırılması; yabancı mevduat kabul edilip edilmeyeceği, faiz verilip verilmeyeceği türünden yapılan düzenlemeler v.b) de vardır. Bu nedenle Topluluk üyelerinde sermaye hareketleri tamamen serbest değildir.

f- Posta tasarruf bankaları. Hemen bütün AT ülkelerinde küçük birikimlere hareket kazandıracak şekilde faaliyette bulunan posta tasarruf bankaları vardır. Bu kurumlar kırsal kesimde oluşan küçük ve aynı zamanda kentsel kesimdekine göre mobilizasyonu düşük olan fonları atıl durumdan kurtarıp mobilize ederler. Atıl fonları böylece ekonomiye kazandıran bu bankalar etkinliklerini yaygın şube ağları bulunmasına borçludurlar.

g- İştiraklere ilişkin sınırlamalar. Bankaların holding şeklini almalarını önlemek, bankacılık yapmalarını sağlamak amacıyla bazı AT üyelerinde banka iştirakleri katı biçimde kontrol edilmektedir (Almanya, Fransa, Hollanda gibi), ancak daha esnek uygulamalara da rastlanmaktadır (Örnek: İngiltere). Bununla beraber bankaların şirketler topluluğu aracılığı ile ekonomide egemen sayılabilecek konumda buldukları da görülmektedir (Örnek: Yunanistan). AT içinde banka iştirakleri için getirilen sınırlar ekonominin yapısına göre farklılık taşımaktadır. Bununla beraber üyeler bu konuda bir sınırlama olması gerektiği şeklinde benzer bir görüş içinde bulunmaktadır.

2- Farklı yönler

a- Kamu bankalarının payı. AT üyeleri bankacılık sistemleri içinde Hollanda, Belçika, Almanya ve İngiltere'de kamunun payı az, özel kesimin payı fazladır. Buna karşın İtalya, Fransa, Yunanistan ve Portekiz gibi ülkelerde ise kamunun payı fazladır. Kamu bankalarının özel bankalardan daha büyük paya sahip olduğu ülkelerde diğerlerine göre daha katı kurallara, dolaysız müdahalelere sıkça rastlanabilmektedir.

b- Kamu finansman ihtiyacının yarattığı baskı. Kimi AT üyeleri kamu dengesini gerçekleştirdiğinden, bankalar üzerine kamu finansman ihtiyacının baskısı yansımaz; F.Almanya buna örnektir. Bazı AT üyelerinde ise kamunun finansman ihtiyacı olmakla beraber sistemde bankalar üzerinde baskı yaratmasını önleyici çeşitli yapılanma ve uygulamalara gidilmiştir. İngiltere, Belçika, Yunanistan buna örnek olarak sayılabilir. Bazı AT üyeleri ise (İtalya, İrlanda) kamu finansman ihtiyacının bankacılık üzerine baskı yaptığı ülkelerdir.

c- Dış Denge. AT üyelerinden bazıları dış açık verirlerken bazıları dış fazla vermektedirler. Dış dengenin farklı biçimlerde oluşması bankacılıkta likidite yönünden, dolaylı veya

dolaysız kambiyo kontrolleri şeklinde kendini hissettirebilir. Söz gelimi ödemeler dengesi açıkla kapanan ülkeler (Danimarka, İrlanda, Yunanistan gibi) ülkeye döviz girişini arttırıcı tedbirler alıp, döviz çıkışını da kısıtlamaya çalışmaktadırlar. Döviz girişlerinin artması bankacılıkta likidite artışı yaratır, yurt dışına döviz çıkışlarının önlenmesi amacıyla faizler arttırılabilir, döviz kredileri üzerinde kontroller yoğunlaştırılabilir.

Ödemeler dengesi fazla veren ülkeler bir bakıma daha esnek davranma olanağı elde ederler. Söz gelimi Almanya, Hollanda cari işlem fazlaları veren ülkeler olarak AT içinde yer almakta, katı kontrollere gerek duymaksızın bankacılık sistemindeki likidite genişleme ve daralmalarını yakından izlemektedirler.

d- Piyasa ekonomisinde etkinlik. F.Almanya ve İngiltere piyasa ekonomisinin gereklerine en uygun para ve kredi politikası izleyen AT ülkeleridir. Buna karşın İtalya, Fransa, Lüksemburg, İrlanda, Danimarka, Yunanistan, Portekiz dolaysız kontrollerin daha fazla görüldüğü ülkelerdir.

e- Diğer farklı yönler: i) Bazı AT üyeleri kendi aralarında daha yakın ilişkiler sürdürebilmektedir: Belçika-Lüksemburg, İngiltere-İrlanda gibi, ii) Lüksemburg'da merkez bankası bulunmamaktadır, ayrıca döviz için likidite rasyosu da konmamıştır, iii) Fransa'da krediler için de karşılık ayrılabilir, iv) Hollanda'da spekulatif sermaye hareketlerini önlemek için yurt dışı mevduata özel oranlar uygulanabilmektedir, v) Danimarka'da açık krediler yaygın olduğundan reeskont politikası etkili değildir, vi) Yunanistan'da aracı finansal kurumlar/acentalar olmadığından ulusal tasarrufların yönetiminde bankalar hemen hemen tek kurumdur.

Bu açıklamalar ışığında şunları söyleyebilmek mümkündür: Avrupa Topluluğu tümüyle homojen bir yapıya sahip değildir; benzer taraflar yanında farklı tarafları da vardır. Önemli olan, üye ülkelerin Topluluk amaçları doğrultusunda bankacılık sistemlerini yönlendirme yeteneğine sahip olmalarıdır.

I. Bölümün Dipnotları

- (1) Banca d'Italia bu tarihe kadar para basma yetkisini iki Güney İtalya bankası ile paylaşmıştır.
- (2) Tuncay Artun, AET'de Bankacılık ve Parasal Sorunlar, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, Ankara, 1981, S (67-69).
- (3) The Italian Banking System, 3rd Edition, Roma, 1974, S (22-24)
- (4) Bu gruptaki diğer bankalar şunlardır: Banco di Napoli, Banco di Sicilia, Istituto Bancario San Paolo di Torino, Monte dei Paschidi Siena ve Banco di Sardegna.
- (5) The Italian Banking System, S (44-52); Öztin Akgüç, Batı Avrupa Ülkelerinde Bankacılığın Denetim ve Gözetimi, İSO Yayınları, İstanbul, 1982, S-82.
- (6) Banco di Roma, Banca Commerciale Italiana ve Credito Italiano olmak üzere toplam 3 banka.
- (7) The Italian Banking System, S (53-57); Öztin Akgüç, yage, S-83.
- (8) Öztin Akgüç yage S-83; Tuncay Artun, yage, S-72.
- (9) The Italian Banking System, S (65-66).
- (10) age S-64
- (11) Öztin Akgüç, yage, S-85.
- (12) The Italian Banking System, S (80-82).
- (13) Öztin Akgüç, yage, S-85.
- (14) Parasal taban: Merkez Bankası parası ve heran serbestçe Merkez Bankası parasına çevrilebilen diğer varlıkların parasal toplamı.
- (15) The Italian Banking System, S-22.
- (16) age, S-70.
- (17) Öztin Akgüç, yage, S (96-97).
- (18) Bu oranlar ticaret bankaları için diğerlerine göre daha yüksektir.
- (19) The Italian Banking System, S (24-25).
- (20) Öztin Akgüç, yage, S (96-97).
- (21) The Italian Banking System, S-38.
- (22) age, S (13-14).
- (23) Öztin Akgüç, yage, S (44-45); Tuncay Artun yage, S-43.
- (24) Öztin Akgüç, yage, S (30-31); Tuncay Artun, yage, S (36-37).
- (25) Tuncay Artun, age, S-41.
- (26) Öztin Akgüç, yage, S (31-34).
- (27) Öztin Akgüç, yage, S (49-57).
- (28) The Deutsche Bundesbank. Its Monetary Policy Instruments and Functions, Deutsche Bundesbank Special Series No: 7, 2nd Edition, 1987, S (4-5).
- (29) Lombard Kredileri: Bankaların, Hazine Bonoları ve sabit faizli tahvilleri Merkez Bankası'na rehin ederek, en çok 3 ay vade ile almış oldukları, faizi kural olarak iskonto oranının 1-2 puan üzerinde olan krediler.
- (30) The Banking System In Germany, Published by Bundesverband deutscher Banken, 14th Edition, 1985, S (12-13).
- (31) F.Almanya'da 40'tan fazla ülkeden 60'ı aşkın yabancı banka faaliyette bulunmaktadır. Banka işlemleri içinde yaklaşık % 2.4 paya sahiptirler.
- (32) age, S (4-5, 15-17).
- (33) age, S (28-29).
- (34) Öztin Akgüç, yage, S-10.
- (35) The Banking System In Germany, S-31.
- (36) Bunların 259'u özel, 45'i kamu bankasıdır.
- (37) age, S (33-38).
- (38) age, S-38.
- (39) Bankaların Belçika Merkez Bankası'nda bulundurdukları vadesiz özel mevduat.
- (40) Öztin Akgüç, yage, S (118-123).

- (41) age, S (113-122).
- (42) Tuncay Artun, yage, S-15.
- (43) Öztin Akgüç, yage, S-115.
- (44) age, S-115; Tuncay Artun, yage, S (15-16).
- (45) Öztin Akgüç, yage, S-117; Tuncay Artun, yage, S-17.
- (46) Komite, çeşitli mali araçların kredilere uyguladıkları faizlerde bir uyum sağlamak amacıyla 1971 yılında Merkez Bankası'nın başkanlığı altında oluşturulmuştur.
- (47) Öztin Akgüç, yage, S (124-129).
- (48) Tasarruf mevduatının yaklaşık % 60'ı bu bankada toplanmıştır.
- (49) Diğer bankalar genellikle tüketici kredileri ve leasing işlemleri ile uğraşmamaktadırlar.
- (50) Tuncay Artun, yage, S-21; Öztin Akgüç yage S (132-134).
- (51) Belçika Merkez Bankası, Ulusal Tasarruf Bankası, Bankalar Birliği, Bankalar Denetim Komiserliği gibi.
- (52) Tuncay Artun, yage, S (20-22); Öztin Akgüç, yage, S(133-138).
- (53) Öztin Akgüç, age, S (98-104); Tuncay Artun, age, S-81.
- (54) 16'sı bağımsız, 27'si Hollanda bankalarının fiyali, 37'si yabancı banka.
- (55) Öztin Akgüç, age, S (98-99); Tuncay Artun, age, S-85.
- (56) Öztin Akgüç, age, S-100.
- (57) age, S (100-103).
- (58) age, S (104-112).
- (59) Danimarka Bankalar Birliği çatısı altında, şehir bankalarının üyesi bulunduğu Danimarka Şehir Bankaları Birliği vardır; bir kooperatif banka niteliğinde küçük ve orta büyüklükteki bankaları temsil etmek, eğitimsel ve teknik konularda işbirliği yapmak amacıyla faaliyette bulunmaktadır.
- (60) Danish Banking System, Danish Bankers Association Copenhagen, S-16.
- (61) Öztin Akgüç, yage, S(149-150).
- (62) Danish Banking System, S-8.
- (63) age, S-10.
- (64) Öztin Akgüç, yage, S(141-142).
- (65) Danish Banking System, S-10.
- (66) age, S-37; Öztin Akgüç, yage, S (143-144).
- (67) Danimarka Merkez Bankası 1977 yılından beri 3 aylık dönemler itibariyle, sermayelerinin belli bir oranı ile sınırlandırılmış olarak bankalardan faizli mevduat kabul etmektedir.
- (68) Danish Banking System, S (22-23); Öztin Akgüç, yage, S (149-154).
- (69) İlgili yasa bankaların borç ve kefaletleri ile öz sermayeleri arasında, iştirakleri ile özsermayeleri arasında belli bir oran tespit etmiş, ayrıca bankaların bankacılık dışında başka işlerle uğraşamayacağını hükme bağlamıştır. Bu konuda bkz. Danish Banking System, S (13-14).
- (70) İngiltere Merkez Bankası'nda 100 kadar ülkenin Merkez Bankalarının mevduat hesapları vardır.
- (71) Tuncay Artun, yage, S (98-97); Öztin Akgüç, yage, S (71-71).
- (72) Öztin Akgüç, age, S-69.
- (73) Gül Günver Turan, Uluslararası Para Sistemi, İş Bankası Yayınları, Tisa Matbaası, Ankara, 1980, S-12.
- (74) Tuncay Artun, yage, S (106-108); Öztin Akgüç, yage, S (58-59).
- (75) Hemen tümü limited şirket türünden olup, sermaye ve yönetim açısından birer aile ortaklığıdır.
- (76) Tuncay Artun, a.g.e; S (113-115); Gül Günver Turan, yage, S (12-13).
- (77) Tuncay Artun, age, s (116-117); Öztin Akgüç, yage, S (61-62).
- (78) Konsorsiyum Bankalar: En az biri yabancı olmak üzere birden fazla bankanın ortak olduğu, ancak hiçbir ortağın % 50'den fazla paya sahip bulunmadığı çokuluslu bankalardır.
- (79) Tuncay artun, age, S (118-119); Öztin Akgüç, age, S (62-64).
- (80) Tuncay Artun, age, S (93-97); Öztin Akgüç, age, S (75-81).
- (81) Banks and Banking in Ireland, Irish Banks' Information Service, Dublin, 1985, S (21-25).
- (82) R.M. Pecchioli, "The Internationalisation of Banking", Trends in Banking and Regulation in OECD Countries, Paris, 1983 S-185.
- (83) Banks and Banking in Ireland, S-4.
- (84) age, S-15; Öztin Akgüç, yage, S-156.

- (85) Banks and Banking in Ireland, S(18,32).
(86) age, S-18.
(87) age, S (18-19).
(88) Öztin Akgüç, yage, S-157.
(89) Banks and Banking in Ireland, S-32.
(90) Öztin Akgüç, yage, S-159.
(91) Banks and Banking in Ireland, S-27.
(92) Central Bank of Ireland, Licensing and Supervision Requirements and Standards for Banks, Quarterly Bulletin, Autumn, 1987, S-6.
(93) Son yıllarda devlet tahvili, Hazine bonusu gibi riski düşük kıymetli evrağın alınıp satıldığı piyasalar (Gilt markets)'-in gelişmesi, piyasa faizlerinin yönlendirilmesi konusunda merkezi otoritelere daha geniş olanaklar vermektedir.
(94) Ödemeler bilançosu açığı (cari açık 1986'da 329, 1987'de 24 milyon sterlidir. Uluslararası transferler ise yaklaşık 1 milyar sterlin düzeyindedir. Central Bank of Ireland, S-19.
(95) Kevin O'Shanghnessy, "Changes in the Financial Services Market" The Irish Banking Review, Winter, 1987, S-21.
(96) The Greek Banking System today, Hellenic Banks' Association, Athens; 1987, S (13-14).
(97) age, S-32.
(98) Bankaların leasing ve factoring işlemleri yapmaları için düzenlemeler yapılmaktadır.
(99) age, S (15-23).
(100) age, S-39.
(101) age, S (21-22).
(102) age, S-33.
(103) age, S (34-36).
(104) Bankalararası rekabet, sunulan hizmetle sınırlı kalmakta, faiz rekabeti sözkonusu olmamaktadır.
(105) age, S (33, 39-40).
(106) Yunanistan ve AET. Genel Bir Değerlendirme, DPT Yayınları, 1983, S (109-111).
(107) Dimitris Chalikias, "Financial Reform and Problem of Monetary Policy", Athens, 1987, S-11.
(108) Ana Maria de Castro Palha, The Banking and Financial System in Portugal, Lisboa, 1983, S (5-7).
(109) age, S (6-7).
(110) Private Commercial and Investment Banks: Legal Framework, Decree-Law No 51/84 off 11 February, Lisbon, 1984, S-3.
(111) de Castro Palha, yage, S-8.
(112) age, S (8-11).
(113) Banco de Portugal, Report of the Board Directors For the Year 1985, Lisbon, 1986, S-11.
(114) Ana Maria de Castro Palha, yage, S(25-26); Banco de Portugal, Quarterly Bulletin, Volume 9. No: 2, Lisboa, 1987, S-121.
(115) Ana Maria de Castro Palha, age, S-16.
(116) age, S-26.
(117) I.B.M., bankaların kasa fazlalarını yatırırlarak rezervlerinin atıl kalmasını önlemeleri amacıyla oluşturulmuştur. "Interbank Money Market"ler ise bankacılık sisteminde likidite dağılımının düzeltilmesi işlevini yerine getirir.
(118) age, S (18-19).
(119) Report For the Year 1985, S-139.
(120) age, S(11-13).
(121) Bu analiz 1983 yılı öncesini kapsamaktadır; kaynak yetersizliği nedeniyle genel nitelikli ve kısa olarak yapılmıştır.
(122) William H. Baughn, Donald R. Mandich, "The Role of Foreign Banks in International Banking", The International Banking Handbook, Dow Jones - Irwin, 1983, S (64-65).

II- Türkiye'de Bankacılık

Bankacılık alanındaki ilk faaliyetler 19. yy'ın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. 38'i yabancı olmak üzere, 1923 yılına gelinceye kadar 64 banka kurulmuştur. Sözü edilen dönemde bankacılık sistemi içinde yabancı bankalar ulusal bankalardan daha etkili faaliyet göstermişler, bu faaliyetler çoğunlukla dış ticarete kredi sağlamak ve Hazineye borç vermek şeklinde yoğunlaşmıştır. (1).

Kurulan yabancı bankalar içinde en önemlisi Osmanlı Bankası'dır. 1863 yılında kurulmuş olan Osmanlı Bankası, 1930 yılına kadar emisyon bankası olarak faaliyetlerini sürdürmüştür; T.C. Merkez Bankası kurulduktan sonra, bir ticaret bankasına dönüşmüştür.

1923 yılına gelinceye kadar geçen süre içinde kurulan en önemli ulusal banka ise T.C. Ziraat Bankası'dır. Ziraatin ülke düzeyinde geliştirilmesi amacıyla 1863 yılında kurulan T.C. Ziraat Bankası en eski ulusal banka olarak bankacılık geleneğinin de temelidir.

Kurulan ulusal bankalar çok dar kapsamlı faaliyetleri ile bankacılık geleneğinin gerçek anlamda oluşmasına, birikimin sağlanmasına gereğince katkı sağlayamamış; yabancı bankalar ise çoğunlukla geldikleri ülkenin çıkarları doğrultusunda faaliyette bulunmuşlardır.

A- Türk Bankacılık Sisteminin Yapısı

Türkiye'de bankacılığın gerçek anlamda ortaya çıkışı ve bugünkü yapısının oluşumu Cumhuriyet'ten sonradır.

TABLO-1: 31.8.1988 İtibariyle Türkiye'de Bankalar

	Toplam	Kamu	Özel
Merkez Bankası	1	1	-
Ulusal Ticaret Bankaları	32	8	24
Ulusal Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6	4	2
Yabancı Bankalar (x)	21		

(x) Bir tanesi yatırım bankasıdır

Kaynak: T.B.B. Aylık Göstergeler Ekim 1988.

1- Merkez Bankası. AT üyeleri Merkez Bankalarının sahip olduğu yetkilerle donatılmış bulunan ve Türk bankacılık sistemi içinde klasik Merkez Bankası işlevlerini yerine getiren banka Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'dır; 1931 yılında faaliyete geçmiştir. Kurulduğunda sermayesinin % 15'i doğrudan Hazineye ait olan T.C. Merkez Bankası, 1970 yılında çıkarılan 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu ile sermayesinin en az % 51'i Hazine'ye ait bir banka konumuna gelmiştir. 1999 yılına kadar para basma yetkisini tek başına elinde bulunduracağı hükme bağlanmış olan T.C. Merkez Bankası, kanunlardan almış olduğu yetkiyi özerk olarak kullanan bir anonim şirkettir.

Bankanın amacı ülkenin ekonomik gelişmesine yardım etmek, görevleri ise Türk parasının gelecekteki istikrarını sağlamak için gereken önlemleri almaktır (2). Merkez Bankası bu amaca ulaşmak, görevlerini yerine getirebilmek için bazı yetkilerle donatılmıştır. Yetkilerini kullanarak bankacılık sisteminin düzenli ve ekonominin içinde bulunduğu ortama uygun olarak çalışmasını sağlar. Bu amaçla yaptığı işlemleri şöyle sıralamak mümkündür (3):

a- Bankalara kaynak sağlanması. Merkez Bankası, bankalar tarafından getirilen belli koşulları haiz ticari senet ve vesikaları reeskonta kabul ederek; altın, döviz ve tahvil karşılığı bankalara avans vererek; kurye kredisi açarak bankacılık sistemine likidite sağlayabilmektedir.

b- Zorunlu karşılıkların (mevduat munzam karşılığı ve likidite oranı) tespit edilmesi. Bankalar toplamış oldukları mevduatın belli bir oranını Merkez Bankası'na yatırmakla yükümlüdürler. Ayrıca belli bir oranını da likit olarak ellerinde tutarlar. Ekonominin ve bankacılık sisteminin likidite durumuna, başka bir ifade ile parasal genişlik durumuna göre bu oranlar arttırılmakta veya azaltılmaktadır.

c- Faiz oranlarının belirlenmesi. Mevduat ve kredi işlemlerine uygulanacak faiz oranlarını belirleme veya serbest bırakma yetkisi Bankalar Kanunu ile Bakanlar Kurulu'na verilmiştir. Bakanlar Kurulu da bu yetkisini Merkez Bankası'na devredebilmektedir. Böylece mevduat ve kredi faizlerini belirleme veya serbest bırakma yetkisi de Merkez Bankası'na geçmiş olur.

d- Bankalararası para piyasasında aracılık işlevinin yerine getirilmesi(4). Vadeleri 1 gün ile 3 ay arasında değişebilen, faizlerin arz ve talep koşullarına göre oluştuğu bu piyasa sayesinde nakit ihtiyacı olan bankalar kısa süreli bu ihtiyaçlarını Merkez Bankası'na başvurmaksızın, nakit fazlalığı olan banka veya bankalardan karşılayabilmektedir. Ekonominin likidite durumuna göre seyreden "Interbank" faiz oranlarını ve işlem hacmini izleyen Merkez Bankası, para politikasını yönlendirmede gerekli sinyalleri buradan almaktadır.

e- Açık piyasa işlemleri yapılması. Faiz oranlarını ve ekonominin likidite durumunu düzenlemek amacıyla Merkez Bankası menkul kıymet alıp satmaktadır. Gelişmiş piyasa ekonomilerinde Merkez Bankalarının en çok kullandığı bir para politikası aracı olan açık piyasa işlemleri (5) Türkiye'de devlet iç borçlanma senetlerinin geri satım vaadi ile alınması veya geri alım vaadi ile satılması biçiminde sürdürülmektedir (Açık piyasa işlemleri 4 Şubat 1987 tarihinde başlatılmıştır.).

2- Ulusal ticaret bankaları

Ulusal ticaret bankaları sermayelerinin kamu veya özel sektöre ait olmasına göre iki gruba ayrılırlar:

a- Kamu sermayeli bankalar (Bkz. EK-1). İlgili oldukları alanlara kredi açmak, üretimi arttırmak amacıyla özel yasalarla kurulmuşlardır. İçlerinde en önemlisi, aynı zamanda Türkiye'nin en büyük bankası olan T.C. Ziraat Bankası'dır; kökeni Memleket ve Menafî Sandıkları'na dayanır. Bu sandıklar tarım kesimine ucuz kredi vermek amacıyla kurulmuşlar,

bu sandıkların faaliyetlerini üstlenmek üzere 1888 yılında Ziraat Bankası kurulmuştur. Ziraat Bankası 1937 yılında bir İktisadi Devlet Teşekkülü haline getirilmiş, ünvanı T.C. Ziraat Bankası olmuştur.

Grupta yer alan diğer kamu sermayeli bankalar şunlardır: Türkiye Emlâk Kredi Bankası (Konut yapımına destek almak amacıyla 1926 yılında kurulmuş; 1988 yılında Anadolu Bankası ile birleştirilmiş, ticaret ünvanı Konutbank-Türkiye Emlâk Bankası- olarak değiştirilmiştir.), Sümerbank (Porselen ve tekstil endüstrisinde faaliyette bulunmak amacıyla 1933 yılında kurulmuştur.), Etibank (Madencilik ve enerji alanlarında faaliyette bulunmak amacıyla 1935 yılında kurulmuştur.), Türkiye Halk Bankası (Esnaf ve Sanatkârların kredi gereksinimlerini karşılamak amacıyla 1938 yılında kurulmuştur.), Denizcilik Bankası (Denizcilik alanında teşebbüsler kurulması ve işletilmesi amacıyla 1952 yılında kurulmuştur.), Vakıflar Bankası (Taşınır, taşınmaz mal karşılığında kredi açmak, ortaklıklar kurmak amacıyla 1954 yılında kurulmuştur.), Türkiye Öğretmenler Bankası (Memur ve öğretmenlere konut yapımı için taşınmaz mal ipoteği karşılığında kredi açmak amacıyla 1959 yılında kurulmuştur.).

Özel amaçlı olarak kurulmuş bulunan kamu sermayeli bankalar ticaret bankası faaliyetlerini de yerine getirmektedir (Hatta Vakıflar Bankası ve Töbank bir ticaret bankasından farksız olarak faaliyette bulunmaktadır.). Grup içinde yer alan bankaların kısa vadeli kredilerinin toplam kredilerine oranı 1987 sonu itibariyle % 38'dir (6).

b- Özel sermayeli bankalar (Bkz. EK-2). Değişik zamanlarda kurulmuşlardır. Birbirinden farklı özelliklere sahiptirler; bazılarının şubesi çok (T.İş Bankası'nın 900, Akbank'ın 600'ü aşkın şubesi var), bazılarının az sayıdadır (BNP-AK, Tekstilbank, Finansbank, Netbank'ın 1 şubesi var); bazıları belli alanlarda (Uluslararası, İktisat Bankası ve Dışbank dış ticarete, Netbank turizmde) uzmanlaşmış, birçoğu genel amaçlı faaliyette bulunmaktadır. Sermayesinde başka bir bankanın pay sahibi olduğu bankalar (Dışbank, BNP-AK) yanında çok ortaklı bankalar (T.İş Bankası, Tütünbank, Finansbank, Koç-Amerikan Bank) da bulunmaktadır. Bu grupta yer alan bankaların verdikleri kredilerin çoğu kısa vadeli (1987 sonu değerlerine göre kısa vadeli kredilerinin toplam kredileri içindeki payı % 84'tür) (7).

Türkiye'nin en büyük 5 bankasından 3'ü T.İş Bankası, Akbank ve Yapı Kredi Bankası bu grupta yer almaktadır. Grup içinde T.İş Bankası'nın ayrı bir yeri vardır: Sermayesinin tamamı Atatürk tarafından taahhüt edilmiş ve dörtte biri Atatürk tarafından ödenmiştir. 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde dile getirilen görüş ve öneriler doğrultusunda, sermayesine hükümetin de katıldığı bir özel banka olarak, sanayi ve ticaretin geliştirilmesi amacıyla kurulmuştur. İsmi Atatürk tarafından konulan T.İş Bankası'nın kuruluşunda Fransa'daki iş bankaları (banques d'affaire) örnek alınmıştır.

TABLO-2: Mevduat ve Kredilerin Bankalar Arasındaki Dağılımı

	Ulusal Ticaret Bankaları		Yabancı Bankalar	Kalkınma ve Yatırım Bankaları
Toplam Krediler	1986	% 84,4	% 2,6	% 13
	1987	% 85	% 2,5	% 12,4
Toplam Mevduat	1986	% 96,4	% 3,5	% 0,1
	1987	% 96,3	% 3,6	% 0,1

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 1986 ve 1987

3- Yabancı bankalar (Bkz. EK-3)

Özellikle 1980 yılından başlayarak Türkiye'ye gelmeye başlayan yabancı bankalar çoğunlukla dış ticaret alanında faaliyet göstermektedirler. Dış ticaretin finansmanı ile ilgilenen bu bankalar, teminat mektupları vermekte, döviz işlemleri yapmaktadırlar.

Yabancı bankaların faaliyeti toptancı bankacılık biçiminde görülmektedir. Az sayıda müşteri ile çalışır, büyük tutarlı işleri yaparlar. Şubeleri de genellikle az sayıdadır (8). Yüksek teknoloji ile faaliyette bulduklarından çabuk hizmet vermektelerdir. İçlerinden 6 tanesi Avrupa Topluluğu üyelerinin bankası ve/veya şubesidir. 1987 sonu itibariyle açılmış bulunan yabancı banka temsilciliklerinin sayısı 17'dir. Bunlardan 10 tanesi AT üyeleri bankalarına aittir.

Kaynaklarının önemli bir bölümü döviz tevdiatı ve Türk Lirası mevduatından oluşan bu bankalar plasmanlarını çoğunlukla kısa vadeli olarak yapmaktadırlar (1987 sonu değerlerine göre toplam kredilerinin % 79'u kısa vadelidir.).

Kuruluş, şube açma gibi konularda Bankalar Kanunu'na tâbidirler. Bu nedenle anonim şirket statüsünde kurulurlar; müteakabiliyet koşullarına bağlıdırlar. Türkiye'ye getirmeleri gereken asgari öz sermaye miktarları Bankalar Kanunu'nda belirtilmiştir.

Yabancı bankaların Türkiye'ye gelişleri ile Türk bankalarının ilgili ülkelerde şube açmaları arasında bir bağlantının varlığı saptanamamıştır. AT içinde Almanya, Türk bankalarının nispeten yaygın faaliyet gösterdikleri ülkedir. Oysa Türkiye'de faaliyette bulunan bankalar içinde Almanya lehine bir durum saptanamamıştır (9).

4- Kalkınma ve yatırım bankaları (Bkz. EK-4)

Bu grupta hem kamu hem de özel bankalar vardır.

a- Kamu sermayeli bankalar. Bu bankalardan birincisi İller Bankası'dır. Kentlerin kalkınmasına katkıda bulunmak ve çeşitli kamu hizmetlerini gerçekleştirmek amacıyla faaliyette

bulunur. Her türlü bankacılık hizmetlerini de yapan banka bir kamu yatırım bankası niteliğindedir (10).

İkinci banka Türkiye Kalkınma Bankası'dır. Yurt içindeki ve yurt dışındaki tasarrufları Türkiye'nin hızlı ve yaygın sanayileşmesine yönlendirmek ve geniş kitlelere yayılmasını sağlamak amacıyla faaliyette bulunmaktadır (11). Mevduat toplayan ve döviz üzerinden tahvil çıkarabilen Türkiye Kalkınma Bankası her türlü kredi verebilmektedir.

Üçüncü banka Türkiye Turizm Bankası'dır. Fonları öz kaynaklarından, dış kredilerden ve T.C. Merkez Bankası kredilerinden oluşur. Bu kaynaklarını orta ve uzun vadeli olarak turizm kredisi olarak verir. Bir kalkınma bankası olan Türkiye Turizm Bankası turistik tesisler kurup işletebilmekte, ancak mevduat toplamamaktadır.

Bu gruba giren dördüncü banka ise Türkiye İhracat Kredi Bankası'dır. Bankanın eski adı Devlet Yatırım Bankası'dır (12). 1987 yılında DYB Bakanlar Kurulu kararı ile ihracatın geliştirilmesi, ihraç ürünleri için yeni pazarlar bulunması ve ihracatın (garantiler yoluyla) desteklenmesi amacıyla yeniden düzenlenmiş, Eximbank'a dönüştürülmüştür. Başlıca kaynakları özkaynaklar, tahvil ihracından elde edilen fonlar, Hazinesinin açtığı avans ve krediler ile İktisadi Devlet Teşekkülleri tevdiatından oluşur.

İller Bankası hariç, diğerleri çoğunlukla orta ve uzun vadeli kredi vermektedirler.

b- Özel sermayeli bankalar. Özel sermayeli kalkınma bankalarından biri Sınai Yatırım ve Kredi Bankası'dır. 6 ticaret bankası tarafından 1963 yılında kurulmuştur. Amacı mevcut veya kurulacak özel sınai teşebbüslere orta vadeli yatırım ve işletme kredisi sağlamak, yerli ve yabancı özel sermayenin Türkiye'de özel teşebbüs tarafından kurulacak endüstrilere iştirak etmesini sağlamak, Türkiye'de menkul değerler piyasasının kurulup gelişmesine yardımcı olmaktır (13). T.C. Merkez Bankası'ndan, yurt içi ve yurt dışı bankalardan, tahvil ihracından ve özkaynaklarından biraraya getirdiği (sağladığı) fonları, tespit edilen amaçlar doğrultusunda orta ve uzun vadeli kredi biçiminde plase eder.

Özel sermayeli kalkınma bankalarından ikincisi Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'dır. TSKB özel endüstrinin kurulması, mevcut olanların geliştirilmesi amacıyla 1950 yılında kurulmuştur. Bu amaca yönelik olarak, sanayicilere orta ve uzun vadeli Türk lirası ve döviz kredisi vermektedir (14). Kaynak yapısı SYKB'na benzeyen TSKB orta ve uzun vadeli kredi yanında kısa vadeli kredi de vermektedir. SYKB gibi TSKB da mevduat kabul etmemektedir.

Bu grupta yer alan özel sermayeli bankalardan üçüncüsü Yatırım Bankı'tır. 1988 yılında faaliyete başlayan bu banka, yabancı bir bankadır ve mevduat kabul etmemektedir.

5- Kamu Otoritesi ve Bankalar. AT üyelerinde olduğu gibi Türkiye'de de bankalar, hükümetin tespit ettiği ve Merkez Bankası'nın uyguladığı para ve kredi politikaları ilkelerine uymak zorundadırlar. Bu zorunluluk ekonomideki likidite düzeyinin istenen biçimde oluşmasını sağlamak için gereklidir.

Ekonominin parasal genişlik durumunun kontrol edilmesinde, dolayısıyla para ve kredi politikalarının yürütülmesinde bankaların faaliyetlerinin kontrol edilmesi çok önemlidir. Ekonomide fiyat artışlarının yükselmesiyle birlikte yürürlüğe konan 24 Ocak 1980 istikrar tedbirleri, nominal genişlemenin önlenmesini önde gelen amaçlar içinde saymıştır. Faiz oranları yükseltılarak harcamaların azaltılması amaçlanmıştır.

Ancak şunu belirtmek gerekir ki, parasal genişlemenin kontrol edilmesi yalnızca istikrar tedbirlerine özgü bir durum değildir. Söz konusu kontrol likidite düzeyinin istenen miktarda olması, gerektiğinde artırılıp azaltılmasını anlatır. Bu nedenle parasal genişlemenin kontrolü, başka bir ifade ile para ve kredi politikası uygulamaları enflasyon ve deflasyon durumlarında günceldir.

Bankacılık sisteminde para otoritelerinin para-kredi politikalarının yürütülmesinde yararlanabilecekleri çeşitli araçlar vardır. Kanuni karşılıklar, reeskont oranı, kredi sınırlamaları ve selektif (seçici) kredi faiz politikaları, açık piyasa işlemleri gibi. Bu araçlar para-kredi politikasının uygulanmasında bankaların istenen doğrultuda faaliyet göstermesi ve ekonominin parasal genişliğinin ayarlanması konusunda T.C. Merkez Bankası'nın bankalara başlıca müdahale araçlarıdır.

Devlet tahvilleri ve Hazine bonoları da, çoğunlukla bankalar aracılığı ile ekonomiye sokulan ve ekonomideki likidite düzeyinin oluşumuna etki eden finansal araçlardır. Ancak bunlar önce belirtilen para politikası araçları kadar, söz gelimi kanuni karşılıklar kadar, etkili olmamaktadır. Bu senetlerin piyasa faizleri ile olan bağları aşağıya doğru zayıftır. Başka bir ifade ile faizleri bu senetler aracılığı ile aşağıya çekmek, bir referans faiz oluşturmak pek mümkün olmamaktadır. Aynı durum reeskont oranları ile faizler arasında da mevcuttur. Faizlerin aşağıya doğru katı olması, piyasa koşullarında aşağıya çekilmesinin çok zor olması para ve kredi politikasının etkinliğini azaltan faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

6- Denetim. Türk bankacılık sisteminde bankaların denetlenmesi, bankaları kalkınma planları ve yıllık programlar doğrultusunda faaliyette bulunmaya yöneltmeyi amaçlamaktadır. Genel olarak bu amaçla yapılan denetim iki başlık altında ele alınabilir:

a- İdari denetim. Bankaların idari yönden denetimi sisteme girişte başlar. Türkiye'de bankacılık yapabilmek için Bakanlar Kurulu'ndan izin almak gerekir (15). Türkiye'de kurulacak veya şube açacak yabancı bankalar da bu yükümlülüğe tâbidir. Hukuksal düzenlemelerde, kurulacak yabancı bankanın AT üyesi ülkenin bankası olup olmaması önemli değildir; Kanunda bu konuda bir ayırım yapılmamıştır.

İşleyiş aşamasında bankalar T.C. Merkez Bankası tarafından tespit edilmiş olan para ve kredi politikası araçlarına uygun olarak faaliyet göstermek zorunda bulunmaktadırlar. Başka bir ifade ile hangi vadelerle mevduat toplayacakları, buna ne kadar faiz verecekleri ve toplanan mevduatın ne kadarını kredi olarak verebilecekleri konusunda T.C. Merkez

Bankası'nun tespit ettiği kararlara uymakla yükümlüdürler. Buna ilave olarak bankaların verecekleri kredilerin müşterileri arasında dağılımı ve toplam kredi miktarı belli esaslara bağlanmıştır. Bankalar Kanunu'nda belirtilen bu esaslara (16) uyulması zorunludur.

İlgili yasalar (17) ve bundan kaynaklanan yetkilerle alınmış kararlarda belirtilen esaslara uyulması ve bunun denetimi idari denetim konusuna girmektedir.

b- Mali denetim. Banka faaliyetlerinin mali bünyelerini olumsuz yönde etkilemesini önlemek amacıyla yapılan denetimler mali denetimi oluşturur. Buna göre bankaların mevduat munzam karşılık oranı, dispoabilite oranı, döviz likidite oranı, döviz tevdiat hesabı kullanım oranı ve kur riski gibi oranlar (18) ekonominin gereklerine ve bankaların içinde bulunduğu duruma göre Merkez Bankası tarafından belirlenir. Bankalar Kanunu'na tâbi olarak faaliyette bulunan bütün bankalar TL/döviz işlemlerinde bu oranlara uymakla yükümlüdürler. Merkez Bankası bankaların bu yükümlülükleri hangi ölçüde yerine getirdiklerini denetlemektedir.

Bankacılık sisteminin denetimi ile ilgili olmak üzere Merkez Bankası banka müşterilerinin risk durumlarını nezdinde toplamak amacıyla bir risk santralizasyonu teşkilatı kurmuştur. Burada bankaların vadesinde ödenmeyen senetlere ilişkin yaptıkları protestoları toplamakta, diğer bankalara duyurulmaktadır (19).

B- Türk Bankacılık Sisteminin Gelişimi

1923 yılından başlayarak Türk bankacılık sisteminin gelişimi 5 döneme ayrılabilir: Ulusal bankacılık dönemi, devlet bankacılığı dönemi, özel bankacılık dönemi, planlı dönem ve dışa açılma dönemi.

1- Ulusal bankacılık dönemi (1923-1932)

Cumhuriyet öncesi, kaynaklarının yetersiz oluşu nedeniyle yabancı bankaların etkinlikleri karşısında ulusal bankaların yetersiz kalmaları, 1923 yılından başlayarak ulusal bankacılık akımını güçlendirmiştir. İzmir İktisat Kongresi'nde, dağınmış bir şekilde bulunan sermayenin toplanabilmesi, düzenlenebilmesi için teminat karşılığı ticari kredi veren bankalara göreksinim olduğu dile getirilmiş (20); Kongre'de belirtilen görüş ve öneriler doğrultusunda, 1923-32 yılları arasında, çoğunluğu özel bankalardan oluşan 33 ulusal banka kurulmuştur. Söz konusu dönem içinde kurulan yabancı bankaların sayısı 6'dır.

Ulusal bankacılık döneminde kurulan bankalar içinde en önemli olanı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'dır. 1931 yılında faaliyete geçen banka Türkiye'nin ilk ve tek Merkez Bankasıdır. Osmanlı Bankası'nun para basma yetkisi 1947 yılına kadar sürmüştür ancak para basma yetkisi T.C. Merkez Bankası'na verildikten sonra bir daha basmamıştır. Bu dönemde kurulan bankalardan bazıları şunlardır: T.İş Bankası (1924), T.Sınai ve Maadin Bankası (1925 yılında kurulan bu banka Türkiye'nin ilk kalkınma bankasıdır; 1932 yılında kurulan Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası'na devredilmiştir.), Emlâk ve Eytam Bankası (1927 yılında kurulmuş; 1946 yılında kurulan Türkiye Emlak Kredi Bankası'na devredilmiştir).

2- Devlet bankacılığı dönemi (1933-1944)

1930'lu yılların başında Türkiye'de yeni bir gelişme stratejisi uygulamaya konmuştur. Bu strateji Kamu İktisadi Teşebbüsleri aracılığı ile sınıai yatırımlarda bulunarak ekonomik kalkınmanın sağlanmasına yöneliktir ve bu anlayışla Beş Yıllık Sanayi Planları hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur (21). Söz konusu makro ekonomik önlemler bankacılığa kamu bankalarının geliştirilmesi biçiminde yansımıştır. Dönem içinde kurulan 9 ulusal bankadan 7'si -iki Halk Sandığı (22) dahil- kamu bankasıdır; bu dönemde ayrıca hiçbir yabancı banka kurulmamıştır.

Devlet bankacılığı döneminde kurulan bankalardan bazıları şunlardır: Sümerbank (1933) Belediyeler Bankası (1933 yılında kurulan bu bankanın adı, faaliyet alanı da genişletilerek, 1945 yılında İller Bankası olarak değiştirilmiştir.), Etibank (1935), Türkiye Halk Bankası (1938), Denizbank (1938 yılında kurulan bu banka 1940 yılında faaliyetini sona erdirmiş, görevlerini 1952 yılında kurulan Denizcilik Bankası üstlenmiştir), Yapı Kredi Bankası (1944).

3- Özel bankacılık dönemi (1945-1962)

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile ekonomik hayat canlanmış; savaş yıllarının yarattığı kıtlıklar ve enflasyon, özellikle ticaret ve tarım sektörlerinde varlıklı bir sınıfın doğmasına, güçlenmesine yol açmış ve özel kesimde sermaye birikimi hızlanmıştır. Diğer taraftan Batı ülkeleri ile yakın ekonomik ve politik ilişkilere girilmiş, yabancı ülkelere ve uluslararası finans kuruluşlarından kredi alma olanakları genişlemiştir. Ekonomik konjonktürdeki söz konusu değişmelere ilave olarak önemli bir siyasal gelişme olmuş, iktisadi devletçilik ilkesi yerine daha liberal ve özel sektörü destekleyici bir politikayı benimseyen Demokrat Parti kurulmuş ve 1950 yılında iktidara geçmiştir (23).

Bu ortam içerisinde özel bankalar hızla artmaya başlamıştır. 1945 - 1962 yılları arasında kurulan 30 ulusal bankadan 25'i özel bankadır. Ekonomideki nominal genişlemeler (24) mevduata kaynak yaratmış, çok sayıda bankanın kurulması için uygun bir ortam hazırlamıştır. 1948-1960 arasında tasarruf mevduatı 10.5, krediler 9.2 kat artmıştır (25). Aynı dönemde kurulan özel banka sayısı 23'tür.

Bankalar bu hızla çoğalırken mali yapıları aynı ölçüde gelişmemiş, istikrar tedbirleriyle (1958) birlikte bankacılıkta tasfiyeler başlamıştır. 1957-1962 yılları arasında tasfiye olan ya da başka bir banka ile birleşen bankaların sayısı 10'dan fazladır.

Özel bankacılık döneminin kurumsal özellikleri arasında 7129 sayılı Bankalar Kanunu'nun çıkarılması (1958); bankacılık mesleğinin gelişmesi ve bankalar arasında dayanışmanın sağlanması, haksız rekabeti önleyici kararların alınması ve uygulanması amacıyla Türkiye Bankalar Birliği'nin kurulması (1958); tasarruf sahibini güvence altına almak amacıyla T.C. Merkez Bankası nezdinde Bankalar Tasfiye Fonu'nun kurulması (1960) sayılabilir (Söz konusu fon 1983 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulunca buraya devredilmiştir).

Dönem içinde kurulan bazı bankalar şunlardır: T.Garanti Bankası (1946), Akbank (1948), Denizcilik Bankası (1952), T.Vakıflar Bankası (1954), Pamukbank (1955), T.Öğretmenler Bankası (1959), Anadolu Bankası (1962 yılında iki bankanın birleştirilmesi ile kurulan Anadolu Bankası 1988 yılında T.Emlak Kredi Bankası ile Konutbank adı altında birleşmiştir).

4- Planlı dönem (1963-1979)

Beş Yıllık Kalkınma Planları'nın uygulanmaya başladığı bu dönemde, banka kaynaklarının hangi alanlarda ve nasıl kullanılacağı yine planlarda belirtilmiştir. KİT'lerin ve özel sektörün orta-uzun vadeli kredi gereksinimlerinin karşılanması amacıyla ihtisas bankaları kurulması öngörülmüş, yeni ticaret bankalarının olabildiğince az sayıda kurulması istenmiştir. Bu dönemde 3'ü kalkınma/yatırım bankası olmak üzere toplam 7 banka kurulmuştur. (Hiçbir faaliyette bulunmadan tasfiye edilen Maden Bankası da bu sayıya dahildir). Bu bankalardan bazıları şöylece sıralanabilir: Sınai Yatırım Kredi Bankası (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964 yılında kurulan DYB, 1987 yılında Türk Eximbank olarak yeniden örgütlenmiştir.), DESİYAB (1976 yılında kurulan DESİYAB 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası adını almıştır), Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (1964 yılında yabancı bir banka ile T.İş Bankası tarafından kurulmuş, 1970 yılında Dışbank adını almıştır), Arap-Türk Bankası (1977).

TABLO-3: Dönemler İtibariyle Türkiye'de Bankalar ve Şubeleri

	1923	1932	1944	1962	1979	1987
Ulusal Bankalar	18	45	34	47	40	40
Şubeler	382	363	1697	5665	6337
Yabancı Bankalar	18	15	9	5	4	17
Şubeler	101	42	62	104	104
Toplam Bankalar	36	60	43	52	44	57
Toplam Şubeler	420 (x)	483	405	1759	5749	6441

(x) Tahmin

Kaynaklar: Cumhuriyet dönemi Türk Bankacılık Sistemi, A. Yüzgün; Türkiye'de Bankacılık, Ö.Akgüç; T.B.B.

5- Dışa açılma dönemi (1980—)

24 Ocak 1980 tarihinde alınan tedbirler ekonomide serbest piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırmayı amaçlamıştır. Söz konusu tedbirlerle Türkiye'de bankacılık dışa açılmaya başlamıştır. 1980-1987 yılları arasında 25 banka kurulmuştur. Bunların 17'si yabancı bankadır. 70 sayılı Bankalar Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1983) ve 3182 sayılı Bankalar Kanunu (1985) bu dönemde yapılmış başlıca yasal-yönetmelik düzenlemeleridir.

Bankacılığın en hareketli geçen bu döneminin genel karakteristiği 5 başlık altında ele alınabilir.

a- Dışa açılma sürecinde yeni gelişmeler

i- Yabancı bankaların Türkiye'ye gelişleri (Bkz. EK-3), Türk bankacılığının dışa açılmasının birinci yönünü oluşturur.

1980 yılında ekonomide liberasyona paralel olarak dış ticaret ve kambiyo rejiminde yapılan değişikliklerle kalkınmada yabancı sermaye desteği sağlamak, yabancı sermayenin Türkiye'ye gelişini teşvik etmek amacıyla alınan önlemler, önemli alım gücüne (buying power) sahip Orta Doğu ülkeleriyle ekonomik ve sosyal ilişkilerin gelişmesi, bölgede önemli bir bankacılık merkezi olan Beyrut'un bu özelliğini yitirmesi ve transit taşımacılık ticareti bakımından Türkiye'nin öneminin artması uluslararası bankacılık alanı olarak Türkiye'ye bir avantaj sağlamıştır. Ekonomik gelişme ve ekonominin uluslararasılaşması sürecine koşut olarak, faizleri yükseltmek için 1980'den sonra uygulamaya konan sıkı para politikalarının yarattığı olanaklar, banka hizmetlerinin çeşitlenmesi ve buna artan talep, son yıllarda Türkiye'de yabancı bankaların hızla artmasının birincil nedenidir (26).

Yabancı bankalar içinde AT'na üye ülkelerin bankalarının nicelik olarak payı % 30'dur. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, 21 yabancı bankadan 7 tanesi AT kökenlidir.

Söz konusu bankaların Topluluk üyeleri arasındaki dağılımı ise dengesizdir: 3 Fransız bankası, Lüksemburg, İngiltere, Hollanda ve İtalya'dan birer banka. Dikkati çeken noktalardan biri de Türkiye'nin ekonomik ilişkilerinin nispeten yoğun olduğu Almanya'nın banka açmamış olmasıdır. Almanya'nın diğer ülke bankaları aracılığı ile bu tür faaliyetleri sürdürebileceği düşünülse bile, ilişkilerin yoğunluğu Almanya'nın Türkiye'de hiç değilse 1 banka açmış olması gerektiğine işaret etmektedir.

Yabancı bankalar grubunun bilançolarında öz kaynakların payı % 7.6, yurt dışı banka kredilerinin payı % 4.7'dir. Buna karşılık bilançolarında toplam mevduatın payı % 68'dir (mevduatın % 24'ü döviz tevdiatıdır) (27). Bu duruma göre, yabancı bankaların kaynakları çoğunlukla topladıkları mevduattan oluşmakta; yabancı sermaye getirmede ve uluslararası kredi sağlamada nispeten etkisiz kalmakta; çoğunlukla, Türk bankalarının potansiyel olarak kullanılabileceği kaynakları kullanmaktadırlar (28).

Yabancı bankaların Türkiye'de faaliyetinin bir başka biçimdeki görünümü de açmış oldukları temsilcilik bürolarıdır. 1987 sonu itibarıyla 5 F.Alman, 2 İngiliz, 1 Belçika, İtalyan ve Lüksemburg bankası olmak üzere AT kökenli bankalar 10 temsilcilik bürosu açmışlardır. AT dışından temsilcilik açmış bankalar da vardır: 4 ABD, 1 Bahreyn, Japonya ve SSCB olmak üzere 7 temsilcilik bürosu (29).

ii- Türk bankalarının yurt dışındaki faaliyetleri, bankacılığın dışa açılmasının ikinci yönünü oluşturur. Türkiye 1980'lere kadar ithal ikamesine önem veren kalkınma stratejisi izlemiş, bankacılık da buna koşut olarak içe dönük (inward-looking orientation) gelişme

göstermiştir. Ancak, 1970'lerde yurt dışındaki işçi dövizlerinin Türkiye'ye transferinin önemli düzeye çıkması, Türk bankacılık sisteminin dışa açılması ya da uluslararasılaşması için bir güdü (initial impetus) olmuştur (30).

1970'li yıllarda yaygınlaşan dövize çevrilebilir mevduat (DÇM) uygulamaları, 1980'lerde başlatılan dışa açılma politikası ve kambiyo rejiminde 1984 yılında getirilen esneklik yaratıcı değişiklikler, bu bağlamda döviz tevdiat hesaplarının (DTH) yaygınlaştırılması bankacılığın dışa açılması yönünde doğrudan veya dolaylı etki yapan gelişmelerdir.

Tablo 4'te Türk bankalarının yurt dışında açmış oldukları şube, temsilcilik ve irtibat büroları görülmektedir. Buna göre şubelerin çoğu Kıbrıs'ta, temsilcilikler ise çoğunlukla F.Almanya'da açılmıştır. Bu türden bir dağılım dengeli değildir. Kıbrıs'ın özel konumu ve F.Almanya'da Türk işçilerinin yoğunluğu dikkate alındığında bu yargı güç kazanmaktadır. Yine, AT üyelerinden yalnızca iki tanesinde şube açılmış olması Türk bankalarının AT içindeki faaliyetlerinin yetersizliğinin sayısal bir göstergesidir.

TABLO- 4: Yurt Dışındaki Türk Bankaları

	Avrupa Topluluğu Üyeleri				Kuzey Kıbrıs	ABD	Diğer	Toplam
	Almanya	Fransa	Hollanda	İngiltere				
Şube	2	—	—	2	8	1	1	14
Temsilcilik	39	1	7	5	—	3	7	62
İrt. Bürosu	21	—	—	—	—	—	1	22

Kaynaklar: Banking In Turkey. The Istanbul Chamber of Commerce. Publication No: 1987-8; T.B.B. Bankalarımız 1987.

b- Banka faizleri ile ilgili yeni düzenlemeler

Ekonomide serbestleşmeye yönelik olarak alınan kararların bankacılığa yansımalarının bir başka biçimi de, o zamana kadar yasalar ve idari kararlarla belirlenen banka faizlerinin 1 Temmuz 1980 tarihinde serbest bırakılmasıdır. "Temmuz Bankacılığı" olarak da adlandırılan bu uygulama ile, kredi faizleri serbest bırakılmış, mevduat faizleri de bankalar arasında serbestçe kararlaştırılmıştır. Bankaların kendi aralarında centilmenlik anlaşması yaparak belirledikleri faiz oranları, enflasyon ve bankerlik uygulamaları ile sık sık değişmiş; değişim çoğunlukla yukarı çıkma, mevduat faizlerinin yükselmesi biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu eğilim nedeniyle mevduata verilecek faizler 1 Ocak 1983'de yeniden idari kararlarla belirlenmeye başlamış; bu uygulama 1 Temmuz 1987'ye kadar devam etmiştir. Bu tarihte kısmen serbest bırakılan mevduat faizleri 4 Şubat 1988'de T.C. Merkez Bankası'nca belirlenen bir üst sınıra tâbi tutulmuştur. Kredi faizleri ise bazı istisnalar dışında 1980 yılından beri serbesttir.

c- Bankacılıkta yaşanan mali sorunlar

Serbestleşme-dışa açılma dönemi, bankacılık alanında önemli mali krizlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu krizlerin oluşmasında en büyük etmen "batık kredi" olarak adlandırılan, açılan kredilerin geri ödenemeyişi olgusudur.

1983 yılında, mali bünyelerinin güçlendirilmesi mümkün olmayan, özkaynaklarını tamamen yitirmiş olan (31), aynı holdinge ait Hisarbank ve Ortadoğu İktisat Bankası ile bir başka holdinge ait İstanbul Bankası T.C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir. Yine 1983 yılında İşçi Kredi Bankası'nın, 1984 yılında Bağcılar Bankası'nın bankacılık yetkisi kaldırılmıştır.

1987 yılında T.Öğretmenler Bankası, içinde bulunduğu mali sıkıntı nedeniyle kamu sermayeli banka haline dönüştürülmüş; 1988 yılında Anadolu Bankası ile bir başka kamu bankası olan Türkiye Emlak Kredi Bankası, Konutbank (Türkiye Emlak Bankası) adı altında birleştirilmiştir. Aynı yıl Çaybank'ın bankacılık yetkisi kaldırılmıştır.

d- Döviz piyasaları ile ilgili düzenlemeler

Bankaların gereksinimleri olan TL tutarlarını Merkez Bankası'na ihtiyaç duymaksızın karşılamaları için 2 Nisan 1986'da Interbank para piyasası faaliyete geçmiştir. Bankaların döviz gereksinimlerini bankalar arasında kurulacak bir piyasada çözümlenmelerinin sağlanması ve böylece döviz hareketlerinin daha iyi izleneceği düşüncesi ve Interbank para piyasası mantığı ile Interbank döviz piyasaları kurulması çabalarına hız kazandırılmıştır (32). Bankalararası döviz ve efektif hareketlerini düzenlemek gerek ekonomideki gerekse sistemdeki döviz, efektif ve altın varlıklarının daha verimli kullanılmasını sağlamak amacıyla şu piyasalar kurulmuştur:

Piyasalar	Kuruluş Tarihi
1- TL karşılığı döviz alım satım piyasası	14 Eylül 1988
2- TL karşılığı efektif alım satım piyasası	14 Eylül 1988
3- Döviz karşılığı efektif alım satım piyasası	21 Eylül 1988
4- Efektif karşılığı efektif alım satım piyasası	21 Eylül 1988
5- Döviz karşılığı döviz alım satım piyasası	21 Eylül 1988
6- Döviz depoları piyasası	10 Ekim 1988
7- TL depoları karşılığı döviz depoları piyasası	10 Ekim 1988
8- TL karşılığı altın alım satım piyasası	---
9- Döviz karşılığı altın alım satım piyasası	---

Açılan 7 piyasada 1 gün ile 1 yıl vâdeli işlemler yapılmaktadır. Merkez Bankası bünyesinde faaliyette bulunan bu piyasalarda, Interbank para piyasası ve açık piyasa işlemlerine katılmak koşulu ile, bankalar, döviz büfeleri ve özel finans kurumları işlem yapabilmektedir. İşlemlerin şu an alt sınırı dövizler için 200.000 dolar veya eşiti, efektifler için 50.000

dolar veya eşitidir. Döviz piyasalarında Amerikan doları, F.Alman markı ve İsviçre frangı kullanılabilir. Bu paralarla yapılması gereken işlemler (teklif ve talepler) yukarıdaki alt sınırların katları olmak zorundadır. Piyasalara aynı koşullarda Merkez Bankası da teklif ve talepte bulunabilir; bunlar diğer teklif ve talepler gibi işlem görür. Fiyatın arz ve talep koşullarına göre serbestçe belirlendiği piyasalara Merkez Bankası aracı rolü ile katılır; alım satımlardan onbinde yarım oranında komisyon alır (33).

Döviz piyasalarının kurumsallaşması yaşamsal öneme sahiptir. Uygulama (geçen yaklaşık iki ay içinde piyasada faaliyette bulunan kurum sayısı 59, işlem hacmi 672.2 milyon dolar olmuştur (34)) bankalara ve ilgili diğer kurumlara becerilerini sınama olanağı sağlayacağı gibi taahhütlerinde daha duyarlı olma bilincini yaratabilir, döviz rezervleri üzerinde bir ödenetim mekanizmasının yerleşmesini sağlayabilir. Daha da ötesi, bankaların döviz açığı ve fazlası sorunlarını paralel piyasaya başvurmaksızın çözümlenmelerini sağlayabilir. Sistemin yerleşme ve başarı koşulları TL ve döviz arasındaki dengesizliğin tehdidi altındadır. Bankaların döviz satmak yerine döviz tutma ve alma arzusu ağır bastığı sürece temel dövizler rant elde etme hızlarını sürdüreceklerdir. Bu da piyasanın uzun dönemde istikrar ve başarısını olumsuz yönde etkileyebilir (35).

e- Özel finans kurumları

Uluslararası sermayenin teşvik edilmesi kapsamında Arap sermayesinin Türkiye'ye çekilmesi amacıyla 1983 yılında "Özel Finans Kurumları" denilen mali aracı kurumların oluşturulmasına olanak veren bir düzenleme yapılmıştır (36).

En az 100 ortaklı, asgari bir sermaye (1988 yılı için bu miktar 5 Milyar TL'dir.) ile, anonim şirket şeklinde kurulabilen ÖFK "faizsiz bankacılık" yapmaktadırlar:

– ÖFK topladığı fonlar karşılığında faiz adı altında bir ödemede bulunmaz. Yalnızca, katılma hesaplarında topladığı fonlar için kâr payı verir.

– ÖFK her türlü bankacılık işlemlerini yapabilir 16.12.1983 tarihli Özel Finans Kurumlarının kurulmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararına bağlı olarak faaliyet gösteren bu kurumlar, T.C. Merkez Bankası'nın denetiminde bulunmaktadır.

– ÖFK statü olarak banka sayılmamaktadır. Bu nedenle yürürlükte bulunan Bankalar Kanunu'na bağlı değildir.

ÖFK Türkiye'de ilk defa 1984 yılında kurulmuştur (37). Ortakları arasında çeşitli Arap ülkeleri bulunmaktadır. Bu kurumların amaçları, ilgili Bakanlar Kurulu kararında belirtilmiştir: ÖFK özet olarak yurt içinden ve yurt dışından topladığı fonları zirai, ticari faaliyet ve hizmetlerin finansmanında, ortak yatırımlarda, dış ticaretin finansmanında ve yatırım ekipmanlarının temin edilip taksitle satılması veya kiraya verilmesinde kullanılır (38).

ÖFK Türk mali sistemi içinde bankacılığı en yakından ilgilendiren bir görünüm arz etmektedir; çünkü bu kurumlar bankacılık yapmaktadırlar. Ancak, bu kurumların Türk bankacılık sistemini nasıl, hangi yönde ve ne ölçüde etkileyeceği konusunda kesin açıklamalarda bulunmak için biraz daha beklemek ve ona göre bir değerlendirme yapmak gerekir. Bu yüzden yalnızca ÖFK'nın varlığından ve Türk bankacılık sistemi ile yakından ilgili olduğundan söz etmekle yetinmeyi uygun görüyoruz.

C- Türk Bankacılık Sisteminin Genel Özellikleri

Türk bankacılık sisteminin bugün ulaşılmış olduğu düzeyine bakınca belirgin olarak 8 nokta dikkat çekmektedir.

1- Beş büyük bankanın varlığı

T.C. Ziraat Bankası, T. İş Bankası, Akbank, Yapı Kredi Bankası ile Türkiye Emlâk Kredi Bankası'ndan oluşan 5 büyük bankanın 1987 sonu itibariyle toplam banka aktifleri içindeki payı % 55, toplam tasarruf mevduatı içindeki payı % 72 (39), toplam krediler içindeki payı ise % 59'dur (40). Bu bankalar faizlerin serbest olduğu dönemlerde izlenecek faiz politikasının tespitinde önemli oranda söz sahibi olmuşlardır.

2- Holding bankacılığı.

Türkiye'de faaliyette bulunan hemen bütün özel ulusal bankalar belirli grup veya holdinglerin kontrolü / denetimi altındadır (Türk Ticaret Bankası ve T. İş Bankası kendi özel emekli sandıkları ile bir ölçüde Hazine'nin denetimi altındadır) (Bkz. Ek-2). Bankaların holdinglerin denetimi altında olmaları ekonomik açıdan bağımsız bir yönetim politikası izlemelerini güçleştirmektedir (41). Bu yapı, bankaların çeşitli mali sorunlarla karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır. Bankanın ait olduğu holding ekonomik açıdan güç durumda ise, kaynak ihtiyacı daha da artmakta, ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla almış olduğu kredileri geri ödemekte büyük güçlüklerle karşılaşmakta veya bu kredileri kısmen ya da tamamen ödeyemez duruma düşebilmektedir. Kredilerin geri ödenmesinde ortaya çıkan sorunlar yeni kredi ihtiyacı yaratmakta; bir kısır döngü oluşmaktadır. Almış olduğu kredileri geri ödemedede zorlanan kurum, içinde bulunduğu sorunları böylece bankaya da yansıtmakta, sonuçta hem söz konusu banka, ve onun etkisiyle hem de bankacılık sistemi bu durumdan olumsuz yönde etkilenmektedir. Geçmişte Türk bankacılık sisteminde bu türden olaylar ortaya çıkmış, kimi bankalar tasfiye edilmişlerdir.

3- Uzman bankalar.

Türkiye'de tarım, el sanatları, konut, tekstil, denizcilik, turizm vb. alanlarda uzmanlaşmış, bu alanlarda faaliyet göstermek üzere kurulmuş kamu bankaları vardır. Dış ticaretle uğraşan, bu alana destek veren ihtisas sahibi özel ticaret bankaları da varlıklarını sürdürmektedirler.

Bankacılık alanındaki bu yapılanma AT üyelerinde gözlenen yapılanmaya benzemekle beraber uygulamada çeşitli farklar ortaya çıkabilmektedir. İhtisas bankaları olarak kurulan

çoğu kamu bankaları sözü edilen alanlarda etkinlik göstermekle beraber birer ticaret bankası gibi çalışmaktadırlar. T.C. Ziraat Bankası ve Türkiye Emlak Kredi Bankası zor duruma düşen çeşitli bankalar için bir sığınak durumuna gelmişlerdir. Bu uygulama söz konusu bankaların mali bünyelerini bozucu bir durum yaratmaktadır.

Özel sermayeli ulusal ticaret bankaları içinde yeni oluşan bir eğilim var: Az şubeli uzman bankacılık. Özellikle dış ticarete uzmanlaşan bu bankalar bilançoları itibariyle sağlam bir mali bünyeye sahiptirler. Toptancı bankacılık (wholesale banking) yapmakta olan bu bankalar serbestleşme -dışa açılma politikalarıyla güncellik kazanan dış ticaret alanında başarılı sonuçlar elde edebileceklerdir.

4- İhtisas bankacılığı ile ticaret bankacılığının içiçe geçmesi (42).

Türkiye'de ihtisas bankaları aynı zamanda ticaret bankacılığı da yapmaktadırlar. Bu durum kamu ihtisas bankalarının hemen hepsinde görülmektedir.

TABLO- 5: Kamu İhtisas Bankaları Kredilerinin Dağılımı (%)

	Kısa Vadeli	Orta-Uzun Vadeli	İhtisas Kredileri
1986	34	5	61
1987	38	7	55

Kaynak: TBB, Bankalarımız 1986, 1987.

İhtisas bankalarının ticaret bankaları alanına giren işlerle uğraşmaları, bankacılık çevrelerinde de olumsuz karşılanmaktadır. Bu tepki iki nedene bağlanabilir. Birinci olarak, ihtisas bankalarının ticaret bankacılığı alanında faaliyet göstermesi diğer ticaret bankalarının çalışma alanının daralmasına, aralarında bir rekabet ortamının doğmasına neden olabilmektedir. Hele bu ihtisas bankaları kamu bankaları iseler, konumlarından dolayı çeşitli avantajlara sahip olduklarından, rekabet ortamı özel ticaret bankalarını daha da olumsuz etkileyebilmektedir.

Kamu ihtisas bankalarının ticaret bankacılığını da birlikte sürdürmelerine karşı oluşan tepkinin ikinci nedeni ise, ihtisas bankalarının ticaret bankacılığı yaparken asli görevlerini gereğince yerine getiremeyişleri olabilir. Kamu ihtisas bankaları belli görevleri yerine getirmek amacıyla kurulmuşlardır. Önce bunu başarmaları gerekir. İhtisas bankacılığı ile ticaret bankacılığı birer uzmanlık alanı olduğundan Türk bankalarının her iki alanda aynı anda rasyonel ve verimli çalışmaları bugünden mümkün değildir.

5- Posta tasarruf bankalarının yokluğu.

Kırsal kesimdeki atıl fonları toplayıp kaynak ihtiyacı duyulan alanlara plase etmeyi

amaçlayan yaygın şubeli tasarruf bankaları/sandıkları Türkiye'de yoktur. Ancak bunu büyük bir dezavantaj olarak değerlendirmek doğru olmaz. Yurt çapında yaygın şubeleri bulunan T.C. Ziraat Bankası bu işleri yapacak potansiyele sahiptir. AT üyelerinde görülen kurumların aynını oluşturmak, öze yönelik bir tutum olmaz; önemli olan işlevdir. Her ülkenin kurumu kendi koşullarının bir ürünüdür. O nedenle Türkiye'nin yapısına uygun bir organizasyona yönelmek daha doğru olur. Zaten tasarruf sandıklarından esinlenerek oluşturulmuş bulunan Emniyet Sandıkları istenen başarıyı elde edememiştir. Bu olgudan hareketle kaynak ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olacak, atıl kaynakları mobilize edecek etkin bir sistemin gerekli olduğunu, ancak Türkiye'nin bu sistemi, kendi bankacılık gelenek ve yapısına uygun olarak oluşturması gerektiğini belirtebiliriz.

6- Oligopolistik piyasa modeli.

AT üyelerinde görülen durumun bir benzeri olarak Türk bankacılık sisteminde sisteme giriş çıkışlar izne bağlıdır, az sayıda banka sistem içinde önemli bir yer tutmaktadır. AT uygulamalarından farklı olarak faizler piyasa koşullarına bırakılmamıştır.

Bu yapı bankacılık sisteminde firma (banka) sayısının ikiden çok ancak üç-beş tanesinin piyasayı etkileyebilecek büyüklükte olduğu, piyasaya giriş ve çıkışların büyük ölçüde kısıtlandığı ve fiyat (faiz) rekabetinin olmadığı bir piyasa modelini tanımlamaktadır. Bu özellikler eksik rekabetin oligopolistik biçimine aittir (43).

7- İştirakler

Yürürlükteki Bankalar Kanunu iştiraklere ilişkin sınırlamalar getirmemiş; iştiraklere açılacak krediler konusunda düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye'de banka iştiraklerinin düzeyi bankacılık kesiminde ve genel olarak bütün ekonomik yapı içinde çeşitli eleştirilere konu olmuştur. Bankaların yoğun iştirakleri nedeniyle bankacılık yapamadığı ekonomide kredilerin rasyonel dağıtılamadığı belirtilmekte; bankaların "bankacılık" yapması istenmektedir.

Bankacılıkta iştirakler konusunda objektif rasyonel kriterler belirlemek oldukça güç bir iştir. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum ve sosyo-ekonomik yapı göz önüne alınarak bir karar vermek yerinde olur. Bu konuda genel ilke olarak şu söylenebilir: Bankalar kendilerine önemli mali yük getiren iştiraklerden kurtulmalı, bu türden sorun yaratacak iştirakler edinmemelidir. Diğer yandan ekonomik gelişme için önemli olan alanlarda devlet bankaları girişimlerde bulunabilir. Geçmişte örnekleri görülen önemli kamu bankası iştirakleri yararlı sonuçlar vermiştir.

İştiraklerin düzeyi, kamu-özel sektör bankaları arasındaki dağılımına ilişkin genel geçerliliği olan ilkeler oluşturmak güç olması yanında gereksizdir de. AT üyelerinde belli kalıplar, genel benzerlikler yoktur; bazıları duyarlı iken bazıları daha esnek davranabilmektedirler.

8- Uluslararası sermaye hareketlerinde canlanma.

1980 yılında başlayan dışa açılma politikasının bir uzantısı olarak yabancı bankaların Türkiye'ye gelişlerinin hızlanması, uluslararası sermaye hareketlerine de bir ivme kazandırmıştır. Ancak şimdiye kadar meydana gelen gelişmeler sonunda yeterli düzeyde yabancı sermaye geldiğini söylemek zordur. Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı bankaların çoğunun yeni oluşu, Türk bankalarının uluslararası piyasalarda yeterli deneyimi henüz kazanmamış olmaları, birer etmendir (Ekonomide dışa açılma sürecinin kısa oluşu, ekonomik istikrarsızlık, bankalar bazında mali bünye ve kredibilite sorunları v.b. yabancı sermayenin daha ihtiyatlı davranmasında, Türkiye'ye gelmekte tereddüt etmesinde rol oynayan diğer etmenlerdir.).

Bütün bunlara rağmen bankacılık alanında önemli değişiklikler yapılmıştır. Bankaların dövizli işlemleri DTH ve döviz kredileri yaygınlaşmış; dış ticarete finansman sağlanmasına katkıları artmıştır. Bankaların dövizli işlemlerinin artmasıyla birlikte bu konuda düzenlemeler yapılmış; DTH munzam karşılığı, döviz likidite oranı, kur riski ve DTH kullanım oranları tespit edilmeye başlanmıştır (44).

Serbest piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırmayı amaçlayan günümüzdeki ekonomik model, uluslararası sermaye hareketleri konusunda esnek yasal düzenlemelerle donatılmıştır. Bu alanda yürürlükteki mevzuat AT normlarına büyük ölçüde uygundur.

D- Değerlendirme

Yapısı Cumhuriyet'ten sonra oluşan bankacılık sistemi ulusal bankacılık, devlet bankacılığı, özel bankacılık, planlı dönem ve dışa açılma dönemlerinden geçerek bugüne gelmiştir. 1980 sonrasında, ekonomide serbest piyasa mekanizmasına işlerlik kazandırmayı amaçlayan uygulamalar başlatılmış; uluslararası sermaye hareketlerinin canlandırılması, bankacılığın dışa açılması için esnek bir yapı oluşturulmaya çalışılmıştır.

II. Bölümün Dipnotları

- (1) Tuncay Artun, Türkiye'de Bankacılık, Tekin Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, 1979 S (22-37)
- (2) Ziya Kayla, Merkez Bankası İşlemleri, A.İ.T.İ.A. Yayınları, Ankara, 1981, S (28-34).
- (3) Rüşdü Saracoğlu, "Sistem İçinde Merkez Bankası", Milliyet Gazetesi Sektör Eki., 15.4.1988, S-6.
- (4) 2 Nisan 1986'da başlatılmıştır.
- (5) Açık piyasa işlemleri konusunda bkz. Kasım Eren, "Merkez Bankacılığı ve Merkez Bankası Açık Piyasa İşlemlerine Kuramsal Bir Bakış" İktisat ve Maliye Dergisi, Kasım, 1987, İstanbul, S (277-280).
- (6) T.B.B., Bankalarımız 1987.
- (7) age.
- (8) Osmanlı Bankası hariç 20 yabancı bankanın toplam 31 tane şubesi vardır. 14 yabancı banka tek şube ile çalışmaktadır (1987 sonu değerleri).
- (9) Ağustos 1988 itibarıyla hiçbir Alman bankası mevcut değil, ancak Türkiye'deki yabancı banka temsilciliklerinin 5 tanesi Almanya'ya ait.
- (10) Selçuk Abaç ve IBAR., Türkiye'de Bankalar ve Bankacılık Sistemi'87, Ankara, 1987. S-90.
- (11) age, S-267.
- (12) DYB, İDT'nin plân hedeflerine uygun karara bağlanmış yatırımları için gerekli kredileri sağlamak, Türkiye'de Bankacılık, amacıyla 1964 yılında kurulmuştur. Öztin Akgüç, Gerçek Yayınevi İst. 1987, S (53-54).
- (13) Öztin Akgüç, a.g.e. S (52-53).
- (14) Selçuk Abaç ve IBAR, S (264).
- (15) 3182 sayılı Bankalar Kanunu Md: 4
- (16) Bkz. 3182 sayılı Bankalar Kanunu Md: 38,39,41
- (17) Bankalar Kanunu, Merkez Bankası Kanunu ve Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu.
- (18) Döviz Likidite Oranı: Kasadaki Likit Döviz/Kısa Vadeli Döviz Yükümlülüğü.
DTH Kullanım Oranı: Döviz Kredisi/DTH
Kur Riski Oranı: (Döviz Mevcut ve Alacakları)/Döviz borçları
- (19) Rüşdü Saracoğlu, yaqm, S-6.
- (20) Öztin Akgüç yaqe, S-19.
- (21) Bunlardan I. BYSP (1933-37) uygulanmış, II. BYSP (1938-42) uygulanmamıştır.
- (22) Fransa örneğinde görülen Halk Bankası Sandıkları uygulamasına koşturarak gelişen bu kurumlar Halk Bankası'ndan sağladıkları fonları küçük esnaf ve sanatkâr kredileri biçiminde kullandırımlardır. Halk Sandıkları 1963 yılında Türkiye Halk Bankası'na devredilmişlerdir.
- (23) Öztin Akgüç, Türkiye'de Bankacılık, S (38-39)
- (24) 1950-1960 arasında dolaşımdaki para % 430, toptan eşya fiyatları % 420 artmıştır. Bu konuda bkz. Arslan Yüzgün, Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981), İstanbul, 1982, S(111/124-125)
- (25) Hesaplar, Arslan Yüzgün Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981)'den yararlanılarak yapılmıştır.
- (26) Banking in Turkey, the Istanbul Chamber of Commerce Publication No. 8, İstanbul, 1987. S-6.
- (27) Bankalarımız 1987, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Ankara, 1988, Tablo 7(b)
- (28) Nazım Ekren, Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği, T.İ.Ş. Bankası Kültür Yayınları Ankara, 1986, S-202.
- (29) Selçuk Abaç ve IBAR. Türkiye'de Bankalar ve Bankacılık Sistemi'87, Ankara, 1987. S-66.
- (30) Banking in Turkey, S-8.
- (31) 27/10/1983 tarihli 83/7242 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına ekli karar Md: 1 ve 3.
- (32) Sema Kalaycıoğlu, "Türkiye'de Dışa Açılma Sürecinde Döviz Piyasalarının Durumu", İktisat ve Maliye Dergisi, Ağustos, 1988, İstanbul. S-194.
- (33) Bu konuda bkz 6,7,13,21 Eylül ve 8, 10,18 Ekim 1988 tarihli Dünya Gazetesi.
- (34) 8.10,18 Ekim 1988 tarihli Dünya Gazetesi.
- (35) Sema Kalaycıoğlu, yaqm, S (194-195).
- (36) 16.12.1983 tarih 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararına ekli karar Md: 1 ve 3.
- (37) Türkiye'de halen Al Baraka Türk Özel Finans Kurumu (5.8.1984), Faisal Finans Kurumu (5.8.1984) ve Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu (9.10.1988) olmak üzere toplam 3 özel finans kurumu mevcuttur.

- (38) Özel Finans Kurumları Kurulması Hakkında 16.12.1983 Gün ve 83/7506 sayılı Kararname eki karar Md: 1
- (39) T.B.B., Bankalarımız 1987.
- (40) Cumhuriyet Gazetesi 6.6.1988 .
- (41) Öztin Akgüç. yage S-249.
- (42) Bu konuda bkz. Mustafa Aysan, "Banka Politikasında Çelişki", Milliyet Gazetesi, 16.5.1988.
- (43) Bu konuda bkz. A. İhsan Karacan, "Türk Bankacılığında Rekabet ve Piyasa Modeli Üzerine" Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Haziran, 1976, S (51-62).
- (44) **Döviz Likidite Oranı:** Bankaların döviz cinsinden yükümlülüklerini güvence altına almak için T.C. Merkez Bankası tarafından belirlenen likit döviz varlığının kısa vadeli döviz yükümlüğüne oranı.
Kur Riski: Döviz mevcut ve alacaklarının döviz borçlarına oranı.
DTH Kullanım Oranı: Döviz tevdiath hesaplarında biriken dövizlerinden döviz kredisi olarak verilmesi gereken oran.

**III- Avrupa Topluluğu'na Katılma Sürecinde Türk Ekonomisi ve
Türk Bankacılık Sistemi**

A- Türk Ekonomisi ve Avrupa Topluluğu

1- Genel ekonomik göstergeler

Türk ekonomisi ile AT arasında genel nitelikte bir karşılaştırma yapmak için bazı temel göstergelerden yararlanılabilir.

a- Reel ekonomik büyüme. Belli bir zaman aralığı içinde Türkiye ile AT üyelerinin reel büyüme hızları incelendiğinde;

- AT büyüme ortalamasının yükseldiği,
- Türkiye'nin büyüme hızının AT ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir.

TABLO–6: Reel Büyüme (%)

	1983	1984	1985	1986 (Tahmin)
İtalya	– 0.4	2.6	2.3	2.8
Fransa	0.7	1.3	1.4	2.2
F.Almanya	1.8	3.0	2.5	2.8
Belçika	– 0.1	1.4	1.5	2.0
Lüksemburg	2.8	4.9	2.2	2.4
Hollanda	0.9	1.7	1.7	1.6
Danimarka	2.1	3.9	3.8	2.9
İngiltere	3.4	1.9	3.8	2.6
İrlanda	0.0	4.4	2.0	1.8
Yunanistan	0.3	2.6	2.1	0.5
Portekiz	(–0.3)	(–1.7)	(3.7)	3.8
İspanya	(2.1)	(2.2)	(2.1)	2.9
AT Ortalaması	1.15	2.77	2.33	2.36
Türkiye	3.3	5.9	5.1	7.9

Not: AT ortalaması, parantez içindeki değerler dışarıda tutularak tarafımdan hesaplanmıştır.

Kaynak: Ekonomik Rapor 1986. Türkiye İş Bankası Yayınları.

b- Enflasyon: Türkiye ile AT üyelerinin ekonomileri arasında karşılaştırma yapmak için kullanılacak ikinci gösterge enflasyondur. Tüketici fiyatları endeksi esas alınarak hazırlanmış bulunan Tablo-7'deki değerler incelendiğinde;

- AT ortalamasının yıldan yıla azalmakta olduğu, F.Almanya, Fransa ve İtalya'nın bu azalma trendine önemli ölçüde katkı yaptığı,
- En yüksek enflasyonun Topluluğa en son giren üç ülkede gerçekleştiği,
- Türkiye'de enflasyonun AT ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir.

TABLO-7 :Enflasyon (%)

	1983	1984	1985	1986
İtalya	14.6	10.8	9.2	5.9
Fransa	9.6	7.4	5.8	2.5
F.Almanya	3.3	2.4	2.2	-0.2
Belçika	7.7	6.3	4.9	1.3
Lüksemburg	8.7	5.6	4.1	0.3
Hollanda	2.8	3.3	2.2	0.2
Danimarka	6.9	6.3	4.7	3.7
İngiltere	4.6	5.0	6.1	3.5
İrlanda	10.5	8.6	5.4	3.8
Yunanistan	20.2	18.4	19.3	23.0
Portekiz	(25.1)	(28.9)	(19.6)	11.8
İspanya	(12.2)	(11.3)	(8.8)	8.8
AT Ortalaması	8.89	7.41	6.39	6.46
Türkiye	32.9	48.4	45.0	34.6

Not: AT ortalaması, parantez içindeki değerler dışarda tutularak, tarafımdan hesaplanmıştır.

Kaynak: IMF, International Financial Statistics - 1987.

c- Cari işlemler dengesi. AT ile Türkiye arasında ekonominin dış denge göstergesi olan cari işlemler dengesi dikkate alınarak bir karşılaştırma yapıldığında;

- AT üyeleri cari işlemler dengesinin yıldan yıla önemli ölçüde değiştiği; F.Almanya ve Hollanda sürekli dış fazla verirken, Danimarka, İrlanda ve Yunanistan'ın sürekli dış açık verdiği; diğer üyelerin zamanla değişen dış açık/dış fazla verdiği,

- AT ortalamasının artan bir dış fazlayı temsil ettiği, bunda dış fazlasını büyük ölçüde arttıran F.Almanya'nın önemli bir payı olduğu; Yunanistan'ın dış açık vermeye devam ettiği; İspanya ve Portekiz'in AT'na girmeden önce dış açıklarını kapamayı başardığı,

- Türkiye'nin cari işlemler dengesinin 1986 yılına kadar değişik değerlerde ve hep dış açıkla sonuçlandığı görülmektedir.

TABLO-8: Cari İşlemler Dengesi (Milyar \$)

	1983	1984	1985	1986 (Tahmin)
İtalya	0.6	-2.9	-4.0	6.5
Fransa	-5.2	-0.9	0.5	4.5
F.Almanya	4.2	6.8	13.8	35.0
Belçika-Lüks.	-0.5	-0.1	0.6	2.5
Hollanda	5.1	6.5	5.4	7.0
Danimarka	-1.2	-1.6	-2.7	-4.0
İngiltere	4.7	1.6	4.6	-0.7
İrlanda	-1.2	-0.9	-0.6	-0.5
Yunanistan	-1.9	-2.1	-3.3	-2.0
Portekiz	(-1.0)	(-0.5)	(0.4)	1.5
İspanya	(-2.7)	(2.3)	(3.0)	5.0
AT Ortalaması	0.57	0.71	1.59	4.98
Türkiye	-1.83	-1.41	-1.10	-1.53

Not: AT ortalaması, parantez içindeki değerler dışarda tutularak tarafımızdan hesaplanmıştır.

Kaynaklar: Ekonomik Rapor- 1986; İş Bülteni 1985/IV, 1986/IV. T.İş Bankası Yayınları.

2- Ekonomik sorunlar

Son yıllarda Türk ekonomisi gayri safi reel büyüme hızı kayda değer bir artış göstermiştir. Nüfus artışı hızını (Yıllık % 2.2) çıkardığımızda % 5 düzeyine ulaşan safi reel büyüme hızları ile karşılaşmaktayız. Bu şekilde bir performans Türk ekonomisinin AT'na üye ülkeler gelişmişlik düzeyine ulaşması ve Türkiye'nin AT'na tam üye olması açısından ilk bakışta olumlu bir izlenim vermektedir. Ancak, diğer veriler ele alındığında AT'na katılma sürecinde Türk ekonomisinin çeşitli sorunları olduğu görülmektedir. Bu sorunlar belli başlıklar altında şu şekilde ele alınabilir:

a- İşsizlik. 1987 yılı için Türkiye'de işsizlik oranı % 15'tir (1). Bununla birlikte, Türkiye'de işsizlik oranı değişik kaynaklarda farklılaşabilmektedir. Üzerinde fikir birliği sağlanmış bir oran olmasa bile, Türkiye'de bir işsizlik sorunu olduğu kabul edilmektedir. Söz konusu sorun, AT'na tam üyelik ve serbest dolaşım hakkının elde edilmesinde önem kazanmaktadır.

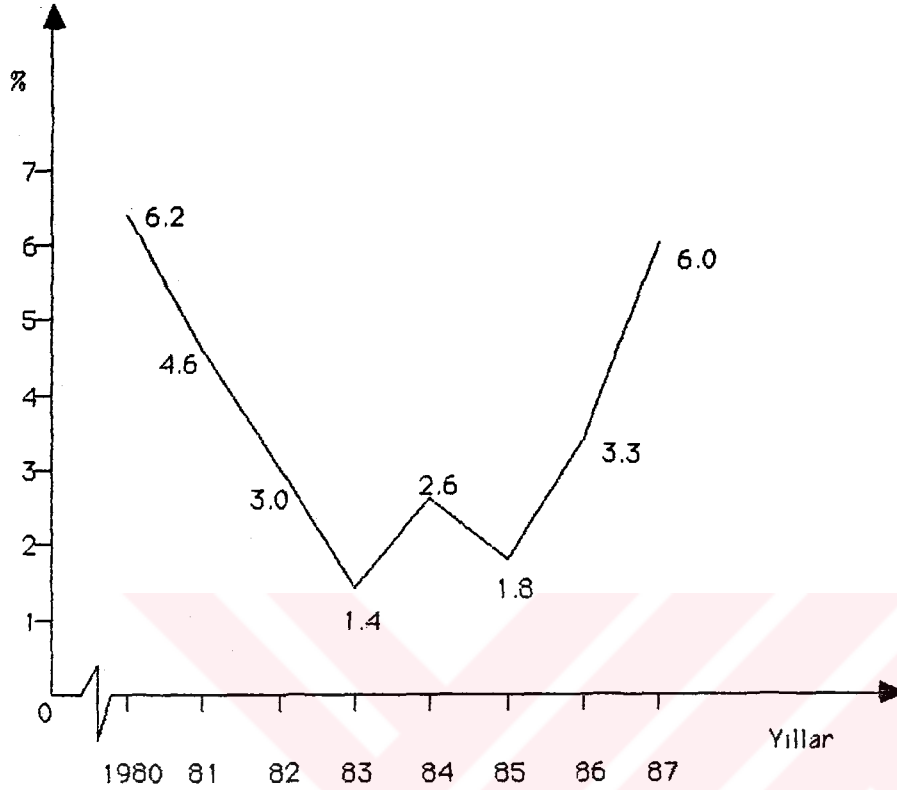
İşsizlik sorununun çözümü üretim ve istihdamın artırılmasını başka bir ifade ile büyüme-yi gerekli kılmaktadır. Türkiye'nin büyüme hızı şu an oldukça yüksektir (1987'de nominal olarak % 48.5, sabit fiyatlarla % 7.4) (2). Bunu daha da yükseltmek başta enflasyon ol-

mak üzere çeşitli sorunların ağırlaşmasına yol açabilecektir (3). Düşük büyüme hızını yükseltmek, yüksek büyüme hızını daha yukarı çıkarmaktan kolay olduğundan, diğer koşullar sabit iken, büyüme hızının daha düşük olması Türkiye ekonomisi için bir avantaj olurdu. Bugünkü büyüme hızı daha düşük olsaydı işsizlik oranı daha yüksek olabilirdi; bu doğru olabilir, ancak sorun bu değil; sorun, yüksek işsizliği yüksek büyüme hızını daha da yükselterek çözme sorunudur.

b- Enflasyon. Türkiye'de hem mutlak olarak hem de AT'na kıyasla yüksek oranlı bir enflasyon vardır (Tüketici fiyatları 1987'de % 41.7, 1988'in ilk onbir ayında % 68.6 oranında artmıştır) (4). Nominal getirisi enflasyon oranının gerisinde kalan faaliyetler zararlanacağından, enflasyonun üzerinde nominal getirisi olan faaliyetlerin gelişmesi beklenir. Bu tür faaliyetlerin başında gayrimenkul, döviz ve altın spekülasyonu gelmektedir (1987 yılı için mark kuru 1.7, dolar kuru 1.4 kat, altın fiyatları ise 1.7 kat artmıştır.) (5). Kredi maliyetinin % 100'leri aştığı, enflasyonun % 70 düzeyine ulaştığı bir ortam sabit sermaye yatırımlarının gelişmesi için uygun değildir. Ekonomik koşulların, daha fazla, spekülatif faaliyetlerin gelişmesine uygun olması, büyüme hızının yüksek oluşuna atfedilecek önemi azaltmakta, AT üyeleri gelişmişlik düzeyine ulaşılmasını güçleştirmektedir.

c- Kamu bütçe açıkları. Ekonomik sorunların bir diğeri kamu (bütçe) açıklarıdır. Türk ekonomisinde kamu açıklarının bir sorun niteliğinde olmasının nedeni bunların enflasyonist etki yaratmaları, mevcut enflasyonu yukarı doğru çıkaran bir etmen olmalarıdır. Söz konusu açıkların ortadan kaldırılması için doğal olarak iki konu üzerine eğilmek gerekmektedir. Bunlardan biri kamu gelirleri, diğeri kamu harcamalarıdır. Başlanmış yatırımlar ve transfer harcamaları kamu harcamalarının kontrolünü güçleştirmekte; kamu gelirleri (özellikle vergiler) harcamaları karşılayacak düzeye eriştirilememekte; kamu bütçesi yıldan yıla, GSMH'nın değişik oranlarında açıklarla sonuçlanmaktadır.

d- Dış açıklar ve dış borçlar. Türk ekonomisinin sorunları bağlamında ele alınması gereken konulardan biri de dış açıklar ve dış borçlardır. 24 Ocak 1980 kararları çerçevesinde dışsatımı arttırmak, döviz rezervleri üzerindeki dışalım baskısını hafifletmek amacıyla 1.5.1981'de günlük kur uygulamasına geçilmiştir. Kambiyo kontrollerinin azaltılması, dış ticarete serbestleşme yönündeki uygulamalarla birlikte 1980-1987 yılları arasında Türk lirası % 90'ın üzerinde devalüe edilmiş (6), dışsatım sekiz yılda 4.4 kat artmıştır.

Şekil-1: Cari fiyatlarla Kamu Bütçe Açıkları/GSMH

Kaynak: Turkrade, External Economic Relations of Turkey

TABLO-9: Dönem Sonu Döviz Kurları (TL) ve Dış Ticaret (Milyar Dolar)

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Dolar	35	89	132	185	280	444	574	756	1033 _x
Mark	20	45	58	78	102	141	233	388	648 _x
Dışsatım	2.3	2.9	4.7	5.7	5.7	7.1	7.9	7.5	10.2
Dışalım	5.1	7.9	8.9	8.8	9.2	10.8	11.3	11.1	14.2
Açık	2.8	5.0	4.2	3.1	3.5	3.7	3.4	3.6	4.0

(x) : 1988 dönem başı değerleri

Kaynaklar: TÜSİAD, The Turkish Economy 1987; Banka ve Ekonomik Yorumlar, Yıl 1988, Sayı 8.

Dışsatımda görülen performansa yabancı yatırımlarda rastlanamamaktadır. Yüksek oranlı devalüasyon aşında yabancı yatırımların döviz cinsinden getiri oranını azaltır. Bu azalma, elde edilen getirinin cari kambiyo kuru üzerinden dövize çevrilmesinde ortaya çıkar (7); bu nedenle hızlı devalüasyon dış yatırımlar üzerine bir bakıma ters etki yapar. Türkiye'de

yabancı yatırımlara bir göz atıldığında bunların önemli bir düzeye ulaşmadığı, devalüasyonun yabancı yatırımları arttıramadığı görülmektedir. Yabancı yatırımlar düşük düzeyde kaldığından dış borç anapara ve faiz ödemelerinde, dışarıda kullanılmak üzere gereksinim duyulan dövizler işçi dövizleri, dışsatım ve esas olarak dış kredilerden sağlanmıştır.

TABLO- 10: Yabancı Yatırımlar (Milyon Dolar)

	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Dolaysız Yatırımlar	75	18	95	55	46	113	99	125
Portföy Yatırımlar	0	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak: DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı-1987.

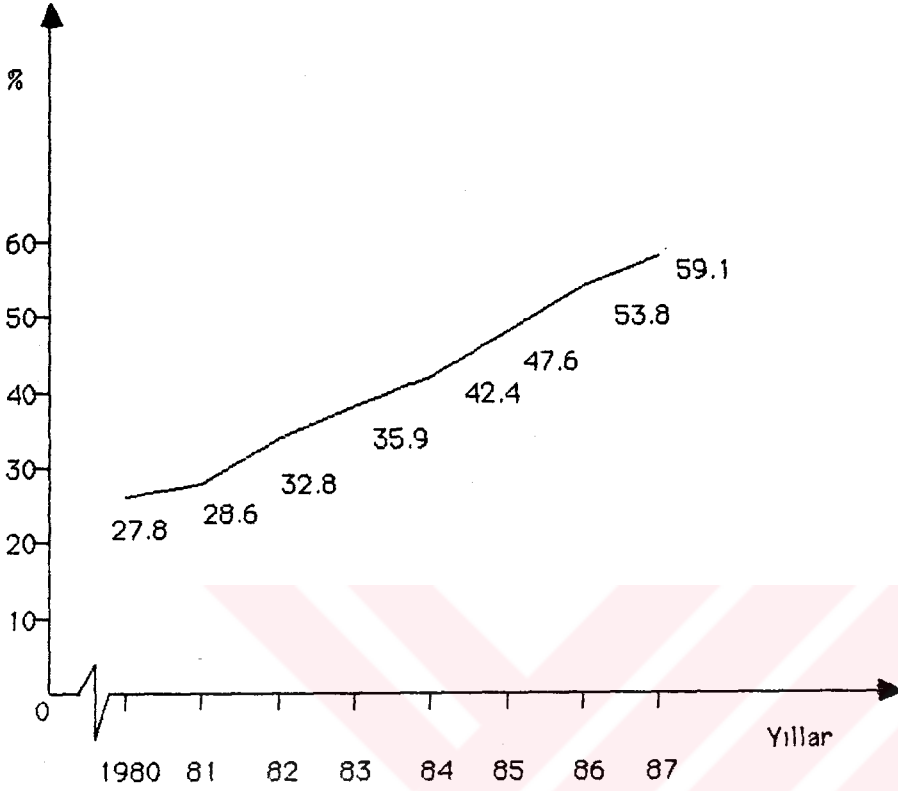
TABLO-11: Dış Borç Servisi (Milyar Dolar)

		1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Dış Borçlar	Orta-Uzun	13.7	14.7	15.9	16.1	18.1	20.6	24.3	29.6
	Kısa	2.5	2.2	1.8	2.3	3.2	4.8	6.9	8.7
	Toplam	16.2	16.9	17.7	18.4	21.3	25.4	31.2	38.3
Dış Borç Anapara		0.7	0.7	1.1	1.3	1.3	2.1	2.5	3.2
ÖdemeleriFaiz		0.7	1.2	1.5	1.4	1.6	1.7	2.1	2.3
	Toplam	1.4	1.9	2.6	2.7	2.9	3.8	4.6	5.5

Kaynak: Turktrade, External Economic Relations of Turkey.

TL'nin hızlı değer kaybı özellikle dışa açılma nedeni ile artan döviz gereksinimi ile birleşince, dövize karşı yükselen talep dış denge sorunlarının ağırlaşmasına neden olmuş, varlığını yıldan yıla koruyan dış açıklar, Türkiye'nin dış borçlarını 1980-1987 yılları arasında 2 kat arttırmıştır. Mutlak artışın yanısıra GSMH içindeki payının sürekli yükselmesi dış borç sorununun önemini arttırmaktadır.

e- Sermaye piyasası. Türkiye'de kurumsal işlevlerini yerine getirme özelliğine sahip bir sermaye piyasası yoktur. 1980 sonrasında Türk finans sisteminde ortaya çıkan çeşitli olumsuzluklar (banker ve bankalar bunalımı), aile şirketi anlayışı sermaye piyasasının gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Şekil-2: Toplam Dış Borçların GSMH İçindeki Payı
Kaynak: Turktrade, External Economic Relations of Turkey

Sermaye piyasasının gelişmemiş olması kredi taleplerini bankalara yöneltmekte; artan kredi talebi bir yandan bankaların kredi yükünün artmasına, kredi faizlerinin dolayısıyla işletme finansman maliyetinin yükselmesine neden olmaktadır. Sermaye piyasasının gelişmemiş olması; Avrupa finans piyasaları ile ilişkileri ve yatırımlar için dış kaynak sağlama imkânlarını olumsuz etkilemektedir. Tablo 10'da görüldüğü üzere portföy yatırımları sıfır düzeyinde bulunmaktadır. Bu oluşum Türk sermaye piyasasının, yabancı yatırımcıları çekebilecek kadar gelişkin olmadığına sayısal bir ifadesidir.

f- Rekabet gücü. Türkiye ile AT arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler daha serbest bir ortam içerisinde yapılmaya başladıkça, Türkiye'nin söz konusu ilişkilerden nasıl etkileneceği, neler kazanıp neler kaybedeceği, o günkü rekabet gücüne bağlı olacaktır.

Uluslararası fiyatlar kullanılarak Türk ekonomisinin rekabet gücünü ölçmeye yönelik olarak yapılan, 66 tarımsal ve endüstriyel mal grubunu kapsayan bir araştırmaya göre (8) mevcut sermaye ve işgücü stoku ile fiyat bazında rekabet gücü % 38'dir; bu oran, sermaye stoku % 5 artacak olursa % 53, görelî ücretler % 10 artarsa % 35 olmaktadır. Görelî ücret düzeyinin AT'ndan düşük olduğu ve katılma sürecinde yükseltilmesi gerektiği dikkate alınrsa Türk ekonomisinin bugünkü rekabet gücünün yetersiz olduğu sonucu ortaya çıkmak-

tadır. Rekabet gücünün arttırılması amacıyla sermaye stokunun arttırılması ise enflasyon ve dış borç sorunlarının çözülmesini gerektirmektedir.

Yukarıdaki sorunları belirledikten sonra bir noktaya dikkat çekmek gerekir: AT'na katılma sürecinde Türk ekonomisinin içinde bulunduğu sorunlar birlikte çözülmeye elverişli değildir; birini çözmeyi amaçlayan politika ve uygulamalar diğerini olumsuz yönde etkileyebilir. Böylece bir sorun çözüme kavuşurken, ya da bu yönde ilerlemeler kaydedilirken, başka bir sorunun ağırlaşması söz konusu olacaktır. Şöyle ki, enflasyonu önlemek, kamu açıklarını ve dış açıkları kapamak için daraltıcı ekonomi politikaları uygulamak gerekir. Ancak bu politikaların işsizliği arttırması, dış borçları daha yüksek düzeylere ulaştırması (yeni borç alınmasa bile borç ödemelerinin yavaşlatılması, faizler dolayısı ile toplam borçların artmasına neden olabilir), rekabet gücünü azaltması söz konusudur; işsizliği azaltmak, rekabet gücünü arttırmak için büyümeye yönelik politikalar gerekir. Şu halde bunlar arasında bir tercih yapmak ve bu tercihe göre genişletici veya daraltıcı politikalar izlemek gerekecektir. Gerçi üretime dönük politikalarla istihdamın arttırılması ve toplam arzı çoğaltarak enflasyonun düşürülmesi akla gelebilir. Ancak, enflasyonu körüklemeyecek, istihdamı ve rekabet gücünü arttıracak bu politikalardan alınacak yararlar sınırlıdır; çünkü kamu açıkları ve dış açıklar ile azalan verim yasası bu olanağı sınırlamaktadır. Bu koşullar altında düşük oranlı bir büyüme hızı, bunlarla birlikte kamu gelir ve giderleri arasında denge sağlayıcı bir maliye politikası izlenmesi; işsizlik ve dış dengesizliğin zamana yayarak çözülmesi düşünülebilir. Ancak sonuç itibarıyla bu tür tercihler ekonomik olduğu kadar siyasal ve sosyal yönü olan tercihlerdir. Söz konusu sorunlar arasında nasıl bir bileşim kurulacağı bu çalışmanın amaç ve kapsamı dışında bulunmaktadır.

B- Türk Bankacılık Sisteminin Sorunları

Avrupa Topluluğu'na entegrasyon sürecinde ve bugün geçerli ekonomik koşullar altında Türk bankacılık sisteminin sorunları ekonomik ve yapısal sorunlar olmak üzere iki kısma ayrılabilir.

1- Ekonomik sorunlar

Türk bankacılık sisteminin sorunlarından bir kısmı ekonominin yapısından kaynaklanmaktadır. Bankacılık sistemi ekonominin bir parçası olduğuna göre Türk ekonomisinin sorunları bankacılık alanına doğrudan yansımaktadır.

İlk olarak fiyat istikrarsızlığı ya da enflasyon, faizlerin piyasa güçleri tarafından kontrol edilmesini zorlaştırmaktadır. Çeşitli dönemlerde serbest bırakılmış ise de, Türkiye'de mevduat faizlerinin kontrolü piyasa güçlerinden çok (hatta onların yerine) yönetsel düzenlemelerle yapılmaktadır. Merkez Bankası'nın, daha genel ifade ile para otoritesi kurumların faizler üzerindeki denetimleri piyasa mekanizması dışına taşmaktadır.

Geçmişte serbest faiz uygulamalarının yapıldığı dönemlerde (özellikle 1.6.1980-1.1.1983 arasında) enflasyon ve enflasyonist beklentiler, bunlara bağlı olarak ortaya çıkan spekülasyon davranışları karşısında bankalar tasarrufları kendilerine çekmek için faizleri art-

tırmak zorunda kalmaktadır. Buna ilave olarak, toplam sabit giderleri nispeten düşük, mali bünyeleri de çok güçlü olmayan bankalar (bunlara bazı kamu bankalarının da katıldığı olmaktadır), centilmenlik anlaşmalarını bozarak veya hiç katılmayarak mevduat faizlerinin gittikçe artmasına neden olmaktadır (Son olarak Ekim 1988'de mevduat faizleri serbest bırakılınca faiz oranları 3 gün içinde 20 puan yukarı çıkmış, en yüksek faizi de yine küçük bir banka vermişti (9). Faizlerdeki bu yükselme eğilimi, bankaların birbirleri ile rekabet etmelerinden ortaya çıkmış; bunun üzerine mevduat faizlerine sınır getirilmiş; faiz serbestisi de yaklaşık bir hafta sürmüştü.). Yükselen mevduat faizleri banka kaynak maliyetini arttırmakta; buna spekülâtif kredi talepleri de eklenince, tümüyle arz-talep koşullarının geçerli olduğu bir ortamda kredi faizleri yükselmekte ve dolayısıyla kredinin kullanıcıya maliyeti artmaktadır. Burada, alınan kredilerin bankaya nasıl ödeneceği önem kazanmaktadır (% 70 faizle toplanan mevduatın kredi maliyetinin % 105, kullanıcıya maliyetinin % 148 olduğu (10) göz önüne alınırsa, % 85 ile toplanan mevduatın - Kasım 1988 itibariyle mevduat faizi % 85'tir - kullanıcıya maliyetinin % 150'yi aşacağı ortaya çıkar). Şu halde Türkiye'de enflasyon ortamında yükselen faizler bankacılık sistemini mali sıkıntılara sokacak bir potansiyel taşımaktadır. Mali otoriteler bu endişeler nedeniyle piyasa faizlerini yönetsel önlemlerle sınırlandırmaktadırlar.

Enflasyonist bir ortamda faaliyette bulunan yabancı bankalar, yabancı sermayenin Türkiye'ye yatırım amacıyla getirilmesinde, dış kredi sağlanmasında yeterli ölçüde etkin olamamaktadırlar (1987 sonu bilanço rakamlarına göre yabancı bankalar, yurt dışından elde edilen kredilerin % 2.66'sını sağlamışlardır) (11). Sonuçta yabancı bankalar kendilerinden beklenen performansı sağlayamamakta; enflasyonist ortamda TL bazında sermayeleri, yükselen döviz kuru nedeniyle zamanla azaldığı için faaliyet hacimleri daralmaktadır.

Türk ekonomisinin bankacılık sistemini doğrudan etkileyen ikinci sorunu kamu açıklarıdır (12). Türkiye'de enflasyonun da en önemli nedenlerinden biri olarak gösterilen kamu (bütçe) açıkları kamunun kaynak arayışını arttırmaktadır. Böyle bir arayış içinde halka ve çoğunlukla bankalara başvurulmaktadır. Halktan borçlanma bankalara kaynak akışını azaltmakta; bankalardan borçlanma bankaları kaynak kullanımında sınırlandırmaktadır. Finansman ihtiyacının şiddetine ve ekonomik konjonktüre göre bankaları kamu senetleri almaya zorlayan borçlanma uygulamaları, devlet ile bankacılık sistemi arasında zaman zaman "haksız rekabet"e dönüşebilmekte; kaynak kullanımında devlet, bankalara rakip olabilmektedir (13).

Türk ekonomisinin bankacılığı etkileyen üçüncü sorunu ise dış borçlar ve dış açıklardır. Birçok gelişmekte olan ülke gibi, Türkiye de kaynak ihtiyacının bir kısmını yurt dışından karşılamaktadır. Ekonominin dış kaynak, başka bir ifade ile döviz ihtiyacı nedeniyle bir yandan her yıl dış borç almak zorunlu olmakta, diğer yandan dış borçlar yıldan yıla artmaktadır. Döviz ihtiyacı ve artan dış borçlar, devleti banka sisteminden döviz sağlamaya

zorlamaktadır. Böyle bir davranış bankaları döviz arayışına sevketmekte; paralel piyasalardan döviz sağlama, yüksek oranda dışalım komisyonu isteme v.b. türden davranış içine girmelerine neden olmaktadır. Sonuçta spekülâtif döviz hareketleri artmakta, devalüasyon hızlanmakta; Türk lirasının değer kaybı maliyetler kanalıyla fiyatlara yansımaktadır.

2- Yapısal sorunlar

Türk bankacılık sisteminin yapısal sorunları şu başlıklar altında ele alınabilir:

a- Merkez Bankası'nın özerkliği. T.C. Merkez Bankası klasik Merkez Bankacılığı işlevlerini yerine getiren, özel bir yasayla kurulmuş ve buna göre faaliyette bulunan bir kamu bankasıdır. T.C. Merkez Bankası Yasası'na göre banka özerktir; yetkilerini müstakil olarak kullanır (14). Ancak T.C. Merkez Bankası para politikası araçlarını etkili ve bağımsız olarak kullanamamaktadır. "Bugün için Merkez Bankası'nın para politikası araçlarını bağımsızca kullanmasını kısıtlayan temel unsur, bankanın özerkliği üzerindeki yasal-kurumsal düzenlemeler değil, kamu finansman açıklarının büyümesinin getirdiği fiili durumdur" (15). Bu fiili durum T.C. Merkez Bankası'nı kamuya borç sağlayan, ancak ekonomideki konjonktür hareketlerini telafi edici işlevini aynı ölçüde yerine getiremeyen bir organ haline dönüştürmektedir. Oysa T.C. Merkez Bankası alınan ekonomik kararlar karşısında nasıl bir tutum içinde bulunacağı hükümet tarafından önceden hesaba katılması gereken bir kurum olmalıdır. T.C. Merkez Bankası'nın özerk olması ile kastedilen şey budur.

b- Holding bankacılığı. Türk bankacılık sisteminde özel ticaret bankalarının hemen tümü bir holdinge aittir (16). Bu tür bir oluşum, serbest piyasa ekonomisi normlarına uygundur; bununla beraber Türk ekonomisine aynı ölçüde uygun olduğunu söylemek güçtür. Holding bankacılığı Türk bankacılık sisteminde çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Bunların en önemlisi 1980 sonrası yaşanan bankacılık bunalımıdır.

Banka bir holdinge ait olunca veya holdingin kontrolü altında bulununca, yönetim politikasını bağımsız olarak, rasyonel kurallara uygun biçimde yürütmesi çok zor olur. Türkiye'de söz konusu dönemde bankaların holding üyesi işletmelere, rasyonellik ilkesine uymaksızın verdikleri krediler mali bunalımın boyutunu genişletmiştir. Türk ekonomisinde sağlıklı makroekonomik dengeler kurulmadan holding bankacılığı uygulamasının devam ettirilmesi yeni sorunlar yaratabileceğinden bu oluşuma dikkat etmekte yarar vardır.

c- Şeffaflık. Türkiye'de bankaların gerçek mali durumlarının ne olduğunu öğrenmek mümkün değildir. Bankalardaki mevduat, banka alacaklarının yapısı (özellikle şüpheli alacaklar, donuk krediler, holding işletmelerine açılan krediler) ve banka kârları konusunda banka mali tabloları ve diğer dökümanlar yetersiz kalmaktadır. Önemli düzeyde olduğu konusunda ciddi tereddütler bulunan donmuş kredilerin bankalara olan güveni sarsabileceği endişesi, bankaların olduklarından daha güçlü ve sağlıklı görünme çabaları, sanıyorum ki şeffaflaşma yönünde en büyük engeldir.

Son yıllarda bankaların bağımsız denetim kurumlarınca denetlenmesi şeffaflaşma yönün-

de olumlu bir katkı sağlamıştır denebilir. Ancak bu konuda başarı sağlamak için önce şeffaflaşma önündeki engelleri kaldırmak gerekir.

d- Mevduatın gelişimi. Banka kaynakları içinde mevduatın önemli bir yeri vardır (1987 yıl sonu bilanço pasifleri toplamı içinde toplam mevduatın payı % 56'dır) (17). 1974 yılında yapılan bir düzenleme ile bankalara döviz bulundurma yetkisi, belli koşullarla verilmiş; 1984 yılında bu uygulamaya yaygınlık kazandırılmıştır. Bu düzenlemenin ardından döviz tevdiat hesapları (DTH) gerek mutlak olarak, gerekse mevduat içindeki payı itibarıyla hızla artmaya başlamıştır.

TABLO-12: Mevduatın Gelişimi ve DTH (%)

	1984	1985	1986	1987
Toplam Mevduat Artışı	72.4	69.2	58.8	52.7
TL Mevduatı Artışı	58.6	63.9	50.2	40.3
Döviz Tevdiatı Artışı	1585.9	122.9	124.7	115.9
DTH / Toplam Mevduat	8.8	11.6	16.4	23.2
Tasarruf Mevd. / Topl. Mevd.	55.5	52.5	44.6	37.7

Not (1): Toplam mevduata DTH dahildir.

Not (2): Mevduat sertifikası ve Diğer Kuruluşlar Mevduatı tasarruf mevduatının içinde yer almaktadır.

Not (3): Tabloda yer alan değerler T.B.B. verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Enflasyon ile birlikte değerlendirildiğinde, TL mevduatın kayda değer bir artış göstermediği, toplam mevduattaki artışların ise, döviz tevdiatının önemli boyutta artmasından kaynaklandığı görülmektedir. Gerçekten, 1984'ten başlayarak döviz tevdiatı her yıl % 100'ün üzerinde artış göstermiş, toplam mevduat içindeki payı % 8.8'den % 23.2'ye ulaşmıştır.

Mevduat içinde en önemli bölüm tasarruf mevduatıdır; çünkü diğer mevduat çeşitleri içinde en çok tasarruf mevduatı faizlere duyarlıdır ve mevduatın hangi ölçüde cazip bir tasarruf alternatifi olduğunun göstergesidir.

Tasarruf mevduatı mevduatın en büyük bölümü olmakla birlikte toplam mevduat içindeki payı 1984 yılından beri azalmaktadır. Söz konusu azalış ile döviz tevdiat artışı arasında yakın bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Enflasyonist ortamda bankalardaki Türk lirası tasarruflar döviz tevdiatına dönüşmekte, başka bir ifade ile tasarruf sahipleri TL-döviz arasında tercihlerini döviz lehinde kullanmaktadırlar. Bu sonuca iki nedenle ulaşılmıştır. İlk olarak, tasarruf mevduatının oran olarak azalmaya başlaması DTH'nın yaygınlaştığı 1984 yılına rastlamaktadır (Bkz. Tablo-12) (Tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payı 1983 yılı için % 56.9'dur.). Buna göre döviz tevdiatındaki artışlar ile tasarruf mevduatındaki azalışlar arasında bir ilişki vardır. İkinci olarak, tasarruf mevduatının çoğu yüksek gelir grubuna aittir (Söz konusu mevduatın % 63.6'sı tasarruf hesabı açtıranların % 2.3'üne aittir,

geri kalan % 97.7'lik bölümün tasarrufları ise toplam tasarruf mevduatının % 36.4'ünü oluşturmaktadır (18). Tasarruf mevduatının çoğunun yüksek gelir gruplarına ait ve büyük tutarda olması (3 milyon liranın üzerindeki tasarruflar bu gruba ait) istikrarsızlık ortamında TL'nden dövize yönelme olasılığını arttırıcı bir etmendir. Başka bir ifade ile büyük (tutardaki) tasarruflar döviz spekülasyonuna açıktır.

Ulusal paraya olan güvenin sarsılması, tasarrufların döviz biçiminde tutulmasının yaygınlaşması bankacılık sistemini hassas bir noktaya götürmektedir. Döviz yükümlülüklerinin yerine getirilmesi, muhtemel sıkıntıların önlenmesi için bankaların kur riski, döviz likidite ve DTH kullanım oranları yakından izlenmelidir.

e- Özel bankaların payı. Planlı dönem bir yana, 1944 yılından beri Türk bankacılık sistemi içinde özel bankaların geliştirilmesine, ağırlık kazanmasına çalışılmaktadır. Bu yöndeki hükümet politikaları 1980 yılından sonra daha belirgin bir hale gelmiştir. Ekonomide serbestleşme (deregulation) doğrultusundaki gelişmelerin bankacılık alanına aynı ölçüde yansımış olduğunu söylemek zor. Günümüzde Türk bankacılık sistemine kamu bankaları egemendir. Başka bir ifade ile, Türk bankacılık sistemi kamusal yönü ağır basan bir sistemdir. Aşağıdaki tabloda, Türkiye Bankalar Birliğinin yapmış olduğu sınıflandırmaya göre banka grupları ve bu grupların bankacılık sistemi içindeki payları gösterilmiştir. Buna göre bankacılık toplam aktifleri, özkaynaklar ve kredilerinin en büyük bölümü "kamu ticaret

TABLO-13: Banka Grupları ve Payları (1987)

	Aktifler	Özkaynaklar	Krediler	Mevduat	Kâr
Kamu Ticaret Bankaları	44.7	46.1	48.1	41.4	36.1
Özel Ticaret Bankaları	43.8	33.0	36.9	57.0	50.9
Diğer Ticaret Bankaları (x)	3.0	2.4	2.5	1.6	5.6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	8.4	18.5	12.4	(xx)	7.2
Toplam (%)	99.9	100.0	99.9	100.0	99.8

(x) Yabancı bankalar
(xx) : 0.00046

Kaynak: T.B.B., Bankalarımız-1987.

bankaları'nın kontrolü altında bulunmaktadır. Özel ticaret bankaları aktifler yönünden kamu bankalarından geride bulunmaktadır; öz kaynaklar ve krediler açısından bu farklar daha belirgindir.

Özel bankalar, mevduat toplamada oldukça başarılı bir durumda bulunmakta, tasarruf mevduatının yarısından fazlasını kontrol etmektedirler. Kamu ticaret bankaları bu alanda özel bankalardan bir hayli geride kalmışlardır. Benzer bir durum bilanço kârlarının dağılımında

da görülmektedir.

Mali bünyesi bozulan bankalar kamuya devredildiğinden, kamu bankalarının payı zorunlu olarak artmaktadır. Dikkat çekici noktalar hükümet politikaları ile bankacılık uygulamaları arasındaki uyumsuzluk ve bankacılık sistemi içinde kamu payının zorunlu olarak artmasıdır.

f- Maliyetler. Türk bankacılık sisteminde kredi faizleri ile mevduat faizleri arasındaki fark (spread) oldukça yüksek düzeylere ulaşmıştır (1988 yılında kredi faizleri % 100 düzeyini aşmış, mevduat faizleri ile arasındaki fark zaman zaman 30 puana ulaşmıştır) (19). Şüphesiz spread'in yüksek olması işletmelerde finansman maliyetinin arttığı konusunda da bir ipucu vermektedir.

Kredi ve mevduat faizleri arasındaki farkın yüksek olmasında, enflasyonist bir ortamda çalışan bankaların kâr marjını yüksek tutmalarının bir payı vardır. Bankaların, donmuş kredilerden uğradıkları ve/veya uğrayabilecekleri kayıpları karşılama düşüncesi böyle bir sonuç yaratmış olabilir.

Spread'in yüksek olmasında şüphesiz banka maliyetlerinin de bir payı vardır. Üzerinde durulması gereken maliyetler, normal işletme maliyetleri dışında düşünülebilecek olan kanuni karşılıklar (mevduat münzam karşılığı ve umumi disponibilite oranı) % 40 düzeyinin üzerinde bulunmaktadır (20). Bankalar faiz vererek topladıkları mevduatın önemli bir kısmını kullanamamaktadırlar (Disponibil değerler içinde kamu senetlerinin de yer almasına imkan tanındığından, bankalar disponibilite oranının gerçekleştirilmesinde bu senetlerden yararlanabilmektedirler. Böylece bir yandan disponibilite oranını gerçekleştirmekte diğer yandan fonlarını değerlendirme imkânına kavuşmuş olmaktadır. Böyle bir imkân bankaların plase edemedikleri -kredi olarak veremedikleri- fonların maliyetini azaltmaktadır. Ancak tümüyle karşıladıkları da söylenemez.). Kanuni karşılıkları oluşturma zorunluluğu, kullandırılmayan fonlar maliyetinin kredilere yansımaları ve kredi maliyetlerinin yükselmesi sonucunu doğurmaktadır. Artan maliyetler de böylece kredi faizlerine yansımakta, banka maliyetlerini yukarı çıkarmaktadır.

Banka maliyetlerini arttıran bir başka etmen şubelerdir. 1945 yılından başlayarak bankalar yoğun bir şube açma faaliyetine girişmişlerdir. Amaç, olabildiğince çok mevduat toplamaktır.

Şube açarken kapasite kullanımının dikkate alınması başka bir ifade ile, o yerleşim bölgesinden ne ölçüde mevduat toplanabileceğinin ve başka banka şubesi olup olmadığının tespit edilmesi gerekir. Çünkü her şubenin bankaya bir maliyeti vardır ve buraya ayrılacak kaynağın belli ölçüde değerlendirilmesi, alternatif maliyetinin üzerinde getiri sağlaması gerekir. Bu hesapları yaparken uzun dönemin dikkate alınması rasyonel bir davranıştır. Ancak Türk bankacılığında geçmiş yıllarda, özellikle 1945-1960 yılları arasında, günün koşullarına göre mevduatın ucuz bir kaynak olarak görülmesi nedeniyle, rasyonellik niteliğine gerektiği kadar özen göstermeksizin şubeler açılmıştır (Bkz. Tablo-16). Alınan istikrar ted-

birleri ve yükselen faizler, minimum özkaynak miktarının her şube için arttırılması; atıl kapasite ve artan sabit giderler koşulları değiştirmiştir. Bunun sonucunda şubelerin bankalara olan mali yükü artmış; kısa dönemli politikalar uzun dönemde başarısız olmuştur.

TABLO- 14: AT Üyeleri ve Türkiye'de Spread (Puan Olarak)

	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
İtalya	4.05	2.0	9.36	10.48	7.25	5.75	6.55
Fransa	13.0	11.0	10.7	11.2	11.0	11.1	10.5
F.Almanya	4.95	6.0	5.5	5.0	5.1	5.0	5.2
Belçika	10.5	8.1	7.1	6.6	5.8	5.1	4.3
Lüksemburg	2.9	2.5	2.2	2.25	2.25	2.25	2.25
Hollanda	8.2	5.3	4.4	4.8	5.15	4.7	4.6
Danimarka	4.7	5.7	4.5	4.4	6.5	6.4
İngiltere	2.6	3.0	3.3	3.3	3.4	3.9	4.3
İrlanda	4.2	4.3	4.9	5.1	5.5	5.7	4.9
Yunanistan	6.8	6.0	6.0	5.1	5.0	5.0
Portekiz	0.8	2.85	0.8	-0.1	-1.21
İspanya	3.85	2.7	2.7	4.3	3.0	3.1	7.4
Türkiye	5.6	-9.0	-16.4	-2.0	4.3	10.7	14.6

Not, Tabloda yer alan değerler IMF-International Financila Statistics, August 1988'den yararlanılarak hesaplanmıştır.

TABLO-15: AT Üyeleri ve Türkiye'de Mevduat Faizleri ve Enflasyon (%)

		1983	1984	1985	1986
İtalya	M.F.	12.9	11.7	10.9	8.9
	E.	14.6	10.8	9.2	5.9
Fransa	M.F.	8.3	7.7	6.8	5.3
	E.	9.6	7.4	5.8	2.5
F.Almanya	M.F.	4.6	4.9	4.4	3.7
	E.	3.3	2.4	2.2	-0.2
Belçika	M.F.	6.7	7.4	6.7	5.3
	E.	7.7	6.3	4.9	1.3
Lüksemburg	M.F.	7.2	7.0	6.5	5.5
	E.	8.7	5.6	4.1	0.3
Hollanda	M.F.	4.0	4.1	4.1	3.9
	E.	2.8	3.3	2.2	0.2
Danimarka	M.F.	10.0	9.0	8.2	6.6
	E.	6.9	6.3	4.7	3.7
İngiltere	M.F.	6.5	6.4	8.9	6.9
	E.	4.6	5.0	6.1	3.5
İrlanda	M.F.	9.3	7.8	7.0	6.5
	E.	10.5	8.6	5.4	3.8
Yunanistan	M.F.	14.5	15.4	15.5	15.5
	E.	20.2	18.4	19.3	23.0
Portekiz	M.F.	23.3	27.15	26.8
	E.	25.1	28.9	19.6	11.8
İspanya	M.F.	12.3	12.3	10.5	9.05
	E.	12.2	11.3	8.8	8.8
Türkiye	M.F.	51.9	54.3	49.2	41.9
	E.	32.9	48.4	45.0	34.6

TABLO-16: Ulusal Bankalar ve Şubeleri

	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1986	1987
Ulusal	33	37	49	53	44	43	38	40	36	39	40
Bankalar											
Şubeler	369	564	1183	1699	1913	3099	4491	5870	6172	6244	6337
Şubeleşme											
Oranı	11.2	15.2	24.1	32.1	43.5	72.1	118.2	146.8	171.4	160.1	158.4

Kaynaklar: Ö.Akgüç, Türkiye'de Bankacılık; T.B.B., Bankalarımız 1987.

Son yıllarda az şubeli uzman bankacılık konusunda önemli gelişmeler vardır. Bu tür faaliyetler ticaret ve sanayiın geliştiği yörelerde açılacak az sayıda şube ile yerine getirilebildiğinden ve mevduatın % 70'ten fazlası Marmara, Ege ve Orta-Kuzey Bölgelerde toplandığından (21) şube sayısının arttırılması, en azından bütün yurda yayılması gerekli olmamaktadır. Yurt sathına yayılmış şubeleri bulunan büyük bankalar da eski eğilimlerini terketmişlerdir. Daha küçük bankalar ise mali yapıları izin vermediğinden yavaş bir şubeleşme politikası izlemektedirler. Bütün bu etmenler dolayısıyla uygulamada olumlu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Ancak, şubeler sorunu günümüzde çözülmüş değildir. Bunun en büyük iki nedeni, bir "güven müessesesi" olan bankaların prestij kaygısıyla, şube kapamaya istekli olmamaları ve çalışan personelin ilgili şubenin kapanması durumunda işsiz kalmalarının söz konusu olmasıdır.

C- Ekonomide Türk Bankacılık Sistemi ve Topluluğa Katılma Sürecinde Bankacılığın İşlevleri

Avrupa Topluluğu üyelerinin gelişme düzeylerine uygun bir ekonomik gelişme düzeyi oluşturmaya yönelik bir süreç başlamış bulunmaktadır. Bu gelişmeyi gerçekleştirmek için ekonominin bütününe göz önünde bulunduran makro ekonomik politikalara gereksinim vardır. Bu süreçte Türk bankacılık sistemi alınacak önlemleri desteklemelidir. Buradan hareketle Türk bankacılık sisteminin ekonominin çeşitli alanlarındaki işlevlerini sektörel gelişmişlik düzeyi ile ilişkilendirerek şöyle özetlemek mümkündür:

1- Tarımda. Türkiye, coğrafi özellikleri dolayısıyla geniş tarımsal potansiyele sahiptir (22). Bu potansiyeli değerlendirebilmek için tarımsal üretimde verimlilik arttırılmalı, üretim geliştirilmelidir. Bu sonuca yönelik olarak tarımsal girdi kullanımının arttırılması, tarımsal işgücü ve teknoloji gibi üretim faktörlerinin verimliliği arttırıcı şekilde gelişme göstermesi ve tarımsal yapının iyileştirilmesi gerekmektedir (23). Küçük ölçekli üretim işletmelerinden büyük ölçekli işletmelere geçmek, tarımsal üretimde ölçek ekonomilerinden yararlanmak önemli avantajlar sağlayacaktır.

AT'nda tarım sektörüne büyük önem verilmekte, üreticilerin gelir düzeyini yükseltmek amacıyla ortak tarım politikası izlenmektedir. Bu amaçla Topluluk bütçesinin büyük bir bölümü (1984 yılı için bu oran % 70'tir) ortak tarım politikası için ayrılmıştır (24). Bu politika için mali işbirliği yapılmaktadır. Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu işbirliği ve ortak tarım politikasının sürdürülmesi amacıyla kurulmuştur (25).

Türkiye'de tarımsal girdilere uzun yıllar sağlanan devlet yardımlarının büyük bir bölümü kaldırılmış, fiyatlar piyasa mekanizmasına bırakılmıştır (26). Oysa bu alana önemli ölçüde destek sağlanması hem tarımsal gelişme hem de AT'nda mevcut olan uygulamalar dolayısıyla zorunludur. Bu destek bilimsel, teknolojik ve finansal nitelikli olmalıdır. Bankacılık açısından, bankalara düşen görevler açısından belirtilmesi gereken nokta özendirici, uygun koşullarda ve önemli miktarda kredi sağlanmasıdır. Burada büyük çapta kamu bankalarına (belki de tek başına T.C. Ziraat Bankası'na) görev verilmesi doğru olur; çünkü bu amaçla verilecek krediler düşük faizli ve uzun dönemde getiri artışı sağlayacak türden kredilerdir; bankaya kâr kazandırıcı yönü yoktur. Söz konusu kredilerin önemli boyuta ulaşması, tarımı kayda değer biçimde geliştirmesi için bankaların kamu desteğine sahip olması gerekir.

Özel bankalar ise, daha kısa sürede gelişecek ve verimlilik oranı nispeten yüksek olacak tarımsal faaliyetlere kredi verebilirler. Ayrıca uluslararası finans kurumlarından kaynak sağlama konusunda da önemli yardımları olabilir.

2- Sanayide. AT içinde serbest ticaretin esas olduğu dikkate alındığında rekabet konusu gündeme gelmektedir. Türk ekonomisi günümüzde özellikle ağır sanayi olmak üzere sanayi birçok dalında AT ile fiyat ve kalite bazında rekabet edebilecek güçten yoksundur. Bu yüzden sanayi sektöründe rekabet gücünün artırılması önemli bir konudur. Topluluğa katılma sürecinde ulusal sanayi bir yandan korumacı önlemlerle desteklenirken diğer yandan girdi kullanımı ve üretim teknolojisi konularında AT standartlarına erişmeye yönelik bir gelişim içinde olmalıdır.

AT içinde tarım alanında olduğunun aksine sanayi alanında ortak bir politika ve destekleyici önlemler yoktur. Merkezi olmayan, pazar ekonomilerinde yatırım ve üretim yapma sorumluluğu tamamen işletmelerindir. Bununla birlikte küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri desteklemek amacıyla Avrupa Sosyal Fonu, Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu gibi kurumlar çeşitli yardım, sübvansiyon ve krediler sağlamaktadırlar (27).

Türk sanayiinin gelişmesi için sübvansiyona ihtiyaç vardır. Bu amaçla başta kamu kalkınma ve yatırım bankaları olmak üzere bütün bankalar görev üstlenmek durumundadırlar. Kamu bankaları uzun vadeli ve düşük faizli kredi sağlanmasında; diğer ulusal bankalar, nispeten yüksek verimli ve rekabet olanakları geniş alanlara verimliliğe uygun faizlerle kredi verilmesinde; yabancı bankalar ise uluslararası piyasalardan dış kredi sağlanmasında görev alabilirler. Bu amaçla bankalara gereken destek ve yardım sağlanmalıdır.

Ekonomik konjonktürden daha az etkilenmeleri ve istihdamın artırılmasında daha fazla

etkili olmaları nedeniyle AT'nda küçük işletmelere (50'den az işçi çalıştıran işletmeler) önem verilmektedir (28). Bu nedenle Türkiye'de küçük işletmelerin geliştirilmesi yararlı olur. Bununla birlikte Türkiye'nin sermaye bakımından zengin olmadığı göz önüne alınarak, işçi başına nispeten yüksek sermaye gerektiren küçük işletmelerin belli bir plan dahilinde geliştirilmeleri sağlanmalıdır. Bu konuda kamu ihtisas bankaları görev alabilirler.

3- Dış ticarete. Türk ekonomisinin gelişme sürecinde önündeki sorunlardan birinin dış dengesizlikler ve buna bağlı olarak dış borçlar olduğu daha önce belirtilmişti. Dışsatımın artırılması halinde döviz girdisi (kazancı) da artacağından, dış ticaretin gelişmesi döviz gereksinimlerinin karşılanmasına katkı sağlayacaktır.

Şüphesiz ki, dış ticaret (işlemleri) iç ticaretten farklıdır; farklı paraların kullanılması, uluslararası bağlantılar ve çeşitli güvence mekanizmalarının mevcut olması gerekliliği dış ticaretin unsurlarından bazılarıdır. Bu tür unsurlar dış ticaret işlemlerinde bir aracı kurumun bulunmasını gerektirir, en azından aracı kurum dış ticaretin geliştirilmesi için daha geniş olanaklar sunar. Bu aracı kurumlar bankalardır. O halde dış ticareti geliştirmek, dışsatımı arttırmak için Türk bankacılık sisteminden yararlanılabilir.

Türkiye'de 1980 yılında alınan "ekonomik tedbirler"e koşut ve bir uzantısı olarak, dış ticarete bankaların etkinliği artmaya başlamıştır. Ulusal ve yabancı çeşitli bankalar dış ticaretin artmasında önemli yararlar sağlamışlardır. Ancak ulaşılan düzey yetersizdir; çünkü uluslararası ticaret sürekli gelişmekte, yeni kurum ve teknikler ortaya çıkmakta ve ilerlemeler kaydedilmektedir. Türkiye'de ihracat sigorta şirketleri, forfaiting ve factoring kurumları gelişmemiştir. Bu alanda gelişmeler ortaya çıktığı, döviz kredisi, prefinansman, akreditif işlemleri geliştiği ölçüde bankaların dış ticaretin gelişmesine olan katkıları artacaktır. Dış ticaretin geliştirilmesinde bu alanda uzmanlaşmış, uluslararası bağlantısı gelişmiş ticaret bankaları görev almalıdır. Bu görevin etkili bir biçimde yerine getirilmesi bankaların yurt dışındaki örgütlenme derecesine, diğer finans kurumları ile olan ilişkilerine ve bu tür işlemlerdeki deneyimlerine bağlıdır. Türk bankaları yurt dışında şube, temsilcilik büroları ve iribat büroları ile dışa açılma sürecinde yeni ilişkiler kurmaya başlamışlardır. Önümüzdeki yıllarda özellikle AT üyeleri ile ve "Euro-market"lerle daha yakın ilişkiler geliştirmelidir. Türkiye'de şube açmış ve açacak olan yabancı bankalar bu tür ilişkilerin geliştirilmesine yardım edebilir. Ayrıca ortak yatırım (joint venture) projelerinin desteklenmesi, konsorsiyumlara iştirak edilmesi de dış ticaretin gelişmesine katkı sağlayacaktır.

4- Turizmde. Tarımda olduğu gibi turizmde de Türkiye'nin önemli bir potansiyeli vardır. Bunun küçük bir kısmından yararlanılmaktadır. Oysa döviz kazancının artırılmasında turizm alanından önemli ölçüde yararlanılabilir. AT üyelerinden İspanya dış ticareti açık verdiği halde ödemeler bilançosu içinde cari işlemler fazlası vermeyi turizm gelirlerine borçludur.

Türkiye'nin turizmde en büyük eksikliği kullanılabilir tesislerin ve alt yapı hizmetleri-

nin yetersiz olmasıdır. Turizm alanında yeni yatırımların gerçekleştirilmesi yerinde olur.

Turizm potansiyelinin küçük bir kısmından yararlanılıyor olması, yeni yatırımların verimliliğini yüksek tutacağından, bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Bu alana yapılacak yatırımlarda kalkınma yatırım bankaları görev alabilir. Verimliliği yüksek olacağından bu alana özel ticaret bankalarının da kredi vermesi mümkündür. Bankalar turizm kredilerinde özellikle yabancı kaynaklara yönelmelidir. İlişkilerin gelişmesi, turizmin hareketlenmesi açısından ortak işletmeler oluşturulabilir. Bunların oluşturulmasında ticaret bankaları aracılık edebilirler.

5- Konut ve alt yapı alanında. Türkiye hızla kentleşen bir ülke. Kentleşme alanında büyük gereksinimler var ve hızlı bir şekilde artmakta. Sorunun çözümüne destek olmak için bu tür işlerde uzmanlaşmış, "etkili" faaliyette bulunabilecek kurumlara gereksinim vardır. Aslında bu tür kurumlar (ki burada finansal destek sağlayan kurumlar kastedilmektedir, bu kurumlar bankalardır) faaliyette bulunmaktadır. Türkiye Emlak Bankası ve Pamukbank konut edindirilmesi alanında, İller Bankası alt yapı hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde faaliyette bulunan bankalardır. Ancak bu kurumların etkinliği Türkiye'nin gereksinimlerine cevap vermekten uzaktır. İlgili bankalara ek kaynaklar sağlanmalıdır. Devlet desteği yanında, yabancı kaynaklara da başvurulabilir. Bu hizmetler sosyal yönü ağır basan hizmetlerdir; bu yüzden ilgili görevlerin daha çok kamu bankalarına verilmesi halinde daha doyurucu sonuçlar elde edilir.

6- Bankacılıkta. Dünyada bankacılık işlemleri gelişen uluslararası ilişkiler ve teknolojik olanaklar sayesinde çok hızlı ilerlemeler kaydetmektedir. Bankaların sunmuş oldukları hizmetler artmakta ve yaygınlaşmaktadır. Gelişen teknoloji finans piyasalarında milyarlarca dolara ulaşan işlemlerin yapılmasına imkân vermektedir. Her alanda olduğu gibi bankacılık alanındaki gelişmeler de bankacılık hizmetlerine duyulan gereksinimden doğmuştur. Bankalar artık dar anlamda para alıp satan kurumlar değildir. Mevduat kabulü ve bunun plâze edilmesi yanında ulusal ve uluslararası boyutta portföy ve yatırım danışmanlığı yapan, fon transferleri gerçekleştiren; döviz işlemleri ile uğraşan; diğer bankalarla muhabir ilişkileri geliştiren; çeşitli finansman tekniklerini uygulamaya koyan aracı kurumlardır. Bankalar tarafından oluşturulan bankacılık sistemi ise ekonomide finans sisteminin en önemli bölümüdür (29).

Türk ekonomisinin AT üyeleri ile uyum sağlayacak bir düzeye eriştirilmesinde bankacılık sisteminin gelişmesinin büyük katkısı olacaktır. Bu yüzden bankalar yukarıda belirtilen işlevlerle donatılmış olmalıdır. Günümüzde Türk bankacılık sistemi geçmiş yıllara göre belirli mesafeler katetmiştir. Ancak "bir ekonomik formasyonun başarısı, düne göre bugün neye sahip olduğu ile değil, fakat bugün karşı karşıya olduğu sorunları çözebilme yeteneği ile ölçülür" (30). Bugün Türk bankacılık sisteminin AT banka sistemleri karşısındaki durumuna ilişkin olarak T.C. Merkez Bankası Başkanı, Türkiye'de son yıllarda faiz politikasındaki değişiklikler, kambiyo rejimindeki liberalleşme, devlet iç borçlanma senetlerinin ihale yön-

temiyle satılması, bankalararası para piyasasının kurulması, açık piyasa işlemlerinin başlatılması gibi yasal-kurumsal yeniliklerin olumlu gelişmeler olduğunu; Türkiye'nin AT'na katılması halinde Türk bankacılığının, alışkın olmadığı tarzda yoğun bir rekabetle karşılaşacağını; ancak Türk bankacılık sisteminin AT ile rekabet edecek düzeyde olmadığını, rekabete hazır olması için bankacılık sisteminde sermaye yapısının güçlendirilmesi, Topluluk bankacılığı ile uyumlu bir örgütlenmeye gidilmesi gibi yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (31). Bu yapısal değişikliğin gerçekleştirilmesi başta Merkez Bankası olmak üzere bankalara düşen bir görevdir.

T.C. Merkez Bankası Türk bankacılık sisteminin merkez organıdır ve sistemi yönlendirmesi gerekir. Avrupa finans piyasalarıyla ilişkilerin geliştirilmesinde, bu piyasalara entegre olabilecek kadar etkili ve yoğun finans ilişkilerinin ortaya çıkmasında Merkez Bankası bankalara yol göstermeli, yön vermelidir.

Türk bankacılık sistemi 1980 sonrasında önceki yıllara göre yüksek bir performans göstererek bir dışa açılma süreci başlatmıştır. Türkiye'de (1987 sonu itibarıyla) 21 yabancı banka/şubesi ve 17 temsilcilik bürosu açılmıştır. Türk bankaları ise yurt dışında 14 şube ve 62 temsilcilik bürosu açmışlardır (32). Kullanılan teknoloji, Türkiye'deki yabancı bankaların da katkısıyla gelişmiştir. Dışa açılma yönündeki bu gelişmeler yeterli ve dengeli olmuştur. AT üyeleri bankaları ile geliştirilen ilişkiler yetersiz kalmış, gelişen sınırlı ilişkiler de az sayıda AT üyeleri (F. Almanya ve İngiltere) ile olmuş, dengeli bir yayılma ve Topluluğa katılma düşüncesinden çok, başka etmenler etkili olmuştur. Bunu gidermek amacıyla, bundan sonra kurulacak ilişkilerde Topluluğa katılma sürecinin yaşandığı dikkate alınarak daha dengeli ve uzun dönemli bakış açısıyla hareket edilmelidir. Türk bankaları belli AT üyeleri ile değil tümüyle olan ilişkileri geliştirmeli; buralarda şube açmalı, o ülkenin bankaları Türkiye'de faaliyette bulunmaya teşvik edilmelidir.

Türkiye'de birkaç büyük banka hariç, bankaların mali bünyeleri yeterince güçlü değildir. Geri dönmeyen krediler, "döviz işlemlerinde evalüasyon farkının doğurduğu yükler" (33), bankaların döviz borç ve alacaklarının farklı cinsten oluşu özkaynakların bankaların güveni için yüksek tutulmasını gerektirmektedir. Kaldı ki bankaların ekonominin diğer alanlarında üstlenmeleri gereken görevler de kaynak sorununa dikkatleri çekmektedir; öz kaynakların yükseltilmesi, kaynak sorununa olumlu etki yapacağı dolayısıyla da gerekli olan bir davranıştır.

Günümüzde leasing, factoring ve forfaiting gibi çeşitli finansman teknikleri önem kazanmış bulunmaktadır. Türkiye'de bu tür etkinlikler yetersizdir; az sayıda banka leasing ve forfaiting hizmeti sunmaktadır. Factoring faaliyeti ile uğraşan kurum ise yoktur. Ticaret bankalarının finansman tekniklerinde daha etkili olabilmeleri için önce bu işlerde kullanılacak kaynakları oluşturmaları gerekir. Ayrıca önerdikleri koşullar da uygun olmalıdır ki uygulama geniş boyutta olabilsin. Hem uygulamalar hakkında deneyim kazanmak ve

bilgi birikimi edinmek hem de kaynak sağlamak amacıyla dış ülkelerle ilişkiler geliştirilmiştir. Bu ilişkilerin geliştirilmesinde yabancı bankalardan yararlanılabilir.

Bankaların nitelikli eleman açığı vardır. Bankalar arasında sık sık görülen personel transferleri bunun bir göstergesidir. Mevcut açığı kapamak ve ileride ihtiyaç duyulacak elemanları yetiştirmek için bankalar eğitim faaliyetlerini yoğunlaştırmalıdır. Mevcut olan kurumlar yeterli değildir. Bu alana eğitsel ve finansal destek sağlamaları gerekir. Bilimsel gelişmelerin daha yakından izlenmesi için üniversitelerle yakın ilişkiler kurulmasında da yarar vardır.

III. Bölümün Dipnotları

- (1) Turktrade, *External Economic Relations of Turkey*.
- (2) İş Bülteni 1988/2, T.İş Bankası Yayınları.
- (3) Bunun teknik olarak mümkün olup olmadığı ise ayrı bir tartışma konusudur.
- (4) DİE Tüketici fiyatları endeksi, ayrıca bkz Tablo-7.
- (5) T.İş Bankası İş Bülteni 1988/2, ayrıca bkz. Tablo-9.
- (6) Sekiz yılda TL'nun değer kaybı dolar karşısında % 96.6 ($= (1033-35) \times 100/1033$), mark karşısında % 96.9 ($= (648 - 20) \times 100 / 648$) olmuştur.
- (7) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Volker Nien haus, "Financial Integration and Monetary Policy in Europe and Turkey", *Middle East Business and Banking*, October, 1988.
- (8) Gülten Kazgan, *Prospect for Turkey's Accession to the Community with Special Reference to Competitvity S (4-5; 15)*.
- (9) 11-18 Ekim 1988 tarihli Dünya Gazetesi.
- (10) 13 Ekim 1988 tarihli Dünya Gazetesi.
- (11) T.B.B. Bankalarımız - 1987.
- (12) 1980 yılında cari fiyatlarla 275.6 milyar lira olan kamu açıkları 1987 yılında 3.3 trilyon liraya ulaşmıştır. Bkz. Turktrade, yage, S-65.
- (13) Vural Akışık (Uluslararası Bankası Gn. Md), İbrahim Betil (Garanti Bankası Gn. Md.) Ekonomik Bülten tarafından 18.1.1988'de İstanbul'da düzenlenen panelde bu konulara değinmişlerdir.
- (14) 26.11.1970 tarihli 1211 sayılı T.C.M.B. Kanunu Md: 4
- (15) Rüşdü Saracoğlu, T.C.M.B. Başkanı. Cumhuriyet Gazetesi 7 Ekim 1988 S-9.
- (16) Bkz. EK-2
- (17) T.B.B. Bankalarımız - 1987.
- (18) age.
- (19) Bkz. 13 Ekim 1988 tarihli Dünya Gazetesi.
- (20) 21.10.1988 tarihi itibarıyla umumi dispoñibilite oranı % 30; mevduat munzam karşılığı vadeli mevduat için % 14, vadesiz mevduat için % 25'tir.
- (21) Öztin Akgüç, Türkiye'de Bankacılık, S-229.
- (22) Türkiye'de ekim yapılan alanların 12 üyeli AT'nda ekim yapılan alanlara oranının % 26, ziraatte verimlilik oranının yaklaşık % 30 olduğu dikkate alınırsa bu potansiyel daha belirgin olarak görülebilir.
- (23) Türkiye'nin AT Karşısında Durumu. İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988. S-53.
- (24) age, S-39.
- (25) age, S-62.
- (26) age, S-73.
- (27) age, S (89, 123).
- (28) age, S-121.
- (29) Türk finans sistemi parasal aracı kurumlar (Merkez Bankası, ticaret bankaları, ihtisas bankaları), parasal olmayan aracı kurumlar (sigorta şirketleri, vakıflar, para yaratmayan bankalar) ve menkul kıymet piyasalarından oluşmaktadır. Bankaların finans sistemi içindeki payı % 60'tan fazladır. Tuncay Artun, Türkiye'de Bankacılık, yage, S-54.
- (30) Fikret Başkaya, "1988 Yılında Türkiye'nin Ekonomik Gündemi Ne Olabilir?", Mülkiyeliler Birliği Dergisi, Ocak 1988, Sayı:91, S-9.
- (31) Rüşdü Saracoğlu'nun Anka Review'da çıkan yazı özeti. Cumhuriyet Gazetesi 16 Eylül 1988, S-9.
- (32) Selçuk Abaç ve IBAR yage; *Banking in Turkey; Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Ağustos-1988.
- (33) Osman Şıklar, T.C. Merkez Bankası Eski Başkanı., "AT'na Girerken Türk Banka Sistemi". Yıldız Üniversitesi MYO İktisadi ve İdari Programlar Bölümü'nce düzenlenen Seminer, 8 Nisan 1988 İstanbul.

IV- Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerin bankacılık sistemleri ve Topluluğa katılma öncesinde içinde bulunduğu ekonomik yapıyla birlikte Türk bankacılık sistemi ele alınmış bulunmaktadır.

Birinci bölümden izlenebileceği gibi Avrupa Topluluğu'nu oluşturan 12 üye ülkenin bankacılık sistemleri birçok açıdan farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar Merkez Bankalarının hükümetle ilişkilerinden, özel ve kamu bankalarının ekonomideki ağırlığına kadar uzanır. Bununla beraber, Topluluk üyeleri bankacılık sistemleri oligopolistik yapı, para politikası araçlarına duyarlılık, dışa açık ekonomik yapı şeklinde belirtilebilecek benzer özelliklere de sahiptir. Topluluk üyesi ülkelerin bankacılık sistemleri farklı ve benzer yönleriyle bir bütün oluşturmaktadırlar. Bu bütünlüğün pekiştirilmesi bağlamında Topluluk bankacılık sistemlerinin bir Avrupa Merkez Bankası etrafında örgütlenmesi düşünülmektedir. Tam üyelikleri 1980 sonrasında gerçekleşen Yunanistan, Portekiz ve İspanya bir yana, üye ülkelerin ekonomik yapılarının birbirine uyum sağlayabilecek bir güç ve yapıda olması, Merkez Bankası ve bankaların uyumlu bir faaliyet içinde bulunmaları ve Merkez Bankalarının bankacılık sistemini yönlendirici işlevleri etkili olarak yerine getiren bir lokomotif görevi yapmaları, parasal bütünlüğün veya parasal birliğin oluşturulmasına yönelik sürece olumlu katkılar sağlayan etmenler olarak değerlendirilmektedir. Bu arada, Topluluğun ekonomik açıdan görece farklılık gösteren üyelerinden Yunanistan, Portekiz ve İspanya'nın para ve sermaye piyasalarını geliştirebilmek için uyguladıkları politikalar ve başvurdukları kontrollerin, esas olarak Topluluk içerisinde yer almaya engel teşkil etmediği de dikkati çeken ve gözden kaçırılmaması gereken bir olgudur.

Türk bankacılık sistemine gelince; ikinci bölümde ele alındığı üzere çeşitli dönemlerden geçerek oluşan yapısı itibarıyla Türk bankacılık sistemi AT bankacılık sistemlerine benzemektedir. Bu benzerlik yapısal iskelet benzerliğidir.

1980'li yıllarda ekonomik serbestleşme yönünde alınan kararların bir uzantısı olarak Türk bankacılık sisteminin dışa açılma sürecine ivme kazandıran düzenlemeler, bankacılığı en çok etkileyen bir dönemi başlatmıştır. Bankerlik olayları ve bankacılık bunalımına da sahne olan bu dönemde, kambiyo kontrolleri hafifletilerek bankacılık sisteminde döviz işlemleri yaygınlaştırılmış; Merkez Bankası'na etkinlik kazandırılması doğrultusunda TL ve döviz Interbank piyasaları açılmış açık piyasa işlemleri başlatılmıştır. Dış ticaretin geliştirilmesini sağlamak için Türk Eximbank kurulmuş, diğer taraftan Türk finans sisteminin geliştirilmesi amacıyla sermaye piyasası açılmıştır.

Avrupa Topluluğu'na katılma sürecinde bankacılık sisteminin konumu, Türk ekonomisini bütün olarak gösterdiği özellikler çerçevesinde ele almayı gerektirmektedir. Çünkü ekonominin bir parçası olarak Türk bankacılık sistemi enflasyon, kamu açıkları, dış açık ve borçlar gibi Topluluğa katılma sürecinde çözüm bekleyen temel ekonomik sorunlardan etkilenmektedir. Şu halde Topluluğa katılma sürecinde Türk bankacılık sisteminin bir kısım

sorunları ekonomi kökenlidir. Diğer bir kısım sorunlar ise bankacılık sisteminin içinden kaynaklanmaktadır. Bunların başında geri dönmeyen krediler, mali disiplin eksikliği ve banka nakit akışında görülen düzensizliklerin yarattığı mali güçlükler; henüz gerçekleştirilemeyen şeffaflık; sermaye piyasası ile olan bağların zayıflığı ve nitelikli eleman gereksinimi sayılabilir.

Avrupa Topluluğu'na katılma öncesinde bankacılık sisteminin hem kendi içinde Topluluk bankacılık sistemlerine uyumunun hızlandırılması, hem de ekonominin bütün olarak Topluluğa katılmasına yapacağı katkının artırılması için bazı değişikliklerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu değişiklikleri şöylece özetlemek mümkündür:

– Bankacılık sisteminin lokomotifi konumunda bulunan Merkez Bankası yasal olarak sahip olduğu yetkileri, uygulamada tam anlamıyla kullanabilmelidir (1). Merkez Bankası'nın kamuya sağladığı finansal yardımlar fiyat istikrarı göz önünde bulundurularak tespit edilmeli; kamu finansman gereksinimleri için enflasyon yaratmayacak sağlam kaynaklara başvurulmalıdır,

– Bankaların kamu kesimi finansmanına katkıları azaltılmalıdır. Bütçe açıklarının kapatılmasında devlet tahvili ve Hazine bonusu aracılığıyla bankalara borçlanma uygulaması üzerinde hassasiyetle durulması gerekir. Kamunun bankalardan borç almasının iki önemli sakıncası vardır. İlk olarak, bankalar kamuya borç verdikleri ölçüde kredi olarak kullanabilecekleri kaynaklar, dolayısıyla da kredi arzı azalmakta; azalan kredi arzı faizleri yukarı doğru çekmektedir. İkinci olarak, bu tür senetlerle borçlanma uygulamasının kurumsallaşması, bankaların mali yapılarını bu ilişki üzerine kurmaları sonucunu doğurabilir. Devlet tahvili ve Hazine bonosuna plasman, bankaların temel plasman faaliyeti biçimine dönüşmemelidir. Bu, bankacılık açısından doğru değildir. Kaldı ki, ilerleyen yıllarda bu tür borçlanma uygulaması değiştirilirse böyle bir karar, mali yapılarını söz konusu borçlanma uygulaması üzerine kurmuş banka veya bankaları güç durumda bırakır,

– Bankacılık sistemini ilgilendiren kararlar bankacılık sisteminin görüşleri de alınarak ve geniş kabul görececek biçimde tespit edilmelidir. Alınan kararlar üzerinde bir fikir birliği oluşturulmadan bankaların istenen doğrultuda davranmaları sağlanamaz. Bunun son örneği Ekim 1988'de bankacılık sistemi dışında alınan bir kararla faizlerin serbest bırakılması sırasında yaşanmıştır. Bu uygulama, faizlerin bankalararası rekabetle yükselmesi (belki de kontrolden çıkması) yüzünden uzun ömürlü olamamıştır. Şu halde sistemi ilgilendiren kararlar sistemi oluşturan birimlerce kabul edilebilir nitelikte olmalıdır; kararlar ancak bu şekilde uygulama şansına sahip olurlar,

– Bankalar ve bankacılık sistemi AT bankacılık sistemi (ve hatta diğer ülkeler bankacılık sistemleri) ile rekabet edebilir bir yapıya kavuşturulmalıdır. Bankaların öz kaynak ve likidite durumlarının ayarlanmasında, kısa vadeli –TL ve döviz– borç ve alacakları arasında denge kurulmasında Merkez Bankası'nın bankaları yönlendirici uygulamalarına daha fazla eğilmek gerekmektedir. Bankaların topladıkları mevduatı dövize yatırarak değerlendirmele-

ri veya böyle bir eğilim içinde olmaları Merkez Bankası'nın yapacağı düzenlemeleri olumsuz yönde etkiler. Bu koşullar altında sağlıklı bir mevduat-kredi ilişkisinin kurulması, fiyat istikrarının sağlanması güçleşir.

– Banka maliyetlerinin ve dolayısıyla kredi faizlerinin aşağıya çekilmesini sağlamak için kanuni karşılıkların indirilmesine uygun ekonomik istikrar ortamı yaratılmalıdır. Kanuni karşılıklar krediler için munzam bir yük getirmekte, diğer taraftan bankaların topladıkları fonların kullanımı sınırlanmış olmaktadır. Kanuni karşılıkların bankacılık sisteminin likiditesinin kontrol edilmesinde önemli bir para politikası aracı olduğu şüphesizdir; ancak bunun kullanılması mutlaka çok yüksek düzeyde (2) tespit edilmesini gerektirmez. Emisyon kontrol altına alınıp ekonomide istikrar sağlanabilirse kanuni karşılıkların daha düşük düzeyde tespit edilmesi mümkün olur. Şu halde, kanuni karşılıklar, işlevleri unutulmaksızın ve uygun koşullar yaratılarak indirilmelidir,

– Ekonomik gelişme açısından büyük önemi olan orta-uzun vadeli krediler arttırılmalıdır. Bu kredileri verecek olan bankaların kaynak yönünden desteklenmeleri gerekir. Burada 3 çeşit kaynak desteği söz konusu olabilir: Dış kredi sağlanması, menkul kıymet ihracı ve Merkez Bankası kaynakları. Bu destekler sağlanırken ekonomik istikrar ve dış denge göz önünde bulundurulmalıdır.

Bütün bu önlemlerin yanı sıra, bankaların üzerinde hassasiyetle durmaları gereken konular da vardır:

– Bankalar maliyet yapılarına eğilmelidirler. Maliyet unsurlarından birinin kanuni karşılıklar olduğu daha önce belirtilmişti. Burada bankaların üzerinde durmaları gereken iki önemli maliyet unsuruna işaret etmek gerekir. Bunlardan biri şubeler ve onlardan kaynaklanan sabit giderlerdir. Rasyonel olup olmadığına bakılmaksızın açılan şubelerden doğan sabit giderleri kısa zamanda azaltmak güçtür. Bu konuya ilişkin olarak yapılması gereken şey, düşük kapasite ve verimlilik koşulları altında çalışan şubelerin kapatılması veya başka bir şube ile birleştirilmesi için bugünden bir plan hazırlamaktır.

Belirtilmesi gereken bir başka maliyet unsuru ise geri dönmeyen kredilerdir. Bankalar geri dönmeyen krediler nedeniyle uğradıkları zararları diğer kredilere yansıtmak durumunda kalmakta, bu tür krediler böylece diğerleri için ve dolayısıyla krediyi kullanan işletme için ek bir maliyet halini almaktadır.

Banka ve bankacılık sisteminde mali sıkıntıya neden olduğundan, geri dönmeyen krediler başlı başına bir sorundur. Bu tür kredilerden sakınmaya yarayacak önlemler alınmalı; krediyi alan işletmenin mali yapısı, kredinin kullanıldığı faaliyet ve bunun verimliliği dikkatle incelenmelidir.

Geri dönmeyen kredilere ilişkin olarak holding bankacılığına dikkat çekmek gerekir; bunlar arasında önemli bir ilişki vardır (1983 yılında yaşanan bankacılık bunalımında T.C. Ziraat Bankası'na devredilen İstanbul Bankası, Hisarbank ve Odibank holding bankalarıdır.

1987 yılında Töbank'ta yaşanan mali sıkıntılar da bu kapsamda düşünülebilir.). Kanımca holding bankacılığı Türkiye koşullarına uyum sağlamamıştır. Ortaya çıkabilecek sorunları giderebilmek için holding bankacılığı uygulamaları Merkez Bankası tarafından yakından izlenmelidir (3),

– Özel amaçlarla kurulmuş bankaların (4) öncelikle kuruluş amaçları doğrultusunda faaliyette bulunmaları sağlanmalıdır. Bu, birincil görevlerinin külfetinin başka kurumlara yük olmaması ve/veya bu fonksiyonları yerine getirmek için piyasa dengesini olumsuz etkileyen başka aracı kişi ve kurumların (tefecilik gibi) oluşmaması için gereklidir. Kaldı ki bu bankalar kuruluşta kendilerine verilen görevleri henüz tamamlamamışlardır. Tarım, küçük sanayi, konut, madencilik ve denizcilik, kısaca Türk ekonomisi gelişmek, AT'na katılabilecek güce erişmek için özel amaçlı kamu bankalarına muhtaçtır. Bu nedenle konu üzerinde daha duyarlı olmak gerekir. Günümüzde söz konusu bankalar bir ticaret bankası gibi çalışmakta, kendi görevlerini ticaret bankacılığı faaliyeti ile birlikte yürütmektedirler. Özel amaçlı kamu bankalarının 1987 sonu itibariyle verdikleri toplam kredilerinin % 38'i kısa vadeli kredilerden oluşmaktadır (Türkiye Bankalar Birliği kayıtlarında "Kamu Sermayeli Ticaret Bankaları" diye geçmektedirler) (5). Bu bankalar kısa, orta ve uzun vadeli kredi verdiklerinden (F.Almanya, Hollanda, Lüksemburg'da bankalar bütün kredi türleri ile uğraşurlar; İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika'da ise kısa ve uzun vadeli kredilerde uzmanlaşmış olarak ikiye ayrılırlar (6).), sınırlı kaynakları ile kuruluş amaçları doğrultusunda yapacakları faaliyetlerinin etkinliği azalmaktadır.

Özel amaçlı bankaların kuruluş amaçları doğrultusunda faaliyette bulunmalarını gerektiren bir başka neden, bu bankaların özel ticaret bankaları ile rekabet etmeleridir. Böyle bir davranışın özel bankalarca hoş karşılandığını söylemek zordur. Hoşnutsuzluğun nedenleri arasında geçmişte serbest faiz dönemlerinde bazı kamu bankalarının faizlerin yükselmesine yol açmaları ve söz konusu bankaların kamu bankaları olmaları (devlet desteğine sahip bulunmaları) dolayısıyla bankacılık faaliyetlerindeki rekabetin eşit koşullarda olmadığının, rekabetin "haksız rekabet" olduğunun düşünülmesi sayılabilir,

– Sermaye piyasası ile ilişkiler geliştirilmelidir. Türkiye'de sermaye piyasası gelişmemiş olsa bile bankaların sermaye piyasası ile daha yakın ilişkide bulunmalarında yarar vardır. İlk olarak, kişi ve kurumların sermaye piyasasından fon sağlama olanakları, bankaların aracılığı sayesinde artacaktır. İkinci olarak, bankaların portföyleri zenginleşecek, daha etkili portföy yönetimi gerçekleştirilebilecektir. Üçüncü olarak, bankaların sermaye piyasasına girmesiyle piyasada güçlü bir güven ortamı oluşacak, büyük hacimde işlem yapabildiklerinden sermaye piyasasındaki işlem hacmi artacak; artan işlem hacmi piyasayı geliştirdiği ölçüde bankalar-sermaye piyasası ilişkileri bir gelişim ivmesi kazanacaktır. Bu geri-besleme (feed-back) çemberi kurulabildiği ölçüde sermaye piyasasının fon taleplerini karşılama olanağı artacak; piyasanın performansına bağlı olarak şirketlerin kredi talepleri bankacılık sistemi dışında da karşılanabilecektir. Bu şekilde oluşturulacak bir alternatif holding ban-

kaları üzerindeki olası kredi baskısının azaltılmasını, geri dönmeyen krediler için bir kontrol mekanizmasının oluşturulmasını mümkün kılacaktır. Buradaki etkinliğe bağlı olarak bankalar da daha rasyonel bir yönetim politikası tespit etme ve izleme olanağına kavuşacaklardır,

-AT ile ilişkiler bağlamında Türk banka sisteminin dışı açılma düzeyi yetersizdir. Bu yetersizlik Türk bankacılık sisteminin bir uyum süreci geçirmesini gerektirmektedir. Söz konusu süreçte Türk bankaları AT üyelerine yayılmalıdırlar. Topluluk ile ticari ve ekonomik ilişkiler geliştikçe bir yandan uluslararası ticaret artacak, diğer yandan ulusal ve uluslararası finans piyasaları arasında ilişkiler gelişecektir. Bu gelişme süreci bankaların yurt dışında menkul kıymet pazarlama ve dış kaynak bulma olanaklarını arttıracak, yabancı bankaların özellikle AT kökenli bankaların Türkiye'ye yönelmelerine katkı sağlayacaktır.

Yapılan açıklama ve değerlendirmelerden sonra sonuç olarak şunlar söylenebilir:

Avrupa Topluluğu'na girerken Türk bankacılık sistemi, yapısal olarak benzerliği dolayısıyla önemli sorunlarla karşılaşmayacaktır. Bu benzerliği tam olarak anlamamak gerekir; çünkü çeşitli farklılıklar vardır. Ancak, AT üyeleri bankacılık sistemleri de bütünüyle birbirinin aynı değildir. Her ülkenin özgün koşullarının ürünü olan bankacılık sistemlerinin birbirlerinden farklı olmamalarını doğal karşılamak gerekir; bu farklılıklar aynı birlik içinde yer almaya engel değildir.

AT'na katılma sürecinde Türk bankacılık sisteminin esas sorunları uygulamada ve fonksiyonların yerine getirilmesinde ortaya çıkabilecektir. Bankacılık sisteminin güçlü bir mali yapıya kavuşturulması, uygulamada bankaların rasyonel etmenlere göre hareket etmeleri, kendilerinin ve sistemin güvenliğini tehlikeye sokacak davranışlardan kaçınmaları gerekmektedir.

AT'na tam üyelik için resmi başvuruda bulunulmasının ardından, bir bütün olarak ekonominin AT karşısındaki durumu önem kazanmış; gelişmişlik düzeyinin yükseltilmesi, verimliliğin, kalite ve fiyat bazında rekabet gücünün arttırılması gereği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda bankaların işlevi ekonomide çeşitli sektörlere finansal destek sağlamaktır. Söz konusu destek işsizlik, enflasyon, dış açık, iç ve dış borçlar gibi çeşitli makroekonomik sorunların çözümüne yardımcı olabildiği ölçüde ekonominin ve dolayısıyla bankaların sorunları hafifleyecektir. AT'na katılma sürecinin en iyi şekilde değerlendirilmesi, bu sorunların çözümü ile mümkündür. Bankalar ve bankacılık sistemi, mali yapılarını da gözönünde bulundurarak bu sorunların çözümüne yardımcı olmalıdır. Bankaların bu amaçla yapacakları faaliyet, günün ekonomik koşullarına uyum sağlayıcı dinamik bir anlayışla tespit edilmelidir.

IV. Bölümün Dipnotları

- (1) Hükümetlerin Merkez Bankalarına müdahale olanak ve şekilleri farklıdır. Belçika, F.Almanya, ABD Merkez Bankaları geniş ölçüde bağımsızdır. İngiltere, İtalya, Hollanda, Norveç Merkez Bankaları hükümete sıkı sıkı bağlıdır. Türkiye'de ise hükümet müdahalesine geniş ölçüde açıktır. Vural Savaş, **İktisat Politikasına Giriş**, İkinci Baskı, İstanbul, 1982. S-289.
- (2) 21.10.1988 tarihi itibarıyla disponibilitate oranı % 30, mevduat munzam karşılığı vadeli mevduat için % 14, vadesiz mevduat için % 25'tir.
- (3) AT üyelerinde holding bankacılığının düzeyine ilişkin ayrıntılı bilgiler elde edilememiştir. Böyle bir olguya AT içinde rastlansa bile bu, Türkiye'de holding bankacılığına ve yol açtığı sorunlara dikkat çekmeye engel değildir.
- (4) Denizcilik Bankası, Etibank, Sümerbank, T.C. Ziraat Bankası, T.Emlak Bankası, T.Halk Bankası, T.Öğretmenler Bankası ve T. Vakıflar Bankası.
- (5) T.B.B., **Bankalarımız-1987**.
- (6) Vural Savaş, *yage*, S-297.

EKLER: 1987 Yılı İtibariyle
Türkiye'de Bankalar (T.C. Merkez Bankası hariç)

EK-1: Ulusal Ticaret Bankaları-I (Kamu Sermayeli Bankalar)

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Şube Sayısı	Faaliyet Alanı	Ana Sermayedarlar
(1) Anadolu Bankası (x)	1962	130	Genel	Kamu
(2) Denizcilik Bankası	1952	53	Deniz Taşımacılığı	Kamu
(3) Etibank	1935	128	Madencilik	Kamu
(4) Sümerbank	1933	44	Tekstil/Porselen	Kamu
(5) T.C. Ziraat Bankası	1863	1201	Tarım	Kamu
(6) T.Emlâk Kredi B. (x)	1926	307	Konut	Kamu
(7) T. Halk Bankası	1938	641	Küçük Sanayi	Kamu
(8) T. Öğretmenler B.	1959	116	Genel	Kamu
(9) T.Vakıflar Bank.	1954	278	Genel	Kamu

(x) 1988 yılında her iki banka Türkiye Emlak Bankası (Konutbank) adı altında birleştirilmiştir.

EK-2: Ulusal Ticaret Bankaları-II
(Özel Sermayeli Bankalar)

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Şube Sayısı	Faaliyet Alanı	Ana Sermayedarlar
(1) Adabank	1985	4	Dış Ticaret	Uzan
(2) Akbank	1948	611	Genel	Sabancı
(3) BNP-Ak Bankası	1986	1	Dış Ticaret	BNP-Akbank
(4) Çaybank	1958	3	Genel	Derviş Temel
(5) Demirbank	1953	20	Genel	Çingilloğlu
(6) Egebank	1928	31	Genel	Özakar
(7) Eskişehir Bankası	1927	29	Genel	Zeytinolu
(8) Finansbank	1987	1	Dış Ticaret	Hüsnü Özyeğin - ESKA
(9) İktisat Bankası	1927	19	Dış Ticaret	Erol Aksoy
(10) Koç-Amerikan Bank.	1986	3	Dış Ticaret	Koç-Amex.
(11) Milli Aydın Bankası	1913	24	Genel	Tariş
(12) Pamukbank	1955	187	Genel	Çukurova
(13) Şekerbank	1954	167	Genel	Özel
(14) Tekstil Bankası	1986	1	Dış Ticaret	Rüşdü Akın
(15) Türk Dış Ticaret B.	1964	15	Dış Ticaret	T.İş Bankası
(16) Türk Ekonomi B.	1927	4	Dış Ticaret	Çolakolu
(17) Türk Ticaret B.	1913	407	Genel	(x)
(18) T. Garanti Bankası	1946	288	Genel	Doğuş
(19) T.İmar Bankası	1928	22	Genel	Uzan
(20) T.İş Bankası	1924	924	Genel	(xx)
(21) T.İthalat ve İhr. B.	1984	3	Dış Ticaret	M.Ali Yılmaz
(22) T.Tütüncüler B.	1924	41	Genel	Yaşar-İrving
(23) Uluslararası E.T.B.	1888	17	Dış Ticaret	Çukurova
(24) Yapı ve Kredi B.	1944	582	Genel	Çukurova
- Netbank (xxx)	1987	1	Turizm, Dış Tic.	Net Holding

(x) Türkbank Emekli Sandığı

(xx) T.İş Bankası Çalışanları Yardımlaşma Vakfı, Atatürk'ün hisseleri, Hazine

(xxx) 1988 yılında faaliyete geçmiştir.

EK-3: Diğer Ticaret Bankaları-I
(Türkiye'de Kurulmuş Bankalar)

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Şube Sayısı	Faaliyet Alanı	Ana Sermayedarlar
(1) Arap-Türk Bankası	1977	4	Genel	Libya
(2) Chemical Mitsui Bank	1985	1	Dış Ticaret	Chemical, Mitsui-ENKA
(3) Osmanlı Bankası	1863	77	Genel	Fransa
- Birleşik Türk Körfez Bankası (x)	1987	1	Dış Ticaret	BAE-Garanti
- Türk Merchant Ban.(x)	1987	1	Dış Ticaret	T.İş B.-Bankers Trust.

Diğer Ticaret Bankaları-II
(Türkiye'de Şube Açan Bankalar)

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Şube Sayısı	Faaliyet Alanı	Ana Sermayedarlar
(1) BankMellat	1982	2	Dış Ticaret	İran
(2) Bank of Bahrain and Kuwait B.S.C.	1986	1	Dış Ticaret	Bahreyn-Kuveyt
(3) Bank of Credit and Commerce International	1982	3	Dış Ticaret	Lüksemburg
(4) Banco di Roma	1911	2	Genel	İtalya
(5) Banque Indosuez	1986	1	D.T.	Fransa
(6) Citibank N.A.	1981	4	D.T.	A.B.D.
(7) Habib Bank Limited	1983	2	D.T.	Pakistan
(8) Hollantse Bank Uni N.V.	192	1	Genel	Hollanda
(9) Manufacturers Hanover Trust Company	1984	1	D.T.	A.B.D.
(10) Saudi American Bank	1985	1	D.T.	Suudi-Citibank
(11) Standard Chartered Bank	1986	1	D.T.	İngiltere
(12) The Chase Manhattan Bank	1984	1	D.T.	A.B.D.
(13) The First National Bank of Boston	1984	1	D.T.	A.B.D.
(14) Türk Bankası Limited	1982	1	Genel	K.K.T.C.
- Credit Lyonnais (x)	1987	1	D.T.	Fransa

(x) 1988 yılında faaliyete geçmiştir.

EK-4: Kalkınma ve Yatırım Bankaları-I
(Karru Sermayeli Bankalar)

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Şube Sayısı	Faaliyet Alanı	Ana Sermayedarlar
(1) İller Bankası	1933	1	Belediyeler	Kamu
(2) T.C. Turizm Bank.	1962	1	Turizm	Kamu
(3) T.İhracat Kredi Bank.	1964	1	Dış Ticaret Finans.	Kamu
(4) T.Kalkınma Bank.(x)	1976	2	Genel	Kamu

Kalkınma ve Yatırım Bankaları-II
(Özel Sermayeli Bankalar)

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Şube Sayısı	Faaliyet Alanı	Ana Sermayedarlar
(1) Sınai Yatırım ve Kredi Bankası	1963	1	Özel Sanayi	Özel Bankalar
(2) T. Sınai Kalkınma Bankası	1950	5	Özel Sanayi	Özel Bankalar
(xx) Yatırım Bank	1987	1	Yatırım Dış Ticaret	Trans Arabian

Kaynaklar: T.B.B., Bankalarımız 1987, Aylık Ekonomik Göstergeler Ekim 1988; Türkiye'de Bankalar ve Bankacılık Sistemi'87, S. Abaç ve IBAR.

(x) Bankanın eski adı DESİYAB'dır.

(xx) 1988 yılında faaliyete başlayan yabancı bir bankadır.

KAYNAKÇA

- Abaç, Selçuk ve IBAR., **Türkiye'de Bankalar ve Bankacılık Sistemi'87**, Ankara, 1987.
- Arda, Adam., "The EC and the Turkish Banking System-Problems of Integration", **Middle East Business and Banking**, November, 1988.
- Artun, Tuncay., **AET'de Bankacılık ve Parasal Sorunlar**, Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayını, Ankara, 1981.
- Artun, Tuncay., **Türkiye'de Bankacılık**, 2. Baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Akgüç, Öztin., **Batı Avrupa Ülkelerinde Bankacılığın Denetim ve Gözetimi**, İSO Yayınları, İstanbul, 1982.
- Akgüç, Öztin., **Türkiye'de Bankacılık**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1987.
- Akışık, Vural., **Ekonomik Bülten Tarafından Düzenlenen Bankacılık Paneli**, İstanbul, 18.1.1988.
- Aysan, Mustafa., "Banka Politikasında Çelişki", **Milliyet Gazetesi**, 16 Mayıs 1988.
- Bakanlar Kurulu Kararı, 83/7242.
- Bakanlar Kurulu Kararnamesi, 83/7506
- Banco de Portugal, **Quarterly Bulletin**, Volume 9, No: 2, Lisboa, 1987.
- Banco de Portugal, **Report of the Board Directors for the Year 1985**, Lisbon, 1986.
- Banco di Roma, **The Italian Banking System**, 3rd Edition, Roma, 1974.
- Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Ağustos, 1987.
- Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Ağustos, 1988.
- Bankalar Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 83/70.
- Bankalar Kanunu, 85/3182.
- Başkaya, Fikret., "1988 Yılında Türkiye'nin Ekonomik Gündemi Ne Olabilir?", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Ocak, 1988.
- Baughn, W.H. - Mandich, D.R., "The Role of Foreign Banks in International Banking", **The International Handbook**, Dow Jones-Irwin, 1983.
- Berk, Metin., **The Impact of Foreign Banks on Turkish Banking Sector**, (Yayınlanmamış tebliğ), International Banking Conference, Girne, 10-11 Sept. 1988.
- Betil, İbrahim., **Ekonomik Bülten Tarafından Düzenlenen Bankacılık Paneli**, İstanbul, 18.1.1988.
- Bundesverband deutscher Banken, **The Banking System in Germany**, 14th Edition, 1985.
- Central Bank of Ireland, **Licensing and Supervision Requirements and Standards for Banks**, Quarterly Bulletin, Autumn, 1987.
- Chalikias, Dimitris., **Financial Reform and Problem of Monetary Policy**, Athens, 1987.
- Cumhuriyet Gazetesi (6 Haziran, 16 Eylül, 7 Ekim 1988)
- Danish Bankers Association, **Danish Banking System**, 1987/88, Copenhagen.
- De Castro Palha, Ana Maria., **The Banking and Financial System in Portugal**, Lisboa, 1983.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, **Türkiye İstatistik Yıllığı 1987**.
- Dünya Gazetesi (6,7,13,21 Eylül, 8-18 Ekim 1988).
- Ekren, Nazım., **Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği**, T.İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986.
- Eren, Kasım., "Merkez Bankacılığı ve Merkez Bankası Açık Piyasa İşlemlerine Kuramsal Bir Bakış", **İktisat ve Maliye Dergisi**, Kasım, 1987.
- Hellenic Banks' Association, **The Greek Banking System Today**, Athens, 1987.
- International Monetary Fund, **International Financial Statistics 1987**.
- Irish Banks' Information Service, **Banks and Banking in Ireland**, Dublin, 1985.
- İktisadi Kalkınma Vakfı, **İKV Araştırmalarında Türkiye'nin AT Karşısında Durumu**, İstanbul, 1988.
- Kalaycıoğlu, Sema., "Türkiye'de Dışa Açılma Sürecinde Döviz Piyasalarının Durumu", **İktisat ve Maliye Dergisi**, Ağustos, 1988.
- Karacan, A.İhsan., "Türk Bankacılığında Rekabet ve Piyasa Modeli Üzerine", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Haziran, 1976.
- Kayla, Ziya., **Merkez Bankası İşlemleri**, AİTİA Yayınları, Ankara, 1981.
- Kazgan, Gülten., **Prospects for Turkey's Accession to the Community with Special Reference to Competitiveness**, İstanbul, 1988.
- Nienhaus, Volker, "European Capital Markets and Monetary Integration: Challenges for Turkey", **Middle East Business and Banking**, July-August, 1988.

- Nienhaus, Volker, "Financial Integration and Monetary Policy in Europe and Turkey", *Middle East Business and Banking*, October, 1988.
- O'Shaughnessy, Kevin., "Changes in the Financial Services Market", *The Irish Banking Review*, Winter, 1987.
- Pecchioli, R.M., "The Internationalisation of Banking", *Trends in Banking and Regulation in OECD Countries*, Paris, 1983.
- Private Commercial and Investment Banks: Legal Framework, Decree-Law No: 51/84, Lisbon, 1984.
- Saracoğlu, Rüşdü., "Sistem İçinde Merkez Bankası", *Milliyet Gazetesi Sektör Eki*, 15 Nisan 1988.
- Savaş, Vural., *İktisat Politikasına Giriş*, İkinci Baskı, Ar Yayın-Dağıtım, İstanbul, 1982.
- Şıklar, Osman., Avrupa Topluluğu'na Girerken Türk Banka Sistemi (yayınlanmamış tebliğ), İstanbul, 8.4.1988.
- The Deutsche Bundesbank. Its Monetary Policy Instruments and Functions*, Deutsche Bundesbank Special Series No: 7, 2nd Edition, 1987.
- The Istanbul Chamber of Commerce, *Banking in Turkey*, Istanbul, 1987.
- Togan, Sübidey ve diğerleri., *Report on Developments in External Economic Relations of Turkey*, Turktrade, 2nd Edition, Ankara, 1988.
- Turan, Gül Günver., *Uluslararası Para Sistemi*, T.İş Bankası Yayınları, Ankara, 1980.
- Turgut, Mehmed., The Turkish Banking Sector in the Light of EC Integration, (Yayınlanmamış Tebliğ), International Banking Conference, Girne, 11 September, 1988.
- Türkiye Bankalar Birliği, *Aylık Göstergeler Ekim 1988*.
- Türkiye Bankalar Birliği, *Bankalarımız 1986*.
- Türkiye Bankalar Birliği, *Bankalarımız 1987*.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu 70/1211
- Türkiye İş Bankası, *Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda Bankacılık Alanında Son Gelişmeler ve Türk Bankacılığı*, Yayın No, 138.
- Türkiye İş Bankası, *Ekonomik Rapor 1986*.
- Türkiye İş Bankası., *İş Bülteni 1985/IV*.
- Türkiye İş Bankası, *İş Bülteni 1986/IV*.
- Türkiye İş Bankası, *İş Bülteni 1988/2*.
- TUSİAD, *The Turkish Economy 1987*.
- Yüzgün, Arslan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981)*, İstanbul, 1982.